

S.O.S.

Sociálna Ochrana na Slovensku

Iveta Radičová

Recenzenti: PhDr. Helena Woleková, CSc.
PhDr. Jarmila Filadelfiová
PhDr. Gabriela Lubelcová, CSc.

Bratislava 2003

Táto publikácia vznikla ako súčasť projektu „**Mutual Information System on Social Protection in Central and Eastern European Countries II**“(MISSCEEC II).

Vydanie publikácie finančne podporila *Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden*.

© Iveta Radičová, 2003

ISBN: 80 – 88991 – 17 – X

EAN: 9788088991175

Doc. PhDr. Iveta Radičová, PhD.

S.O.S.

Sociálna ochrana na Slovensku

Obsah:

- I. Sociálna politika – spravodlivosť – solidarita
  - I.1. Čo je sociálna politika?
  - I.2. Čo je spravodlivosť?
  - I.3. Čo je sociálna solidarita?
  - I.4. Ako prerozdeľujeme?
- II. Sociálna spravodlivosť ako pravidlá prerozdeľovania
  - II.1. Ochrana pred sociálnymi rizikami a ich dôsledkami
  - II.2. Podpora rodín s nezaopatrenými deťmi
  - II.3. Regulácia sociálnych tvrdomostí a dopadov
- III. Ako je garantovaná sociálna solidarita?
  - III.1. Teoretické pokrytie sociálnej solidarity
  - III.2. Aké je inštitucionálne krytie sociálnej solidarity?
- IV. Spravodlivosť ako právny systém
  - IV.1. Podmienky pre vznik právneho nároku
  - IV.2. Sociálne poistenie
  - IV.3. Štátna sociálna podpora - rodinné dávky
  - IV.4. Sociálna pomoc
  - IV.5. Špecifiká právneho systému sociálnej spravodlivosti
  - IV.6. Vymáhateľnosť oprávnení a sankcie
  - IV.7. Kumulácie v právnom systéme
- V. Výsledky systému sociálnej ochrany (Koľko vkladáme, koľko a komu prerozdeľujeme?)
  - V.1. Občan – príjem – platca – poistenie
  - V.2. Štátne sociálne dávky
  - V.3. Sociálna záchranná sieť
  - V.4. Programové vyhlásenie Vlády SR a reakcia na deficit verejných financií v Štátnom rozpočte na rok 2003.
- VI. Zauzlenia – a čo ďalej?
  - VI.1. Občan – príjem – platca – poistné
  - VI.2. Štátna sociálna podpora
  - VI.3. Sociálna záchranná sieť
- VII. Tabuľkový prehľad – vypracoval JUDr. Richard Dobiáš
  - VII.1. Slovenská verzia
  - VII.2. Anglická verzia

Literatúra

S.O.S.

Sociálna Ochrana na Slovensku

Domáhame sa väčších oprávnení a zaopatrení. Chceme nižšie odvody a dane. Chceme vyššie príjmy a prácu za slušnú mzdu. Chceme mať vyššie dôchodky a môcť si ich užiť pokiaľ možno čo najdlhšie. A ak sa nám nedarí, chceme efektívnu zábezpeku. Nechceme však systém, ktorý by bol zneužívaný a zneužívateľný. Teda aspoň tými druhými. Chceme sociálnu spravodlivosť a funkčný sociálny štát.

Ako sa napĺňajú tieto očakávania? Sú reálne? Ako sme solidárni a spravodliví? A s kým sme solidárni?

Pokúsila som sa o odpovede. Nevnučujem, ponúkam.

I. Sociálna politika – spravodlivosť - solidarita

I.1. Čo je sociálna politika?

Definícií a prístupov k vymedzeniu sociálnej politiky je množstvo: vyvíjali sa historicky, pod tlakom sociálno-ekonomických zmien, rovnako ako pod vplyvom teoretických úvah na tému sociálnej spravodlivosti.

Menia sa postoje k chápaniu politiky, sociálnej sféry, sociálnych otázok. Preto sa v súčasnosti stretávame s tým, že sociálna politika je v teórii a v praxi interpretovaná rôzne .

Obvykle sociálna politika zahŕňa politiku sociálneho zabezpečenia vrátane osobných sociálnych služieb, rodinnej politiky, bytovej politiky, najmä jej sociálnych aspektov, zdravotnej politiky, politiky zamestnanosti a vzdelávacej politiky.

Spoločným menovateľom týchto rôznych, špecifických aspektov sociálneho sveta je to, že sú tvorené na základe určitých, spoločnosťou všeobecne prijímaných zásad s cieľom zdokonaľiť spôsob života každého jednotlivca,

rešpektujúc jeho prospech v kontexte neobmedzovania práv ostatných. V tomto zmysle je sociálna politika nástrojom uskutočňovania sociálnej spravodlivosti.

V SR, ale aj v ostatných krajinách strednej a východnej Európy, sa rešpektujú dve vymedzenia sociálnej politiky:

1. Tzv. širšie chápanie, podľa ktorého je sociálna politika konkrétne správanie sa predovšetkým štátu, ale aj iných subjektov, ktorým je ovplyvňovaná sociálna sféra spoločnosti. Sociálna politika je vnímaná ako aktivity, ktoré sa bezprostredne týkajú životných podmienok ľudí. Konkrétne to znamená dôraz na dlhodobé, koncepčné úvahy o sociálnej politike, voľbu typu sociálnej politiky a tvorbu určitého sociálneho programu. Sociálna politika v širšom chápaní je potom systém s vnútornými väzbami a súvislosťami a s väzbami na ostatné systémy verejnej politiky, najmä hospodárskej.
2. Tzv. užšie chápanie, podľa ktorého je úlohou sociálnej politiky predovšetkým reagovať na sociálne riziká, resp. ich možné následky (napr. staroba, choroba, invalidita), podporovať rodiny s nezaopatrenými deťmi a regulovať sociálne tvrdosti, ktoré sú sprievodným javom fungovania trhu (napr. nezamestnanosť, chudoba). Takéto chápanie redukuje sociálnu politiku na systém opatrení najmä v oblasti zamestnanosti, rodinnej politiky a sociálneho zabezpečenia. V období transformácie je uvedené chápanie dominantné, sociálna politika „zbiera plody“ ekonomickej transformácie. V podstate sa užšie chápanie sociálnej politiky kryje s aktivitami príslúchajúceho rezortu – Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny.

Samotné užšie, inštitucionálne, či rezortné vymedzenie sociálnej politiky má svoje špecifiká (a to nie obsahové) podľa toho, aké sú prioritné, dominantné zadania pre sociálnu politiku:

- 2.1. aktívna sociálna politika, z dôrazom na prevenciu, predchádzanie vzniku sociálnych problémov prijímaním opatrení „ex ante“. Prevenciu je možné dosiahnuť zmenami a úpravami samotného sociálneho systému a pravidiel jeho fungovania (tzv. systémová sociálna politika), alebo prijímaním

opatrení, ktorými sa dopredu vytvárajú predpoklady pre účinné riešenia predpokladaných následkov sociálnych problémov (tzv. intervencionistická sociálna politika).

- 2.2. pasívna (retrospektívna) sociálna politika, ktorá sa zameriava na riešenie už vzniknutých sociálnych problémov, reaguje „ex post“. Jej charakter je vždy intervencionistický.

Všetky chápania majú jeden cieľ: sociálne spravodlivú spoločnosť.

I.2. Čo je sociálna spravodlivosť?

Spravodlivosť možno chápať v právnom slova zmysle (t.j. súhrn právnych noriem a zásad) na jednej strane, a ako sociálnu spravodlivosť na strane druhej. Sociálnu spravodlivosť charakterizujú pravidlá, podľa ktorých sú v spoločnosti rozdeľované príjmy a bohatstvo a tiež životné príležitosti a predpoklady (napr. vzdelávať sa, uplatniť sa na trhu práce, atď.) medzi jednotlivých občanov, prípadne sociálne skupiny.

Princípy, ktorým sa podriaďuje sociálna spravodlivosť sú rôzne:

- rozdeľovanie na základe výkonu a zásluh
- rozdeľovanie podľa súladu vstupov a výstupov (vkladov a ziskov)
- rozdeľovanie na základe rovnosti
- rozdeľovanie na základe rovných príležitostí
- rozdeľovanie podľa sociálnej potrebnosti (odkázanosti).

Je zrejmé, že jednotlivé princípy sa vylučujú. Rozdeľovanie na základe vlastného výkonu a zásluh je v protiklade k princípu rozdeľovania všetkým rovnako, ale rovnako v protiklade s princípom zabezpečiť rovnosť príležitostí. V sociálnej politike sa uvedené princípy uplatňujú v určitej kombinácii. V akej kombinácii, to je podmienené konkrétnou sociálnou situáciou, v ktorej sa

spoločnosť nachádza. V súčasnosti sa za sociálne spravodlivú považuje taká spoločnosť, ktorá aplikuje rôzne princípy rozdeľovania v rôznych oblastiach sociálnej politiky (napr. princíp rovných príležitostí vo vzdelávacej politike, princíp sociálnej potrebnosti pri regulovaní chudoby). Zdôrazňujeme, ***sociálna spravodlivosť neznamená uplatnenie jedného a toho istého princípu rozdeľovania vo všetkých oblastiach sociálnej politiky, ale umožňuje (vyžaduje si) kombináciu rôznych princípov v rôznych životných situáciách.***

Sociálna spravodlivosť má silný subjektívny podtext- buď existujúce rovnosti, prípadne nerovnosti vnímame, posudzujeme ako sociálne spravodlivé, alebo nie. Teoreticky môžeme pripúšťať oprávnenosť existencie sociálnych rozdielov v spoločnosti, ale pokiaľ sme presvedčení, že tieto rozdiely nie sú výsledkom aplikácie princípu výkonu a zásluh, ale napr. korupcie a podvodov, potom situáciu posudzujeme ako sociálne nespravodlivú.

Typický model sociálnej spravodlivosti vo vyspelých krajinách sa označuje ako „***model pevného dna a otvoreného stropu***“. Znamená to, že sociálna spravodlivosť sa primárne spája s úsilím jednotlivca, ktorý využíva svoje sily k uskutočňovaniu vlastných záujmov. Zároveň však predpokladá vôľu pomôcť slabším a odkázaným občanom, t.j. predpokladá solidárny celospoločenský akt.

I.3.Čo je sociálna solidarita?

Solidarita je výrazom ľudského porozumenia a pospolitosti, vzájomnej súdržnosti a tiež zodpovednosti. (V. Krebs, 2002). Jednoducho povedané, je uvedomením si nutnosti koexistencie s inými, uvedomením si vzájomných väzieb a potrebností.

Sociálna solidarita má niekoľko rozmerov:

1. medzinárodný – sú to aktivity svetových organizácií ako ES, WHO, Rada Európy, ILO, Svetová banka a pod.. Akosi si málo uvedomujeme, že podpora a

pomoc plynúca cez tieto organizácie nie je ich povinnosťou, ale prejavom etosu solidarity.

2. celoštátny – je to celospoločenská solidarita organizovaná štátom, napr. spoluúčasť jednotlivcov a kolektívov na tvorbe zdrojov na financovanie celospoločensky významných aktivít, ako je rozvoj vzdelania, kultúry, pomoc rodinám, sociálne slabším a nemohúcim občanom,
3. miestny či regionálny rozmer sociálnej solidarity v rámci určitých užších sociálnych skupín (charita, cirkev, spolky, mimovládne organizácie, atď..
4. individuálny – solidarita jednotlivcov či rodín (vnútro rodinná solidarita).

V niektorých oblastiach života zažívame aj iné druhy solidarity, napr. medzigeneračná (dôchodkové zabezpečenie), solidarita zdravých s chorými, zamestnaných s nezamestnanými, bezdetných občanov s rodinami s deťmi, atď..

I.4. Ako sa prerozdeľuje?

V ďalšej analýze sa opierame o užšie chápanie sociálnej politiky (politika zamestnanosti, rodinná politika a politika sociálneho zabezpečenia) v kontexte sociálnej solidarity na celoštátnej úrovni, s dôrazom na efekty v oblasti sociálnej spravodlivosti realizované prostredníctvom rozdeľovania zdrojov.

Sociálne zabezpečenie je teda súčasťou sociálnej politiky štátu. Verejné sociálne zabezpečenie využíva štát pri riešení dôsledkov sociálnych udalostí a rizík a pri garancii sociálnych istôt. Nástroje štátnych zásahov sú špecifikované sociálnou politikou štátu, s využívaním princípu solidarity a zásluhovosti.

Sociálne riziká sú označované tiež ako sociálne udalosti či sociálne príhody, ktoré sú právne uznané, a s ktorými právo spája vznik, zmenu alebo zánik práv a

povinností, pomocou ktorých je možné predchádzať, zmierniť alebo prekonať ťaživú životnú situáciu spôsobenú takouto udalosťou. (Peková J., 2002).

Sociálne istoty občanov predstavujú zabezpečenie určitých práv občanov v presne vymedzených situáciách. V najširšom slova zmysle je sociálnou istotou právo občana na vzdelanie, právo na ošetrovanie pri ochorení, zabezpečenie v krajných životných situáciách, napr. pri chorobe, v invalidite, v starobe a pod.. Pojem sociálnych istôt sa v podstate prekrýva s pojmom sociálneho zabezpečenia.

Sociálne zabezpečenie sa v súčasnosti (podľa medzinárodných dokumentov) vzťahuje na nasledujúce situácie:

- ohrozenie zdravia a choroba,
- nezamestnanosť,
- pracovné poškodenie a invalidita,
- pracovný úraz a choroba z povolania,
- staroba,
- materstvo (tehotenstvo),
- rodičovstvo (pomoc rodinám s deťmi),
- úmrtie živiteľa (zabezpečenie pozostalých). (Hamerníková B., Kubátová K., 2000)

Sociálne zabezpečenie využíva rôzne nástroje financovania:

- priame (t.j. povinné príspevky - časť daňového výnosu, a dávky sociálneho zabezpečenia ako súčasť sociálnych verejných výdavkov)
- nepriame, t.j. daňové úľavy a daňové výdavky.

Vývoj výdavkov na sociálne zabezpečenie, resp. sociálne výdavky sú vyjadrené prostredníctvom *sociálnej kvóty*, ktorá vyjadruje podiel výdavkov na sociálne zabezpečenie na hrubom domácom produkte v percentách.

Podľa metodiky EÚ sa do sociálnych výdavkov zaraďujú:

- verejné výdavky na sociálne zabezpečenie (výdavky na zdravotnú starostlivosť, nemocenské a invalidné dôchodky, sirotské, vdovské a vdovecké dôchodky, ďalej výdavky na rodinu – prídavky na deti, atď., výdavky na podpory v nezamestnanosti, výdavky na aktívnu politiku zamestnanosti, výdavky na bývanie, výdavky na sociálnu pomoc.
- ďalšie verejné výdavky na: vzdelanie, podporu sporenia, úvery,...
- daňové výdavky, t.j. zľavy na daniach v najširšom slova zmysle. (Peková J., 2002)

Výdavky na sociálnu ochranu v EÚ a v SR, 1999 (sociálne kvóty)

krajina	Výdavky na sociálnu ochranu ako % z HDP	Sociálne dávky podľa funkcií (ako % z celkových soc. dávok)				
		Dávky v starobe a pre pozostalých	Nemocenské, zdrav. starosť. invalid. dávky	Dávky v nezamestnanosti	Dávky pre rodiny a deti	Bývanie, sociálne vylúčenie
EÚ – 15	27,6	46,0	34,9	6,8	8,5	3,8
Slovensko	21,2	36,6	40,6	5,7	11,1	6,1

Zdroj: Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, Bratislava 2002

Rozdiely v porovnaní krajín EÚ a SR sú zrejme: dôchodky na Slovensku sú nižšie, zdravotná starostlivosť je viac používaná a do dávok pre rodinu či sociálne vylúčenia sa premietajú zvýšené finančné toky na dlhodobú nezamestnanosť a do nízkopríjmových rodín.

Príjmy na sociálnu ochranu podľa typu (ako % z celkových príjmov) v EÚ a v SR, 1999

krajina	príspevky vlády (%)	príspevky zamestnávateľov (%)	Sociálne príspevky platené poisťovňami (%)	Ostatné príjmy (%)
EÚ – 15	35,7	37,9	22,7	3,7
Slovensko	30,1	46,7	17,8	5,4

Zdroj: Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, Bratislava 2002

Vláda SR a poistenci prispievajú na sociálnu ochranu v porovnaní s priemerom EÚ menej, zamestnávateľia sú zaťažení viac. Úľavy pre zamestnávateľov (pri existujúcom deficite verejných financií) znamenajú výrazné zvýšenie participácie výdavkov vlády či jednotlivých poistencov (ostatné príjmy sú vyššie v porovnaní s krajinami EÚ). Respektíve, výrazné zlepšenie príjmovej situácie domácností v SR.

Kvantitatívnym ukazovateľom miery sociálnej solidarity sú finančné zdroje na pokrytie funkcií sociálnej politiky: dane, (príspevky), transfery.

Efekty prerozdelenia daní a transferov sa premietajú do životných podmienok ľudí dvojakým spôsobom:

- podporou príjmu (nahradením príjmu), dôchodku, zvýšením či zabezpečením ich hotovosti,
- formou užívania bezplatných, alebo v rôznej miere dotovaných služieb (vrátane sociálnych azylových služieb, či spotrebiteľských dotácií napr. na bývanie, dopravu a pod.).

Pri rozhodovaní sa o miere prerozdelenia hrozí dvojaké riziko:

1. Na jednej strane hrozí príliš vysoká miera prerozdelenia, ktorá oslabuje podnety k práci a podnikaniu.

Pre niektorých jednotlivcov môže byť pri podmienkach progresívneho zdanenia výhodnejšie spoliehať sa na sociálne transfery než na vlastné aktivity. Podnikateľským subjektom môže vysoké zdanenie prinášať riziko útlmu aktivít a potlačenie ich ekonomickej motivácie.

2. Na druhej strane príliš nízke prerozdelenie môže oslabiť stabilitu a rozvojové možnosti spoločnosti.

Môže mať za následok napr. nedostatočný rozvoj vzdelávacieho systému, nadmerný výskyt chudoby a sociálny nepokoj, zníženie agregátneho dopytu, mobility na trhu práce, a pod..(V. Krebs, 2002)

Kvantitatívnym ukazovateľom miery redistribúcie sú konkrétne nástroje sociálnej politiky:

- sociálne príjmy (dávky dôchodkového a nemocenského poistenia, dávky štátnej sociálnej podpory, peňažné dávky sociálnej pomoci a podpory v nezamestnanosti). Vo výške sociálnych príjmov sa prejavuje vnímanie sociálnej spravodlivosti, sociálnej spravodlivosti a typu solidarity.
- sociálne služby (starostlivosť nielen o starých, neschopných, nemohúcich či inak postihnutých, ale aj zdravotná starostlivosť, vzdelávanie, bývanie, poradenské služby).
- vecné dávky, ktoré sú spojené predovšetkým s ochranou zdravia (lieky, zdravotné pomôcky), či vecné dávky v prípade sociálnej pomoci (šatstvo, potraviny, atď.)
- účelové pôžičky (pre zabezpečenie podnikanie, bývania, vzdelania,)
- úľavy a výhody poskytované rôznym sociálnym skupinám, napr. mladistvým, študujúcim, vojakom, dôchodcom,
- ceny spotrebného tovaru a služieb, resp. štátna regulácia týchto cien (veľmi citlivá oblasť sociálnej politiky, v ktorej prichádza k postupnej de-regulácii a obmedzovaniu tohto nástroja sociálnej politiky a redistribúcie).

II. Sociálna spravodlivosť ako pravidlá prerozdelenia

II. 1. Ochrana pred sociálnymi rizikami a ich následkami:

Celý koncept užšieho chápania sociálnej politiky sa na individuálnej úrovni odvíja od príjmu zo zamestnania. Hlavný zámer sociálnej solidarity je *prerozdelenie od tých, ktorí majú príjem a majetok smerom k ostatným*

občanom - ekonomicky neaktívnym a nezamestnaným (kombinácia princípu potrebnosti – sociálne odkázaní, rovnosti príležitostí – napr. študenti).

Základný princíp sociálnej spravodlivosti má byť uplatňovaný ako **rozdeľovanie na základe výkonu a zásluh, v kombinácii s princípom rozdeľovania podľa súladu vstupov a výstupov (vkladov a ziskov)**.

Určujúcim faktorom je demografická štruktúra, predovšetkým pomer skupín v predproduktívnom, produktívnom a poproduktívnom veku.

Štruktúra obyvateľstva (%) podľa základných vekových skupín

Veková skupina	rok 2001	rok 1991
predproduktívny (0 – 14 roční)	18,9	24,9
produktívny (15- 59m/54ž)	63,1	57,8
poproduktívny (60+m/55+ž)	18,0	17,3
Obyvateľstvo spolu (v tis.)	5 379	5 274

Zdroj: Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, ŠÚ SR, 2002

Vo vekovej štruktúre došlo k výrazným zmenám. Zvýšil sa podiel osôb v produktívnom veku pri súčasnom poklese podielu detí vo veku do 15 rokov (ako dôsledok znižujúcej sa pôrodnosti). Táto skutočnosť má vplyv na zhoršujúce sa vekové zloženie populácie, t.j. zvýšenie osôb v poproduktívnom veku.

Index ekonomického zaťaženia (pomer predproduktívnej a poproduktívnej zložky obyvateľstva k produktívnej zložke) klesol zo 66,2% v roku 1995 na 58,4% v roku 2001.

Miera ekonomickej aktivity obyvateľstva narastá (podiel počtu ekonomicky aktívnych osôb ku počtu obyvateľov v produktívnom a poproduktívnom veku).

Ekonomicky aktívne osoby sú osoby vo veku od 15 rokov, ktoré patria medzi

pracujúcich v civilnom sektore, nezamestnaných alebo príslušníkov ozbrojených zložiek.

Ekonomická aktivita obyvateľstva podľa výberového zisťovania pracovných síl (priemerné počty v tis. osobách)

ukazovateľ	1997	2001
obyvateľstvo	5 378,9	5 402,5
Ekonomicky aktívne	2 521,9	2 652,5
v tom:		
pracujúci	2 205,8	2 123,7
nezamestnaní	297,5	508
Ekonomicky neaktív.	2 856,9	2 750,1
Miera ekonomickej aktivity (%)	59,9	60,7

Zdroj: spracované podľa Sociálna politika v Slovenskej republike za rok 2001, MPSVR SR, 2002

Pracujúci, či už v produktívnom alebo poproduktívnom veku sú osoby vo veku nad 15 rokov, ktoré v sledovanom týždni vykonávajú aspoň jednu hodinu prácu za mzdu, plat, alebo prácu za účelom dosiahnutia zisku vrátane osôb pracujúcich v zahraničí. Môže ísť o prácu na plný, čiastočný úväzok, o prácu stálu, dočasnú, príležitostnú alebo sezónnu. Medzi pracujúcich sú zahrnutí aj vypomáhajúci členovia domácnosti podnikateľov, ktorí za svoju činnosť nepoberajú mzdu ani odmenu, profesionálni príslušníci ozbrojených síl, ako aj osoby v civilnej službe. Za pracujúcich sa považujú tiež osoby, ktoré majú prácu, ale v sledovanom týždni nepracujú pre chorobu, dovolenku, školenie, zlé počasie, v dôsledku štrajku.

Zamestnanci sú užšou kategóriou – zahrňujú osoby nad 15 rokov, ktoré v sledovanom týždni vykonávajú aspoň jednu hodinu prácu za mzdu alebo plat a sú v pracovnom, služobnom alebo členskom pomere k zamestnávateľskej organizácii.

Z hľadiska redistribučných mechanizmov je preto dôležitý ukazovateľ miery zamestnanosti, ktorá vyjadruje podiel zamestnancov, (t.j. zamestnaných obyvateľov v produktívnom veku a zamestnaných dôchodcov). Z 2 652,5 tis.

ekonomicky aktívnych obyvateľov v roku 2001 bolo 2 123,7 tis. pracujúcich a 1935,6 tis. zamestnancov.

Trh práce v členských štátoch EÚ a v ČR a SR (rok 2000)

krajiny	miera zamestnanosti (%)	miera nezamestnanosti (%)	nezamestnanosť 15 – 24 ročných/obyv. (%)	miera dlhodobej nezamestnanosti	ľudia v domácnostiach nezamestnaných (%)
EÚ-15	63,2	8,2	7,8	3,6	4,5
Česká republika	64,9	8,8	7,5	4,5	4,2
Slovensko	56,3	19,1	16,5	11,3	8,9

(dlhodobá nezamestnanosť – 12 mesiacov a viac)

Porovnanie v tabuľke pracuje s mierou nezamestnanosti zahrňujúcej počet evidovaných nezamestnaných (nie tzv. disponibilných nezamestnaných).

Zdroj: spracované podľa Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, ŠÚ SR, 2002

Miera zamestnanosti je nízka, v miere nezamestnanosti obsadzujeme prvú priečku v Európe, s alarmujúco vysokou mierou nezamestnanosti mladých ľudí a s vysokým podielom dlhodobej nezamestnanosti.

Niet pochyb, **zvyšovanie zamestnanosti a znižovanie nezamestnanosti sú absolútnou prioritou nie len sociálnej politiky SR.**

II. 2. Podpora rodín s nezaopatrenými deťmi:

Druhý princíp sociálnej spravodlivosti je **prerozdeľovanie na základe rovných príležitostí** z dôvodu rozdielov v životnom cykle a v rodinnej štruktúre: úplné a neúplné rodiny s deťmi a bez detí, pri rôznej úrovni a pôvode príjmov v domácnosti .

Domácnosti podľa počtu závislých detí v roku 2001 a priemerného čistého príjmu na osobu za mesiac, podiel sociálnych príjmov na osobu a mesiac

ukazovateľ	celkom	rodiny bez detí	rodiny s deťmi	neúplné rodiny	ostatní
počet sledovaných	1 625	210	904	88	423

domácností					
% domácností	100	12,9	55,6	5,4	26,1
príjem na osobu	6 389	9 631	5 797	5 935	4 193
podiel sociálnych príjmov (abs., %)	1 176	738	431	867	2 036
	18,4	7,7	7,4	14,6	48,6

Zdroj: výpočty podľa Príjmy, výdavky a spotreba domácností SR, ŠÚ SR, 2001

V štruktúre domácností SR bolo v roku 2001 61% úplných a neúplných rodín s deťmi. V rodinách s deťmi čistý priemerný príjem na osobu klesá – najvyššie príjmy majú bezdetné rodiny, najnižšie osamelí. Podiel sociálnych príjmov je vyšší v neúplných rodinách. V rodinách osamelých jedincov tvorí sociálny príjem najmä dôchodok. Rovnaký je podiel sociálneho príjmu na priemernom čistom mesačnom príjme na osobu v úplných rodinách s deťmi a v úplných rodinách bez detí, čo je dôsledkom rozdielneho typu solidarity a redistribúcie.

Na životnú úroveň domácností má výrazný vplyv celkový počet jej členov, hlavne počet nezaopatrených detí:

Priemerný mesačný príjem na osobu podľa počtu členov domácnosti

Priemer na osobu a mesiac	Domácnosti s počtom detí			
	0	1	2	3 a viac
Čisté peňažné príjmy spolu	9797	6992	5872	4599
z pracovnej činnosti	8163	5650	4796	3489
sociálne príjmy	735	552	420	572
iné príjmy	899	790	656	538
Štruktúra príjmov v %				
z pracovnej činnosti	83,3	80,8	81,7	75,9
sociálne príjmy	7,5	7,9	7,2	12,4
iné príjmy	9,2	11,3	11,2	11,7

Zdroj: Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky v roku 2001, MPSVR SR, 2002

Domácnosti podľa čistého peňažného príjmu v roku 2001, priemery na osobu v SK za mesiac a podiel sociálnych príjmov na čistom priemernom príjme na osobu za mesiac

ukazovateľ	celkový priemer = 6389	priemer = 3 015	4 080	5 063	7 770
počet domácností	1 625	88	171	318	1 048
% domácností	100	5,4	10,5	19,6	64,5
podiel sociálnych príjmov	1 176	860	775	1 580	1 136

príjmov (abs., %)	18,4	28,5	19,0	31,2	14,6
-------------------	------	------	------	------	------

Zdroj: spracované podľa Príjmy, výdavky a spotreba domácností SR, ŠÚ SR, 2001

Najvyšší podiel sociálnych príjmov a miery sociálnej solidarity je v situácii nízkopríjmových domácností (s priemerným mesačným čistým príjmom na osobu 3 015SK v roku 2001) a v situácii priemerného mesačného príjmu na osobu, ktorý indikuje priemernú výšku starobného dôchodku. Znamená to, že redistribúcia je nasmerovaná predovšetkým k nízkopríjmovým rodinám a k dôchodcom.

Štruktúra sociálnych príjmov v priemere mesačne na osobu v roku 2001 podľa priemerných mesačných príjmov na osobu

ukazovateľ	celkový priemer = 6389	priemer = 3015	4 080	5 063	7 770
počet domácností	1 625	88	171	318	1 048
priemerný sociálny príjem	1 176/ 100%	860/ 100%	775/ 100%	1 580/ 100%	1 136/ 100%
v tom:					
starobné dôchodky	748/ 63,6%	142/ 12,0%	167/ 21,5%	1 182/ 74,8%	767/ 67,5%
iné dôchodky	101/ 8,6%	38/ 4,4%	43/ 5,5%	83/ 5,3%	127/ 11,2%
dávky v chorobe	56/ 4,8%	29/ 3,4%	42/ 5,4%	35/ 2,2%	70/ 6,2%
ostatné nemocenské dávky	19/ 1,6%	9/ 1,0%	10/ 1,3%	20/ 1,3%	21/ 1,8%
prídavky na deti	141/ 11,2%	399/ 46,4%	326/ 42,0%	176/ 11,1%	60/ 5,3%
podpora v nezamestnanosti	20/ 1,7%	25/ 2,9%	27/ 3,5%	13/ 0,8%	22/ 1,9%
dávky sociálnej pomoci	30/ 2,6%	43/ 5,0%	54/ 7,0%	10/ 0,6%	31/ 2,7%
podpory soc. charakteru	6/ 0,5%	4/ 0,5%	1/ 0,1%	2/ 0,1%	9/ 0,8%
ostatné soc. príjmy	55/ 4,7%	171/ 19,9%	105/ 13,5%	59/ 3,7%	29/ 2,6%

Zdroj: spracované podľa Príjmy, výdavky a spotreba domácností SR, ŠÚ SR, 2001

Z prehľadu vyplýva, že *sa prerozdeľuje do všetkých príjmových skupín domácností, všetky druhy sociálnych transferov, sociálne príjmy sú kombináciou rôznych nástrojov sociálnej solidarity*. Dôchodky a starobné dôchodky sú dominantnou súčasťou príjmov vyšších priemerných mesačných príjmov na osobu, naopak, prídavky na deti plynú predovšetkým do najnižších a nižších príjmových pásiem. *Dôchodok nie je len zabezpečením v starobe, ale*

v mnohých domácnostiach prispieva k príjmu domácnosti s mladšími členmi rodiny (prispievajú k zlepšeniu života aj tých domácností, v ktorých nežijú len starší ľudia).

II. 3. Regulácia sociálnych tvrdostí a dopadov:

Tretí princíp sociálnej spravodlivosti je *prerozdeľovanie podľa sociálnej potrebnosti, v kombinácii s princípom rozdeľovania podľa súladu vstupov a výstupov* (zohľadnenie aktivity a súčinnosti pri riešení stavu odkázanosti napr. posúdením miery subjektívnych a objektívnych dôvodov hmotnej a sociálnej núdze).

Merat' hranicu chudoby možno niekoľkými spôsobmi:

- pomocou hranice životného minima,
- relatívnym vyjadrením - 50% mediánu ekvivalentného príjmu dospelého,
- absolútnym vyjadrením, ktoré je založené na parite kúpnej sily: parita kúpnej sily 2,15 USD na osobu a deň a 4,30 USD na osobu a deň. Absolútne vyjadrenia sú štandardné hranice chudoby, ktoré umožňujú porovnanie jednotlivých krajín.

Meranie chudoby na základe spotreby je presnejším vyjadrením, ku ktorému však v SR nie sú k dispozícii relevantné údaje. Príjmovú situáciu možno vyhodnotiť na základe Mikrocenzu z roku 1996. (Prieskum účtov domácností v SR je nekomplexný a nereprezentatívny, nezahŕňa kritické skupiny, ani nezamestnaných).

Meradlá chudoby v SR, 1996 (% domácností a jednotlivcov)

hranica chudoby	počet domácností	počet jednotlivcov
životné minimum	7,9	10,1
50% mediánu	5,9	5,8
2,15 USD	2,1	2,6
4,30 USD	6,3	8,6

Zdroj: Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce, Dokument Svetovej banky, 2001

Charakteristiku chudobných domácností možno posúdiť na základe porovnania decilov s najnižším a najvyšším príjmom na osobu.

Charakteristiky domácností podľa príjmových decilov, 1996

najnižší decil	charakteristika	najvyšší decil
20%	na čele so ženou	17%
23%	na čele s osobou so základným vzdelaním	8%
13%	na čele s dôchodcom	10%
19%	na čele s nezamestnanou osobou	1%
36%	na čele s osobou s neklasifikovaným zamestnaním	12%
4,6	priemerná veľkosť domácnosti	2,8
54%	percentá celkového príjmu zo sociálnych príspevkov	9%
13%	percentá celkového príjmu z dôchodkov	8%
10%	percentá celkového príjmu z podpory v nezamestnanosti	0,2%

Zdroj: Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce, Dokument Svetovej banky, 2001

Domácnosti, na čele ktorých stojí žena, nezamestnaní, osoby s najvyššie ukončeným základným vzdelaním a jednotlivci s neklasifikovaným zamestnaním, majú najväčšiu pravdepodobnosť ocitnúť sa na spodnej hranici príjmu. Domácnosti v najnižšom decile dostávajú v priemere 54% ich celkového príjmu domácnosti prostredníctvom sociálnych dávok, 13% prostredníctvom dôchodkov a 10% ako podporu v nezamestnanosti. Naopak, sociálne transfery tvoria 9% príjmu najbohatších, z čoho väčšinu (8%) tvoria dôchodky.

Riziko chudoby je najsilnejšie u domácností na čele s osobou s nízkym vzdelaním, bez zamestnania, s väčším počtom nezaopatrených detí, v marginalizovaných regiónoch. Inými slovami, ***hlavné faktory determinujúce***

chudobu (a vytvárajúce tlak na systém sociálnej pomoci) sú : výška vzdelania, pozícia na trhu práce, demografické charakteristiky (počet nezaopatrených a závislých členov domácnosti) a úroveň regionálneho rozvoja.

Miera chudoby v SR by bola oveľa vyššia, keby domácnostiam nepomáhali sociálne dávky. Celkový výskyt chudoby (podľa hranice životného minima) by vyskočil z 10,1% na 18,7% všetkých jednotlivcov v prípade absencie sociálnych príspevkov okrem dôchodkov. V rizikových skupinách by bol tento nárast obrovský – v domácnostiach, na čele ktorých je nezamestnaná osoba, by chudoba vzrástla z 44,7% na takmer 80%. Chudoba medzi domácnosťami s nízkym vzdelaním (základné a nižšie) by vzrástla o viac ako 10 percentuálnych bodov, podobne ako aj chudoba v určitých regiónoch Slovenska. Prudko by vzrástla aj chudoba medzi deťmi.

Veľmi silný vplyv na chudobu majú dôchodky. Celkový výskyt chudoby bez existencie dôchodkov by zo spomínaných 10,1% vzrástol na 38,3%. A to aj v domácnostiach, na čele ktorých nie je dôchodca.

Je zrejmé, že *sociálny príjem je kombináciou a kumuláciou rôznych nástrojov sociálnej politiky, do domácností plynú rôzne dávky a príspevky. Redistribúcia má extenzívny charakter, jednotlivé funkcie sociálnej politiky sa navzájom podmieňujú. Zmena v ktoromkoľvek subsysteme sociálnej politiky má teda výrazný vplyv na funkčnosť ostatných subsystemov a nie je možné efektívne reformovať časť systému sociálnej politiky bez náväznosti na dopady v ostatných funkciách.*

Priority sociálnej politiky sú teda jednoznačné: zlepšovanie vzdelanostnej a kvalifikačnej štruktúry¹ (vzdelávacia politika), zvyšovanie zamestnanosti a

---

¹ Výsledky Cenzu z roku 2001 o najvyššom ukončenom vzdelaní (%):

znižovanie nezamestnanosti (politika zamestnanosti a politika trhu práce), podpora rodín s nezaopatrenými deťmi (štátna sociálna podpora či rodinná politika) a politika regionálneho rozvoja (ktorá úzko súvisí s trhom práce a bytovou politikou, prostriedkom zvyšovania mobility pracovných síl).

Z hľadiska užšieho chápania sociálnej politiky a kompetencií Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny sú potom *hlavné úlohy* v:

- motivácii ku zvyšovaniu vzdelania a kvalifikácie, t.j. podmieňovanie a vymedzenie sociálnych dávok participáciou na vzdelávacom procese (nie len podpora dieťaťa, ale podpora študujúceho dieťaťa). Dôsledkom by mala byť zmena v ponuke pracovnej sily.
- motivácii k účasti na trhu práce, k uprednostneniu aktivity, práce pred sociálnou záchranou sieťou, t.j. predovšetkým vytváranie ponuky pracovných miest pre existujúcu skupinu dlhodobo nezamestnaných, nízko kvalifikovaných a vytvorenie významného rozdielu medzi príjmom z práce a príjmom zo sociálnych dávok.
- rozšírení možností a funkcií poisťných systémov, t.j. poisťných systémov s jasným rozlíšením individuálnej a kolektívnej ochrany.

Predpokladom efektívneho naplnenia týchto úloh je aktívna politika zamestnanosti, tvorba nových pracovných miest, ktorá je však v kompetencii iných ministerstiev: predovšetkým financií a hospodárstva.

III. Ako je garantovaná sociálna solidarita?

III.1. Teoretické pokrytie sociálnej solidarity

---

vzdelaniezákladnéstredné bez maturitystredné s maturitouVŠ a vyššiebez vzdelaniadetí do 16 rokov5 379 455 = 10021,123,525,67,91,920,04
299 602 = 10026,429,432,19,82,30

Dve tretiny populácie po povinnej školskej dochádzke má neukončené základné, základné maximálne stredoškolské vzdelanie bez maturity. Iba 9,8% má vysokoškolské vzdelanie. V celej populácii je vysokoškolsky a vyššie vzdelaných iba 7,9%. Vzdelanostná štruktúra je skutočným vážnym problémom Slovenska.

Koncepčne má sociálne zabezpečenie v Slovenskej republike tri základné formy:

- sociálne poistenie,
- štátnu sociálnu podporu,
- sociálnu pomoc.

Sociálne poistenie tvorí rozsiahlu časť sociálneho zabezpečenia, ktorého úlohou je ochrana veľkej časti obyvateľstva proti sociálnym rizikám, a to predovšetkým pokiaľ ide o následky vo vzťahu k pracovnej sile. Podstatným znakom poistného systému je **rovno definovaný vzťah vstupov a výstupov** na základe právneho nároku. V prípade, ak právny nárok nevznikol, nejde o poistenie, ale napríklad o pomoc, alebo dobročinnosť. Podstata poistných systémov vychádza z predchádzajúcej ekonomickej aktivity občanov a dosahujúceho príjmu.

Sociálne poistenie je príspevkovým systémom, čo znamená, že taxatívne určené subjekty sú povinné platiť príspevky. V niektorých prípadoch je tento systém doplnený aj platením príspevkov zo strany štátu. Obligatórnosť poistenia vlastne svojím spôsobom chráni spoločnosť od neustáleho poskytovania dávok z jej strany pri vzniku objektívnych rizík, ako je choroba, invalidita, staroba, pracovné úrazy, choroby z povolania a pod.

Sociálne poistenie je teda poznačené tým, že dávky sa odvíjajú alebo sú odvodené z príspevkov financovaných poistencami. Z uvedeného vyplýva, že sociálne poistenie predpokladá osobnú zodpovednosť pri vzniku určitých rizík. Uplatňuje sa však aj princíp sociálnej solidarity a garancie štátu. Týmto poisťovacím „nátlakom“ sa sociálne poistenie odlišuje od súkromného individuálneho poistenia. Silný princíp solidarity sa v poistných systémoch premieta do stanovenia minimálnych dávok.

Štátna sociálna podpora je financovaná zo všeobecných daňových prostriedkov – zo štátneho rozpočtu. Ide o sústavu priamych finančných prostriedkov, prostredníctvom ktorých sa štát podieľa na riešení niektorých štátom uznaných životných situácií. Na poskytovanie štátnej sociálnej podpory sa vyžaduje

existencia určitých skutkových podstát, kedy vzniká právny nárok, avšak zo strany oprávnených osôb sa nevyžaduje platenie príspevkov. Nositeľom štátnej sociálnej podpory je štát.

Doplňkovou úlohou systému je spoločenská podpora rodín s nezaopatrenými deťmi, ktorú vytvárajú prvky priamej a nepriamej finančnej pomoci.

Systemom sociálnej pomoci sa dotvára systém náhradných zdrojov v situáciách stavu hmotnej alebo sociálnej núdze najzraniteľnejších skupín občanov.

III.2. Aké je inštitucionálne krytie sociálnej solidarity?

Administratívnu organizáciu sociálneho zabezpečenia možno rozčleniť do troch hlavných systémov:

- poisťovacie systémy,
- štátna sociálna podpora,
- sociálna pomoc.

Poisťovacie systémy majú oddelené inštitucionálne krytie pre oblasti:

1. zdravotného poistenia,
2. dôchodkového zabezpečenia, nemocenského a úrazového poistenia,
3. poistenia v nezamestnanosti,
4. doplnkového poistenia,
5. individuálneho poistenia.

Od 1.1.1993 do januára 1995 spadalo zdravotné poistenie, dôchodkové zabezpečenie a nemocenské poistenie pod Národnú poisťovňu. Od januára 1995 nadobudol účinnosť zákon č. 273/1994 Z. z. o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní a zákon č. 274/1994 Z. z. o zriadení Sociálnej poisťovne. Sociálna poisťovňa bola zriadená na vykonávanie nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia. Inštitúcie majú verejnoprávny charakter, vyjadrením ktorého je

predovšetkým ustanovenie vrcholného samosprávneho orgánu a jeho kreovanie Národnou radou SR (NR SR).

Oddelenie systému nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia od systému zdravotného poistenia bolo podmienené diametrálne odlišnými princípmi, na ktorých sú tieto systémy budované. Kým v oblasti poskytovania zdravotníckej starostlivosti a jej financovania ide o bezvýhradné uplatňovanie zásady absolútnej solidarity, oblasť nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia, v rámci ktorej ide predovšetkým o poskytovanie peňažných dávok, je konštruovaná na princípe sociálnej solidarity. Diferenciácia týchto dvoch systémov sa prejavuje aj z ekonomického hľadiska. Kým v oblasti nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia ide predovšetkým o poskytovanie peňažných dávok s priamou väzbou na dosahovaný príjem, v oblasti zdravotného poistenia takáto väzba neexistuje.

Podľa zákona o zdravotnej starostlivosti sa táto starostlivosť poskytuje bezplatne a za úhradu. Bezplatne sa okrem taxatívne uvedených prípadov ***zdravotná starostlivosť*** poskytuje aj na základe povinného zdravotného poistenia alebo zmluvného poistenia. Bezplatne, na základe týchto druhov poistenia, sa zdravotná starostlivosť poskytuje aj v neštátnych zdravotníckych zariadeniach, ak má neštátne zdravotnícke zariadenie uzavretú zmluvu s pobočkou Všeobecnej zdravotnej poisťovne alebo s inou zdravotnou poisťovňou (Chemická zdravotná poisťovňa Apollo, Sideria – Istota, Spoločná zdravotná poisťovňa, Vzájomná zdravotná poisťovňa Dôvera).

Zdravotnú poisťovňu si vyberá poistenec. Zdravotná starostlivosť sa poskytuje ambulantne alebo ústavne, vo forme privátnej, sekundárnej a následnej zdravotnej starostlivosti v štátnych a neštátnych zariadeniach, a to na základe zdravotného poistenia.

Výkonnými orgánmi systému sociálneho zabezpečenia sú Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo vnútra SR (MV SR), Ministerstvo

obrany SR (MO SR), Ministerstvo spravodlivosti SR (MS SR) a Sociálna poisťovňa.

Sociálna poisťovňa je právnickou osobou, má verejnoprávny charakter a vykonáva **nemocenské poistenie, dôchodkové zabezpečenie a úrazové poistenie**. Hlavným zdrojom príjmu Sociálnej poisťovne je poistné na nemocenské poistenie a dôchodkové zabezpečenie, ktoré sú povinné platiť taxatívne určené subjekty. Jej činnosť je garantovaná štátom, a to poskytnutím návratnej finančnej výpomoci do výšky 100 % platobnej neschopnosti Sociálnej poisťovne.

Nad vykonávaním nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia vykonáva dozor štát. Dozorné právo štátu je zabezpečované orgánmi štátneho dozoru – t. j. MPSVR SR a Ministerstvom financií SR (MF SR). Sociálna poisťovňa má samosprávne orgány (správna rada a dozorná rada) a výkonné orgány (ústredie poisťovne a pobočky). Do pôsobnosti ústredia a pobočiek sa zakotvuje aj výkon plnenia niektorých úloh štátnej správy sociálneho zabezpečenia. Ide predovšetkým o poskytovanie dávok dôchodkového zabezpečenia financovaných zo štátneho rozpočtu, ako aj dávky štátnej sociálnej podpory.

Súčasný systém sociálneho poistenia zahŕňa štátom regulované peňažné dávky, ktoré sú podmienené platením poistného alebo príspevkov a pozostáva z:

- nemocenského poistenia – tvorí ho sústava dávok krátkodobého charakteru, ktoré sú financované priebežne zo zdrojov vo forme poistného plateného zamestnávateľmi, zamestnancami a štátom nositeľovi poistenia, ktorým je Sociálna poisťovňa
- dôchodkového zabezpečenia – tvorí ho sústava dávok dlhodobého charakteru, ktoré sú financované rovnako ako v prípade nemocenského poistenia

- odškodňovania pracovných úrazov a chorôb z povolania – je vykonávané prostredníctvom zdravotného poistenia aj sociálneho poistenia, prostredníctvom Sociálnej poisťovne.
- doplnkového dôchodkového poistenia – nadväzuje na dôchodkové zabezpečenie, ktoré je regulované štátom, funguje buď na bipartitnom princípe, t. j. na základe dohody medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, alebo bez účasti zamestnávateľa (od roku 2001) a je financované z príspevkov, ktoré plynú na individuálne účty poistencov. Nositeľom tohto druhu poistenia sú doplnkové dôchodkové poisťovne:
  - Prvá doplnková dôchodková poisťovňa Tatry – Sympatia,
  - Doplnková dôchodková poisťovňa Stabilita,
  - Doplnková dôchodková poisťovňa Pokoj,
  - Doplnková dôchodková poisťovňa CREDIT SUISSE LIFE & PENSIONS.

Dozor nad doplnkovými dôchodkovými poisťovňami vykonávajú MPSVR SR a MF SR, štátny dozor vykonáva kontrolu minimálne dvakrát do roka.

Okrem uvedených systémov existuje individuálny súkromný systém životného a úrazového poistenia, ktorý vytvára možnosť na rozšírenie zdrojov príjmov pre prípad istých sociálnych udalostí, najmä dlhodobej choroby a staroby. Individuálne poistenie uplatňuje komerčné princípy a individuálne podmienky poistenia, nie je garantovaný žiadnym štátnym orgánom, ani nositeľom poistenia. Individuálne poistenie svojou výlučne komerčnou povahou nie je súčasťou sociálnej sféry, ale tvorí súčasť finančnej sféry, a to v oblasti všeobecného komerčného poisťovníctva.

Politiku zamestnanosti v rozsahu svojej pôsobnosti vykonávajú okrem ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy, Fondu národného majetku SR a Národného úradu práce aj zamestnávateľa a orgány miestnej štátnej správy.

Poistenie v nezamestnanosti vykonáva od januára 1997 Národný úrad práce (NÚP). NÚP je právnická osoba, svoju činnosť vykonáva prostredníctvom samosprávnych a výkonných orgánov. Zákon taxatívne vymedzuje členenie týchto orgánov na všetkých úrovniach, ako aj ich pôsobnosti. Samosprávnymi orgánmi sú predstavenstvo, dozorná rada, správne výbory krajských úradov práce a správne výbory okresných úradov práce. Tripartitný princíp v účasti sociálnych partnerov v činnosti samosprávnych orgánov vyjadruje ich rovnaké postavenie v rozhodovacom procese, predovšetkým o použití finančných prostriedkov získaných z príspevkov na poistenie v nezamestnanosti. Výkonná funkcia NÚP sa realizuje prostredníctvom generálneho riaditeľstva, krajských a okresných úradov práce.

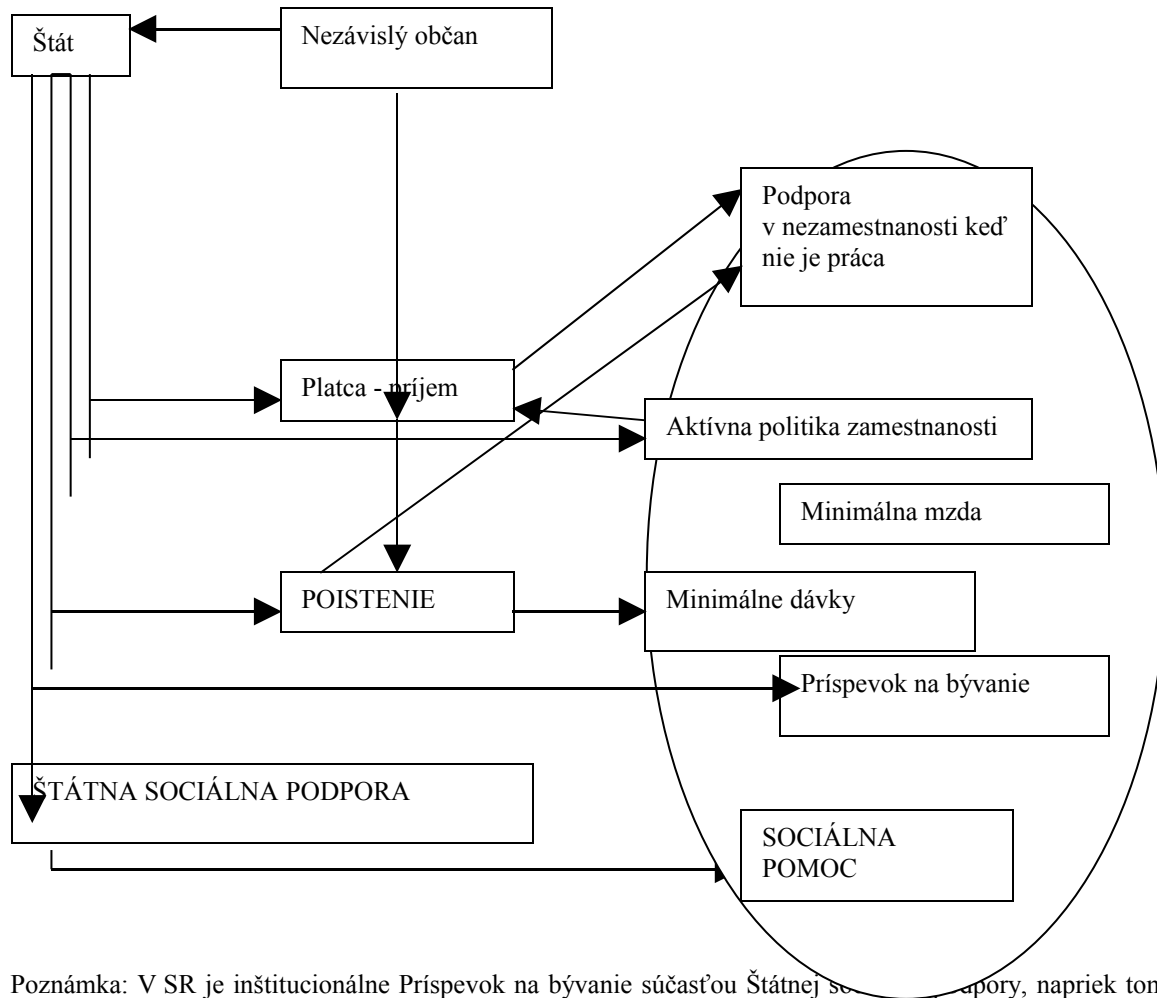
Štátna sociálna podpora je sústavou dávok pre rodiny s nezaopatrenými deťmi, ktorými štát prispieva na pokrytie predovšetkým nákladov na výchovu a výživu nezaopatrených detí. Táto jediná oblasť sociálneho zabezpečenia, ktorá je výlučne v kompetencii štátu, nemá vlastnú administratívnu štruktúru na svoj výkon. Dodnes túto agendu vykonávajú rôzne subjekty (Sociálna poisťovňa, zamestnávateľia, štátna správa). Základným nástrojom v systéme štátnych dávok je ustanovenie o životnom minime a súm na účely štátnych sociálnych dávok, systém teda nie je univerzálny, ale testuje sa príjem.

Štátna sociálna podpora je výlučne štátnym systémom, vykonávateľom ktorého je viacero subjektov.

Sociálna pomoc je financovaná zo štátneho rozpočtu pre osoby so zdravotných postihnutím a osoby v hmotnej núdzi na základe životného minima. Výkonom je poverená miestna štátna správa, obce a vyššie územné samosprávne celky, mimovládne organizácie.

Schéma sociálnej ochrany

Soc. záchranná sieť

Poznámka: V SR je inštitucionálne Príspevok na bývanie súčasťou Štátnej sociálnej podpory, napriek tomu, že od 1.1.2003 nie je súčasťou príjmu v rámci sociálnej pomoci, ale pripočítava sa k dávke sociálnej pomoci.

IV. Spravodlivosť ako právny systém

IV.1. Podmienky pre vznik právneho nároku

Nemocenské „poistenie“ sa vzťahuje na všetko ekonomicky aktívne obyvateľstvo (zamestnanci, samostatne zárobkovo činné osoby, členovia družstiev a príslušníci ozbrojených síl a zborov, študenti, atď.). Na vznik poistného pomeru je potrebný pracovnoprávny vzťah zakladajúci účasť na nemocenskom poistení zamestnancov a vstup do zamestnania. Ak sú tieto podmienky splnené, občan je povinný platiť poistné na nemocenské a

dôchodkové zabezpečenie. Povinnosť sa vzťahuje aj na ostatné kategórie (samostatne zárobkovo činné osoby, atď.)

„Poistenie“ nezahŕňa zamestnancov na krátkodobé zmluvy, príležitostných zamestnancov a zahraničné osoby zamestnané zamestnávateľom požívajúcim diplomatické výsady a privilégiá. Výnimku z povinného „poistenia“ tvoria aj niektoré samostatne zárobkovo činné osoby, ak je ich zdaniteľný príjem za predchádzajúci rok nižší ako 110 000 Sk. V tejto situácii je ich účasť na nemocenskom „poistení“ dobrovoľná.

Peňažná pomoc v materstve je v zákonom stanovenom čase hradená z nemocenského „poistenia“ – minimálne 22, maximálne 38 týždňov, po uplynutí tohto času má rodič nárok na rodičovský príspevok zo systému štátnej sociálnej podpory – do troch rokov dieťaťa, alebo do siedmich rokov v prípade dlhodobo zdravotne postihnutého dieťaťa. Paradoxom je zaradenie peňažnej pomoci v materstve do systému nemocenského poistenia – materstvo nie je choroba.

Dôchodkové zabezpečenie sa vzťahuje na všetky zamestnané osoby, členov družstiev, samostatne zárobkovo činné osoby, nezamestnaných a vojakov, študentov a ženy na materskej dovolenke. Výnimku tvoria opäť tí samostatne zárobkovo činní, ktorých zdaniteľný príjem za predchádzajúci rok bol nižší ako 110 000 Sk (ich účasť je dobrovoľná).

Nezamestnanosť - nároky na dávky s povinného systému sú na časovo obmedzenú dobu – maximálne deväť mesiacov, po tomto čase existuje za presne stanovených podmienok nárok na dávky sociálnej pomoci. Poistenie v nezamestnanosti je povinným systémom pre zamestnané a nezamestnané osoby s trvalým pobytom a pre samostatne zárobkovo činné osoby. Základné podmienky nároku sú neexistencia zamestnaneckého vzťahu a registrácia na úrade práce. Obdobie potrebné na vznik oprávnenia je najmenej 24 mesiacov (šesť mesiacov pre sezónnych zamestnancov) účasti na poistení v nezamestnanosti počas posledných troch rokov. Ak je nezamestnanosť

prerušená opätovným zamestnaním sa, účasť na poistení musí byť počas zamestnania aspoň šesť mesiacov, aby opätovne vznikol nárok na dávku.

Podmienkou pre vznik nároku *v systéme štátnej sociálnej podpory a sociálnej pomoci* je trvalý pobyt na území SR, v prípade sociálnej pomoci v situácii hmotnej núdze aj registrácia na úrade práce ako prejav ochoty pracovať – zdravotne spôsobilí žiadatelia v produktívnom veku musia byť ochotní pracovať a byť registrovaní na úrade práce.

IV.2. Sociálne poistenie

„Poistné systémy“ sú viazané na výšku príspevkov. Príspevky ako aj dávky sú limitované maximálnymi hranicami (čiasťkami). Preto hovoríme o *kvázi poistnom systéme, či „nie čistom poisťovacom systéme“*, pretože poistenec nedostáva tú čiastku, na ktorú sa reálne, bez prerozdelenia, poistil. V skutočnosti, na rozdiel od teoretického vymedzenia poistných sústav, sa jedná o dávkový systém.

Dôchodkové zabezpečenie je budované ako systém „pay as you go“. V súčasnosti je staroba pokrytá tromi formami: povinný poistný systém (Sociálna poisťovňa), doplnkové dôchodkové poistenie (spravované doplnkovými poisťovňami) a individuálne komerčné poistenie (spravované komerčnými poisťovňami).

Povinné dôchodkové poistenie je priebežne financované z dosahovaných príjmov, založené na príspevkoch. Existujú tri formy starobného dôchodku: úplný starobný (podmienkou je 25 rokov zamestnania), pomerný starobný dôchodok (u mužov 10 rokov zamestnania, u žien 20 rokov zamestnania), výsluhový dôchodok (20 rokov vojenskej služby). Podmienkou pre získanie úplného dôchodku je dosiahnutie minimálnej doby zamestnania a dosiahnutie stanoveného veku odchodu do dôchodku.

Vek odchodu do dôchodku bol podmienený zaradením do pracovných kategórií² a počtom odpracovaných rokov v danej pracovnej kategórii. V prvej pracovnej kategórii je odchod do dôchodku stanovený na 55 alebo 58 rokov, v druhej a tretej pracovnej kategórii na 60 rokov. Štatutárne stanovený vek odchodu do dôchodku sa u žien znižuje podľa počtu vychovaných detí, (ak sa na ne nevzťahuje prvá pracovná kategória):

- ak žena nevychovala žiadne dieťa, odchádza do dôchodku vo veku 57 rokov,
- ak vychovala jedno dieťa – 56 rokov,
- ak vychovala dve deti – 55 rokov,
- ak vychovala tri alebo štyri deti – 54 rokov,
- ak vychovala päť a viac detí – 53 rokov.

Vek odchodu do dôchodku pre pomerný starobný dôchodok je stanovený u mužov na 65 rokov a u žien na 60 rokov.

Základom pre výpočet výšky dôchodku je pre úplný a pomerný starobný dôchodok priemerný mesačný hrubý zárobok počas piatich zárobkovo najlepších rokov v priebehu posledných desiatich rokov. Zvažovanie príjmu je obmedzené do výšky 10 000 Sk a zárobok je vzatý do úvahy nasledovne:

- do 2 500 Sk – 100 %,
- od 2 500 do 6 000 Sk – 33,3 %,
- od 6 000 do 10 000 Sk – 10 %,
- nad 10 000 Sk sa neprihliada.

Dávková formula je zákonom stanovený spôsob a postup výpočtu dávky, ktorý je závislý od:

- dĺžky doby zamestnania alebo inej započítateľnej činnosti,
- výšky započítateľného príjmu (priemerného zárobku) z rozhodujúceho obdobia,
- preferencie alebo diferenciacie v sociálnom zabezpečení (napríklad zaradenie zamestnania do prvej, druhej alebo tretej pracovnej kategórie).

---

² Podmienenosť veku odchodu do dôchodku pracovnými kategóriami platí pre tých občanov, ktorých nárok vznikol do roku 2001. Nové nároku po roku 2001 už nevznikajú.

Súčasťou dávkovej formuly sú aj ustanovenia o započítateľnom zárobku, určenie maximálnej hranice čistej dennej mzdy, valorizácia dôchodkov a dávok, určenie minimálnej alebo maximálnej výšky príslušnej dávky, určenie percentuálnej sadzby pre výpočet dávky, atď.

Dôchodková formula na výpočet dôchodku je odlišná pre pracovné kategórie. Prvá pracovná kategória má plný starobný dôchodok odvodený od 60 % započítateľného zárobku plus sa zvyšuje o 2 % za každý odpracovaný rok od 21. roku započítateľného obdobia (až do maximálneho zvýšenia o 30 % alebo bez obmedzenia pre určité skupiny ako baníci pracujúci v uránových baniach najmenej 10 rokov).

Pre druhú pracovnú kategóriu je to 55 % započítateľného zárobku plus zvýšenie o 1,5 % (do maximálneho zvýšenia o 25 %) a v tretej pracovnej kategórii je to 50 % započítateľného zárobku plus zvýšenie o 1 % za každý rok od 26. roku započítateľného obdobia (až do maximálneho zvýšenia o 25 %).

Maximálny dôchodok (úplný aj pomerný) je určený na:

- 8 282 Sk mesačne pre tých, ktorí pracovali ako baníci najmenej pätnásť rokov (v uránových baniach desať rokov), alebo sa stali invalidnými v dôsledku choroby z povolania;
- 7 286 Sk mesačne pre prvú pracovnú kategóriu;
- 6 566 Sk mesačne pre druhú pracovnú kategóriu;
- 6 389 Sk mesačne pre ostatné zamestnané osoby.

Minimálny dôchodok je stanovený na 550 Sk mesačne.

MPSVR SR pripravilo reformu priebežného systému dôchodkového zabezpečenia, ktorá by mala zmeniť systém na viacpilierový čistý poistný princíp s individuálnymi účtami. Systém sociálneho poistenia by mal podľa pripravenej koncepcie pozostávať z:

1. **nemocenského poistenia** – utváraného I. povinným pilierom krátkodobých dávok (súčasné dávky nemocenského poistenia) a II. dobrovoľným pilierom doplnkových krátkodobých dávok;

2. **dôchodkového poistenia** – utváraného I. povinným pilierom dlhodobých dávok financovaných priebežne (súčasné dávky dôchodkového zabezpečenia) a II. povinným kapitalizačným pilierom;
3. **doplnkového dôchodkového poistenia** – vytváraného III. dobrovoľným pilierom dlhodobých dávok (v súčasnosti dávky doplnkového dôchodkového poistenia);
4. **úrazového poistenia** – utváraného povinnou sústavou úrazových dávok (dnes existuje len sčasti).

Zákon o sociálnom poistení z roku 2002 stanovuje úplne novú dávkovú formulu pre výpočet starobného dôchodku (jeho účinnosť sa odložila na rok 2004).

Suma starobného dôchodku sa určí ako súčin priemerného osobného mzdového bodu, obdobia dôchodkového poistenia a aktuálnej dôchodkovej hodnoty. Osobný mzdový bod sa určí ako podiel osobného vymeriavacieho základu a všeobecného vymeriavacieho základu, pričom všeobecným vymeriavacím základom je 12-násobok priemernej mesačnej mzdy v SR. Priemerný osobný mzdový bod v hodnote nižšej ako 1,25 sa započítava v plnej výške, z hodnoty od 1,25 do hodnoty neprevyšujúcej 2 sa započítava jedna tretina a na výšku prevyšujúcu 2 sa neprihliada. Dôchodková hodnota je pevne určená suma, ktorá sa má každoročne upraviť podľa vývoja priemernej mzdy v SR.

Zákon počítá s postupným predĺžením veku odchodu do dôchodku u žien na 60 rokov, a to v 2 variantoch. Prvý predpokladá ukončenie zvyšovania v roku 2010, druhý v roku 2019. Týmto opatrením by došlo k vyrovnaniu veku odchodu do dôchodku u mužov a žien.

Diskutovanou je hlavne otázka veku odchodu do dôchodku. Prečo je zvýšenie veku odchodu do dôchodku nevyhnutnosťou?

Stále sa znižuje skupina ľudí v produktívnom veku – dlhšie sa vzdelávame (neskôr nastupujeme do práce), slovenská populácia starne, máme stále menej detí. Čoraz menšia skupina teda musí utiahnuť stále väčšiu skupinu ekonomicky neaktívnych (vrátane nezamestnaných, invalidných, zdravotne postihnutých,

žien na materskej dovolenke, atď.), mení sa pomer medzi platiteľmi do fondov a príjemcami dávok. Predlžuje sa stredná dĺžka života (dlhšie žijeme v dôchodku), z existujúcich fondov sa musia vyplácať dávky dlhší čas, čo zvyšuje potrebu financií na dôchodky.

Sú len dve teoretické riešenia, ako posilniť skupinu tých, čo „zarábajú“ na ostatných: buď budeme kratšie chodiť do školy a začneme skôr pracovať, alebo budeme neskôr odchádzať do dôchodku. Predĺženie veku odchodu do dôchodku je teda jedinou reálnou možnosťou. A má to ešte jeden praktický dôvod: počet rokov platenia príspevkov na dôchodkové poistenie sa premieta do výšky dôchodku, predĺženie veku je aj jedným zo spôsobov zvýšenia si dôchodku (ďalšími sú kapitalizačný pilier a reforma dôchodkového poistenia na čistý poistný systém).

Určitá zmena sa má uskutočniť (od roku 2004) v prípade „nemocenského poistenia“. Zákon o sociálnom poistení stanovuje novú dávkovú formulu pre výpočet peňažných dávok v prípade choroby alebo potreby ošetrovania člena rodiny. Výška nemocenského a ošetrovného (nový názov pre podporu pri ošetrovaní člena rodiny) je 55 % denného vymeriavacieho základu. Suma dávky bude obmedzená vo vzťahu k maximálnej sume vymeriavacieho základu. Nárok na ošetrovné môže vzniknúť aj samostatne zárobkovo činnnej osobe.

Zákon o „sociálnom poistení“ stanovuje novú dávkovú formulu pre výpočet peňažných dávok „nemocenského poistenia“ v materstve a tehotenstve. Výška materského (nový názov pre peňažnú pomoc v materstve) je 55 % denného vymeriavacieho základu, pri stanovení maximálnej sumy vymeriavacieho základu.

IV.3.Štátna sociálna podpora – rodinné dávky

Rodinné dávky sú rovnako rozvetvené ako dávky v iných systémoch:

- prídavky na deti,
- príspevok pri narodení dieťaťa,
- rodičovský príspevok (pokračovanie materskej, ak žena nepracovala – iba rodičovský príspevok),
- príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri a viac detí,
- príspevky pestúnskej starostlivosti (jednorázový, opakovaný, odmena pestúna),
- zaopatrovací príspevok a čiastočná refundácia cestovného,
- príspevok na bývanie.

Novela o prídavkoch na deti od roku 2003³ stanovuje:

Výška prídavkov do 1,37 násobku súčtu súm pripadajúcich na spoločne posudzované osoby je:

- 410 SK mesačne, ak je dieťa do 6 rokov
- 560 SK mesačne, ak ide o dieťa od 6 rokov veku do 15 rokov veku
- 620 SK mesačne, ak ide o dieťa od 15 rokov veku.

V pásme od 1,37 – 2,2 násobku:

- 210 SK mesačne, ak je dieťa do 6 rokov
- 320 SK mesačne, ak ide o dieťa od 6 rokov veku do 15 rokov veku

---

³ Zákon o prídavkoch na deti a príspevku k prídavku na dieťa upravoval asi pol roka (2002) nárok na prídavky na deti bez ohľadu na výšku príjmov rodičov dieťaťa. Kritériom pre výšku prídavkov má byť len vek dieťaťa a fakt, či študuje. Príspevok k prídavkom na deti sa má poskytovať len rodinám s nízkymi príjmami (do 1,37 násobku životného minima). Výška prídavkov na deti má byť:

- 480 Sk mesačne na dieťa do 6 rokov,
- 590 Sk mesačne na dieťa od 6 do 15 rokov,

620 Sk mesačne od 15 rokov veku (maximálne do 25 roku, ak dieťa študuje na jednej vysokej škole

- 350 SK mesačne, ak ide o dieťa od 15 rokov veku.

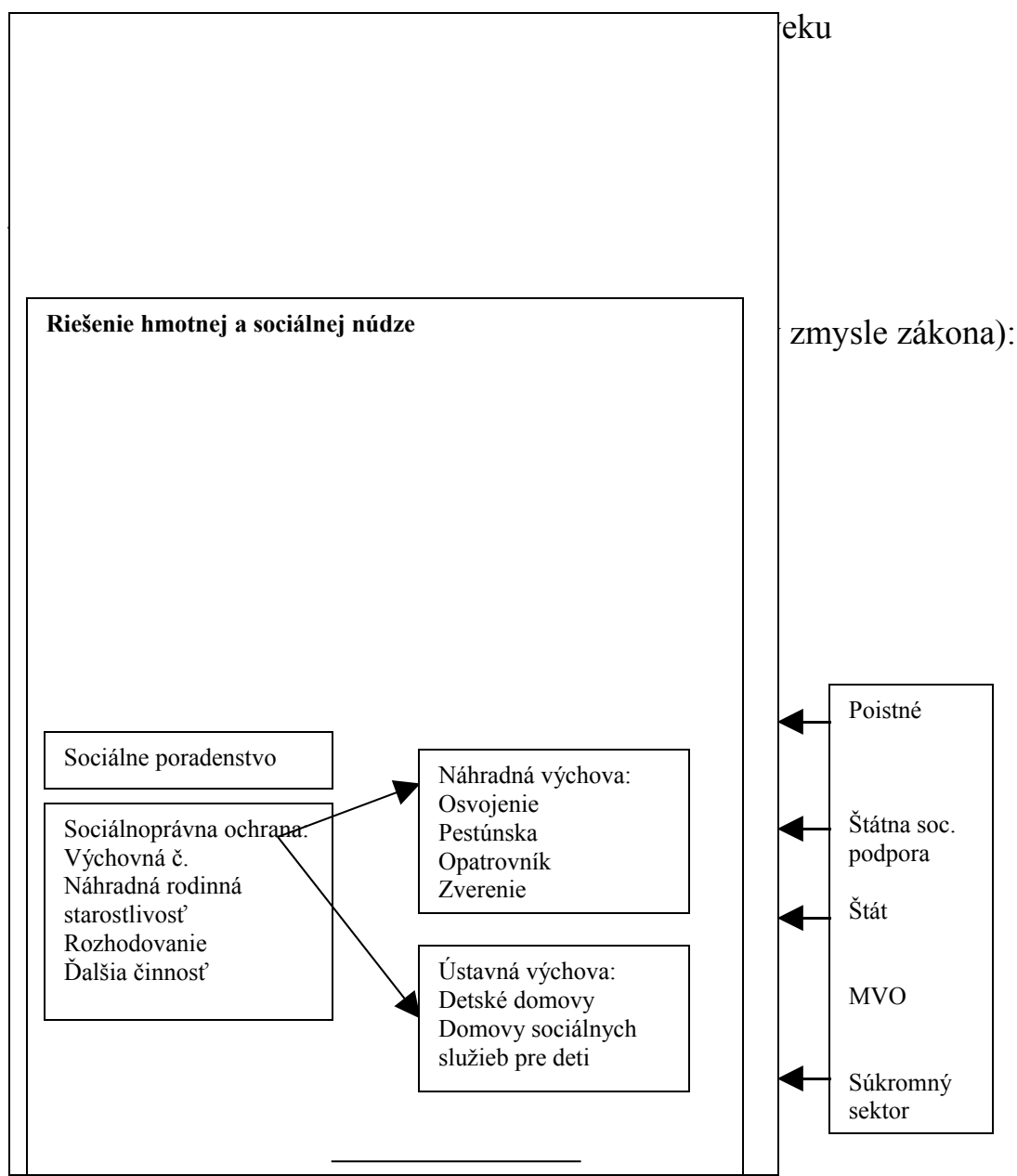
Nad 2,2 násobok prislúcha prídavok vo výške 270 SK.

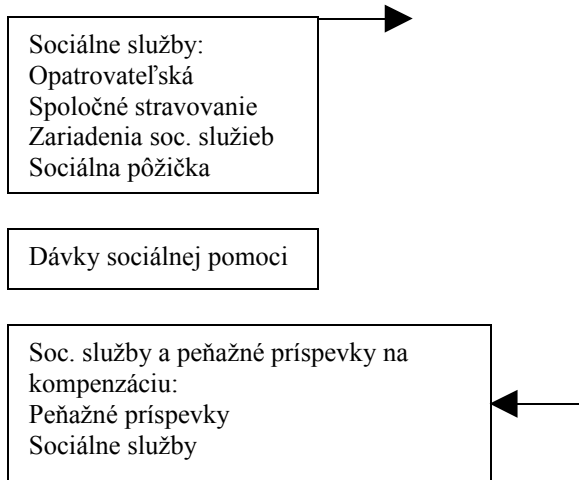
Zákon o rodičovskom príspevku zvyšuje rodičovský príspevok na 3 790 Sk. Umožňuje, aby rodičovský príspevok poberal aj rodič vykonávajúci zárobkovú činnosť, a to vo výške 1 200 Sk.

Treba zopakovať, že prídavkami na deti a rodičovským príspevkom sa systém štátnej sociálnej podpory zďaleka nevyčerpáva.

Sumy minima na účely štátnych sociálnych dávok sú nasledovné:

- 3 000SK mesačne pre plnoletú osobu
- 2100SK mesačne pre ďalšiu plnoletú osobu v domácnosti
- 1770Sk mesačne pre dieťa od 15 rokov veku

Sociálna pomoc je sociálna prevencia a riešenie hmotnej alebo sociálnej núdze, v dôsledku ktorej si občan nemôže sám ani s pomocou rodiny zabezpečiť základné životné podmienky a riešenie sociálnej núdze občana s ťažkým zdravotným postihnutím kompenzáciou sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia.

Sociálna prevencia používa (má používať) formy: vyhľadávacia činnosť, nápravná činnosť, rehabilitačná činnosť, resocializačná činnosť, organizovanie výchovno-rekreačných táborov. Sociálna prevencia sa podľa zákona o sociálnej pomoci môže vykonávať v zariadeniach sociálnych služieb: krízové stredisko, resocializačné stredisko, rehabilitačné stredisko a útulok.

Hmotná núdza je stav, keď príjem občana nedosahuje životné minimum ustanovené zákonom.

Sociálna núdza je stav, keď si občan nemôže sám zabezpečiť starostlivosť o svoju osobu, starostlivosť o svoju domácnosť, ochranu a uplatňovanie svojich práv a právom chránených záujmov alebo kontakt so spoločenským prostredím,

najmä vzhľadom na vek, nepriaznivý zdravotný stav, sociálnu neprispôsobivosť alebo stratu zamestnania.

Formy riešenia hmotnej a sociálnej núdze sú: 1.sociálne poradenstvo, 2.sociálno-právna ochrana, 3. sociálne služby, 4. dávka sociálnej pomoci, 5.sociálne služby a peňažné príspevky na kompenzáciu.

Sociálne poradenstvo vykonáva predovšetkým Centrum poradensko-psychologických služieb (na území SR 46 územných pracovísk a 14 detašovaných pracovísk, a viac ako 50 MVO, ktoré majú povolenie MPSVR.

Sociálnoprávna ochrana (výchovná činnosť, poskytovanie náhradnej rodinnej starostlivosti, rozhodovanie a ďalšia činnosť) sa orientuje najmä na ochranu práv maloletých detí, formou zlepšovania vzťahov v rodine či obnovením rodinného prostredia, organizovaním náhradnej rodinnej starostlivosti, rozhodovaním o výchovných opatreniach a riešením situácií problémov výchovy a výživy maloletých detí.

Sociálnoprávnu ochranu vykonávajú orgány štátnej správy, vybrané činnosti môžu vykonávať neštátne subjekty. V pôsobnosti obce je poskytovanie ochrany maloletým v naliehavých prípadoch.

Pri pestúnskej starostlivosti (náhradná rodinná výchova), pri opakovanom príspevku na starostlivosť o zverené dieťa, je jeho výška 1,6 násobok sumy pre nezaopatrené dieťa podľa zákona o životnom minime a o ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok. Pestún má nárok za výkon pestúnskej starostlivosti za každé zverené dieťa na 0,44 násobok sumy pre jednu plnoletú osobu, v absolútnej hodnote na 1320 SK mesačne.

Jednorázový príspevok na úhradu potrieb dieťaťa, ktorým sa prispieva na materiálne vybavenie dieťaťa predstavuje štvornásobok sumy pre nezaopatrené dieťa podľa zákona o životnom minime a o ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok (v priemere 6 373 SK). Pri zániku pestúnskej starostlivosti dosiahnutím plnoletosti dieťaťa je príspevok v absolútnej hodnote 7 080SK (podpora pri osamostatnení dieťaťa).

Sociálne služby taxatívne vymedzuje zákon o sociálnej pomoci: opatrovateľská služba, organizovanie spoločného stravovania, prepravná služba, starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb, sociálna pôžička.

Služby majú predovšetkým zmierniť a pomôcť prekonať hmotnú a sociálnu núdzu. Zákon vymedzuje okruh osôb povinných platiť úhradu za služby a podmienky, kedy nie je povinný platiť úhradu (povinnosť sa však posúva na manžela, manželku, rodičov, deti, bez ohľadu na to, či majú vyživovaciu povinnosť), ďalej platenie podľa príjmu a majetku, ako aj plnenia v jednotlivých typoch zariadení sociálnych služieb.

Spoločné stravovanie možno organizovať pre občana, ktorého stravovanie nemožno zabezpečiť inak a ktorý je poberateľom starobného dôchodku alebo pre svoj nepriaznivý zdravotný stav je odkázaný na spoločné stravovanie.

Možno ho poskytovať aj osobám, ktoré si uplatnili nárok na zabezpečenie základných životných podmienok.

Opatrovateľská služba je viazaná na nepriaznivý zdravotný stav občana, Prepravná služba je určená pre občanov s ťažkým zdravotným postihnutím. Rozšírenie prepravnej služby, jej posilnenie (namiesto dotácií individuálnej prepravy či kúpy motorového vozidla) môže sprístupniť túto službu oveľa širšiemu spektru občanov.

Starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb

Táto forma sociálnej pomoci sa uplatňuje až vtedy, keď je vylúčené zotrvanie občana v jeho prirodzenom prostredí a to ani s pomocou poskytovania tzv. terénnych sociálnych služieb, najmä opatrovateľskej služby a organizovaného spoločného stravovania.

Zariadenia sociálnych služieb zriaďujú rôzni aktéri:

Okresné a krajské úrady:

- domov sociálnych služieb pre deti s celoročnou starostlivosťou
- detský domov

- krízové stredisko
- resocializačné stredisko

Obce, okrem predchádzajúcich zariadení zriaďujú:

- domov sociálnych služieb pre deti s dennou starostlivosťou
- domovy dôchodcov
- zariadenie chráneného bývania
- domov- penzión dôchodcov
- klub dôchodcov
- jedáleň pre dôchodcov
- stredisko osobnej hygieny
- pracovňu

VÚC spolu s obcou zriaďujú:

- domov sociálnych služieb pre deti s týždennou starostlivosťou
- domov sociálnych služieb pre dospelých celoročne a týždenne
- domov dôchodcov
- domov pre osamelých rodičov
- stanicu opatrovateľskej služby
- zariadenia pestúnskej starostlivosti
- útulok
- rehabilitačné stredisko
- zariadenie opatrovateľskej služby.

Sociálne služby a peňažné príspevky na kompenzáciu

V rámci zákona o sociálnej pomoci je možné sociálne dôsledky ťažkého zdravotného postihnutia kompenzovať v oblasti: mobility, komunikácie, zabezpečenia nevyhnutných životných úkonov a prác v domácnosti, zvýšených výdavkov.

Nástroje na riešenie sociálnej núdze občana so zdravotným postihnutím, ťažkým zdravotným postihnutím alebo občana, ktorý má nepriaznivý zdravotný stav sú:

- 1. peňažné príspevky a to: na osobnú asistenciu, na zaobstaranie pomôcky, na opravu pomôcky, na kúpu osobného motorového vozidla, na prepravu, na úpravu bytu, rodinného domu alebo garáže, na kompenzáciu zvýšených výdavkov a na opatrovanie.
- 2. sociálne služby.

Do 31.12.2003 sa zdravotne postihnutým občanom poskytujú: peňažné a vecné dávky sociálnej starostlivosti, sociálne služby a preukazy.

Dávky sociálnej starostlivosti do 31.12.2003 sa delia na: účelové peňažné dávky sociálnej starostlivosti (jednorázové a opakované) a dávky podmienené sociálnou odkázanosťou (tieto by mali byť pokryté minimálnym dôchodkom, dávka sa využíva iba v prípade preukázania zvýšených výdavkov, ako napr. diétne stravovanie, náklady na domácnosť, a pod..)

Posudzovanie sociálnych dôsledkov zdravotného postihnutia je časovo veľmi náročné a zložité, takže ani do konca roku 2002 sa nepodarilo posúdiť všetkých občanov so zdravotným postihnutím. Tí, ktorí neboli zatiaľ posúdení sa riadia podľa starého zákona. Postupne sa teda prechádza na nový systém, kedy po 31.12.2003 sa prestanú poskytovať účelové peňažné dávky (podľa vyhlášky Ministerstva zdravotníctva a sociálnych vecí SR), peňažné príspevky sa budú poskytovať na základe zákona o sociálnej pomoci.

Dávky sociálnej pomoci

Cieľom poskytnutia dávky je ochrana osôb s príjmom pod životným alebo sociálnym minimom a bez príležitosti zvýšiť si ho vlastným úsilím. Podmienkou nárokovateľnosti nie je občianstvo, ale trvalý pobyt. Zdravotne spôsobilí žiadatelia v produktívnom veku musia byť ochotní pracovať a byť registrovaní na úrade práce, aby mali nárok na vyššiu čiastku dávky sociálnej pomoci (pre

osoby v hmotnej núdzi z objektívnych dôvodov). Ak je príjem z iných peňažných dávok a z práce nižší ako čiastka dávky sociálnej pomoci, nárok na zvyšnú časť je zachovaný.

Minimum dávok sa určuje na základe použitia „basic rate set“ štatistík o výdavkoch domácností. Do úvahy sa pritom berú všetky rodinné zdroje (vrátane dávok sociálnej ochrany, s výnimkou príspevku pri narodení dieťaťa a príspevku na pohreb) bez ohľadu na ich povahu a pôvod.

Sumy životného minima pre účely sociálnej pomoci sú podľa z. 232/2001 Z. z. od 1.7.2002 stanovené vo výške:

- 3 990 Sk pre dospelú osobu,
- 2 750 Sk pre ďalšieho dospelého,
- 1 780 Sk pre dieťa .

Pre určenie výšky dávky sociálnej pomoci z objektívnych dôvodov boli sumy:

- 3490 pre dospelú osobu
- 2 440SK pre ďalšieho dospelého
- 1580Sk pre dieťa.

Zhrnúc: pracuje sa s tromi určeniami životného minima, štvrtým sú subjektívne dôvody hmotnej núdze – 50% z výšky dávok pri objektívnych dôvodoch.

Novela od roku 2003 navrhuje meniť dávky v objektívnej hmotnej núdzi:

- 2 900 Sk pre dospelú osobu,
- 1 600 SK ak ide o nezaopatrené dieťa
- 1 000 Sk pre zaopatrené nepľnoleté dieťa.

Pri subjektívnej hmotnej núdzi má byť dávka pre pľnoletú osobu 1450 SK.

Celková suma dávok v hmotnej núdzi však nesmie prekročiť 10 500SK. Je teda stanovené maximum. Prídavky na deti a ostatné dávky sociálnej podpory, či poistenia sa však do tejto sumy nebudú započítavať, ale budú nad rámec sumy, až do výšky sumy životného minima pre účely sociálnej pomoci.

Okrem uvedených príspevkových miním sa uplatňuje celý rad príspevkov na kompenzáciu zdravotného postihnutia. V situácii invalidity sú k dispozícii peňažné dávky na:

- osobnú asistenciu,
- zaobstarávanie a opravu zdravotnej pomôcky,
- kúpu motorového vozidla,
- prepravu,
- úpravu bytu, rodinného domu alebo garáže,
- starostlivosť o cvičeného psa,
- údržbu auta,
- údržbu zdravotníckej pomôcky,
- špeciálne diétne stravovanie, ošatenie, vybavenie.

Nárok je fakultatívny, povaha dávok sú fixné platby.

K ďalšej sade nepríspevkových miním patrí systém sociálnych služieb vykonávaný pre špecifické skupiny v sociálnej núdzi (napríklad zdravotne postihnutí, starí ľudia, siroty, neúplné rodiny, bezdomovci) obcami, vyššími územnými celkami, štátom a mimovládnyimi organizáciami.

IV.5. Špecifiká právneho systému sociálnej spravodlivosti

Pojem samostatne zárobkovo činná osoba pre oblasť sociálnej ochrany je definovaný jednak v zákone č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení v znení neskorších predpisov a jednak v zákone č. 387/1996 Z. z. o zamestnanosti v znení neskorších predpisov. Tieto dve definície sú veľmi podobné.

Samostatne zárobkovo činnou osobou sa podľa zákona o sociálnom zabezpečení ako aj podľa zákona o zamestnanosti rozumejú:

- a) samostatne hospodáriaci roľníci, t. j. osoby, ktoré vykonávajú poľnohospodársku výrobu vrátane hospodárenia v lesoch a na vodných plochách, registrovaní podľa zákona o súkromnom podnikaní občanov;
- b) živnostníci, t. j. osoby, ktoré majú oprávnenie prevádzkovať živnosť podľa zákona o živnostenskom podnikaní;
- c) osoby, ktoré majú oprávnenie na vykonávanie činnosti podľa osobitných predpisov, napríklad advokáti, komerční právnici atď. – ide zväčša o osoby vykonávajúce podnikanie na základe oprávnenia vydaného príslušnou profesijnou komorou;
- d) osoby, ktoré vykonávajú umeleckú činnosť alebo inú tvorivú činnosť podľa Autorského zákona mimo pracovnoprávných vzťahov a obdobných vzťahov, ak túto činnosť podľa svojho vyhlásenia vykonávajú sústavne a ak súčasne nevykonávajú inú samostatnú zárobkovú činnosť;
- e) spoločníci verejných obchodných spoločností a komplementári komoditných spoločností,

Zákon o sociálnom zabezpečení zahŕňa pod pojem samostatne zárobkovo činných osôb aj:

- a) športovcov, ktorí športovú činnosť vykonávajú zárobkovo ako svoje povolanie, ale nie v pracovnoprávnom alebo obdobnom vzťahu;
- b) obchodných zástupcov (títo však spadajú pod pojem samostatne zárobkovo činnej osoby už z toho dôvodu, že činnosť obchodného zástupcu mimo pracovnoprávneho vzťahu vyžaduje živnostenské oprávnenie);
- c) osoby, ktoré vykonávajú nezávislé povolanie alebo činnosť napríklad organizátorov verejných kultúrnych podujatí.

Zákon o zamestnanosti zahŕňa pod pojem samostatne zárobkovo činných osôb aj:

- a) osobu, ktorá vykonáva nezávislé povolanie alebo činnosť, ak ju vykonáva podľa svojho vyhlásenia sústavne;
- b) osobu, ktorá vykonáva činnosť sprostredkovateľa zamestnania za úhradu.

Od definície samostatnej zárobkovej činnosti v zákone č. 366/1999 Z. z. o daniach z príjmov v znení neskorších predpisov sa do istej miery odlišujú.

V rámci právnej úpravy sociálnej ochrany má zmysel rozlišovať medzi zamestnancom, samostatne zárobkovo činnou osobou a prípadne inou kategóriou len tam, kde sa uplatňuje poisťný princíp. V oblasti štátnych sociálnych dávok a sociálnej pomoci sa sociálna ochrana poskytuje bez ohľadu na to, či ide o samostatne zárobkovo činnú osobu alebo o inú kategóriu obyvateľstva, t. j. v úprave týchto oblastí sa pojem samostatne zárobkovo činná osoba ani nevyskytuje.

V rámci sociálnej ochrany samostatne zárobkovo činných osôb neexistujú rozdiely medzi jednotlivými kategóriami samostatne zárobkovo činných osôb, t. j. nie je podstatné, či v konkrétnom prípade ide o samostatne hospodáriaceho roľníka, živnostníka v oblasti obchodu alebo služieb atď.

Existuje niekoľko špecifik sociálnej ochrany v rámci poisťných systémov. Pri niektorých poisteniach v oblasti sociálnej ochrany nie je účasť samostatne zárobkovo činných osôb s nízkymi príjmami povinná. Z neúčasti na poistení vyplýva fakt, že samostatne zárobkovo činná osoba nie je povinná prispievať na takéto poistenie, ako aj fakt, že v prípade vzniku poisťnej udalosti jej nevznikne nárok na príslušnú dávku. Vo všetkých týchto prípadoch je však možná dobrovoľná účasť samostatne zárobkovo činných osôb na konkrétnom poistení.

Vzhľadom na fakt, že kategória samostatne zárobkovo činných osôb je vymedzená v slovenskom zákonodarstve pomerne dosť podrobne (pozri vyššie), rovnako ako aj kategória zamestnancov, problém so zaradením či nezaradením konkrétnej osoby pod pojem samostatne zárobkovo činná osoba prakticky nenastáva.

Ak je samostatne zárobkovo činná osoba zúčastnená na tom – ktorom poistení aj z iného dôvodu (najmä preto, že má aj status zamestnanca), jej účasť na tomto poistení z titulu samostatnej zárobkovej činnosti (či už dobrovoľná alebo povinná) nezaniká, t. j. zúčastňuje sa na poistení dvakrát. Výnimkou je len účasť

samostatne zárobkovo činných osôb s veľmi nízkymi príjmami zo samostatne zárobkovej činnosti (do 3 000 Sk mesačne) v prípade zdravotného poistenia a poistenia v nezamestnanosti.

Za spolupracujúce osoby samostatne zárobkovo činných osôb sa v oblasti sociálnej ochrany považujú

- a) manželia samostatne zárobkovo činných osôb, ak sa podieľajú na ich činnosti;
- b) manželia, deti a súrodenci od skončenia povinnej školskej dochádzky, rodičia, svokor, svokra, zať a nevesta, druh (družka) samostatne hospodáriacich roľníkov, ako aj manžel (manželka) tejto spolupracujúcej osoby, ak sa podieľajú na ich činnosti a ak nejde o pracovnoprávny vzťah.

Spolupracujúce osoby podliehajú sociálnej ochrane podobne ako samostatne zárobkovo činné osoby. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že podľa Zákonníka práce nemôže medzi manželmi vzniknúť pracovnoprávny vzťah, takže ide vlastne o jedinú možnosť riešenia sociálnej ochrany manžela, ktorý sa podieľa napríklad na prevádzkovaní živnosti druhého manžela.

Najbližší príbuzní samostatne zárobkovo činných osoby majú nárok na sociálnu ochranu odvodený od poistenia samostatne zárobkovo činných osoby v prípade jej smrti, a to v podobe sirotského dôchodku (deti) alebo vdovského či vdoveckého dôchodku (vdova alebo vdovec) podľa rovnakých pravidiel ako iné kategórie poistencov (napríklad zamestnanci).

Možnosť dobrovoľnej účasti samostatne zárobkovo činných osôb s nízkymi príjmami na niektorých inak povinných druhoch sociálneho poistenia znamená zníženie povinného príspevkového bremena drobným podnikateľom. Vzhľadom na fakt, že povinné poistenia sú budované na princípe silnej sociálnej solidarity a prerozdeľovania, možnosť byť vyňatý z povinnosti platiť poistné je všeobecne chápaná ako veľmi výhodná.

Zo všeobecne nepovinných poistení má väčší význam len doplnkové dôchodkové poistenie regulované zákonom č. 123/1996 Z. z. o doplnkovom

dôchodkovom poistení zamestnancov. Novelou č. 409/2000 Z. z. sa s účinnosťou od 1. januára 2001 umožnilo zúčastniť sa na doplnkovom dôchodkovom poistení aj samostatne zárobkovo činným osobám a spolupracujúcim osobám.

IV. 6. Vymáhateľnosť oprávnení a sankcie

V poistných systémoch ustanovuje zákon pre jednotlivé subjekty, predovšetkým pre platiteľov poistného, celý rad právnych povinností, ku ktorým sa vzťahujú sankcie. Sankcie voči platiteľovi majú rôznu podobu: prirážka k poistnému, poplatok z omeškania, pokuty a poplatok za nesplnenie oznamovacej povinnosti. Správne konanie v systéme sociálneho zabezpečenia má dva stupne: systém vnútornej kontroly (orgány na to určené) a súdne konanie v prípade žiadosti o opravný prostriedok.

Konanie v nemocenskom poistení zabezpečuje rozhodovanie o nárokoch občanov a má dve formy: konanie vo veciach dávkových a konanie v iných veciach ako dávkových. V prípade, keď má zamestnanec na dávku nemocenského poistenia zákonný nárok a všetky podmienky na jej poskytnutie a výšku dávky sú nepochybné a nesporné, poskytuje dávku zamestnávateľ. Pokiaľ však vznikne pochybnosť alebo spor o nároku na dávku nemocenského poistenia alebo jej výšku, rozhoduje príslušný orgán nemocenského poistenia. Tento orgán rozhoduje aj o fakultatívnych dávkach. Proti rozhodnutiu tohto orgánu možno po odvolacom konaní podať opravný prostriedok na súd.

Analogický postup je v prípade dôchodkového zabezpečenia, kde o opravnom prostriedku proti rozhodnutiu príslušného orgánu rozhodujú súdy podľa Občianskeho súdneho poriadku. Opravný prostriedok nie je prípustný proti rozhodnutiu, ktoré je podkladom pre rozhodnutie sociálnej poisťovne o zákonnom nároku na dávku dôchodkového zabezpečenia, o žiadosti o odstránenie tvrdosti zákona.

V prípade dávok sociálnej pomoci sa rozhoduje na základe žiadosti občana alebo na podnet orgánu, ktorý je príslušný rozhodovať o sociálnych službách, o dávke sociálnej pomoci a o peňažných príspevkoch na kompenzáciu. Rozhodujú príslušné orgány, odvolanie proti rozhodnutiu je možné podať na vyšší stupeň riadenia príslušného rozhodovacieho orgánu. Právoplatné rozhodnutia vo veciach sociálnej pomoci sú preskúmateľné súdom podľa ustanovení Občianskeho súdneho poriadku.

Problémom zostáva vymáhanie a sankcie voči jednému z najväčších neplatičov, t.j. štátu. Sám „na seba“ systém sankcií nemá vypracovaný.

IV.7. Kumulácie v právnom systéme

V realite jednotlivé systémy neexistujú oddelene, spájajú sa v podobe sociálneho príjmu. Tieto kumulácie majú nasledujúcu právnu podstatu:

I. kumulácia

V *situácii nezamestnanosti* nie je možná kumulácia s nemocenským, plným invalidným alebo starobným dôchodkom (je možná s prídavkami na deti a s dávkou sociálnej pomoci). Po uplynutí šiestich či deviatich mesiacov v prípade pokračovania nezamestnanosti „padá“ občan do systému sociálnej pomoci a podpory.

V prípade všetkých poistných udalostí je možná kumulácia s prídavkami na deti a s dávkou sociálnej pomoci.

Sociálne riziká, ktoré spadajú pod systém sociálneho poistenia sú nasledovné:

- choroba a materstvo (peňažne dávky),
- invalidita,
- staroba,
- pozostalí,
- riziko pracovných úrazov a chorôb z povolania.

II. kumulácia

V *prípade choroby* participujú na dávkach súčasne systém zdravotnej starostlivosti a nemocenské poistenie (peňažné dávky), počas materstva sa na dávkach spolupodieľajú zdravotná starostlivosť, nemocenské poistenie a rodinné dávky (štátna sociálna podpora). Peňažné dávky na základe nemocenského poistenia majú podobu materskej, vyrovnávacieho príspevku, a z rodinných dávok podobu príspevku pri narodení dieťaťa.

III. kumulácia

Invalidita má podobu plnej alebo čiastočnej invalidity financovanej zo sociálneho poistenia. Na dávkach participuje systém zdravotnej starostlivosti (špeciálna kúpeľná starostlivosť, ambulantná kúpeľná starostlivosť, poukážky a povinná osobná starostlivosť, rehabilitačná starostlivosť na základe odporúčania špecializovaných lekárov), systém sociálnej pomoci prostredníctvom sociálnych služieb a peňažných dávok a zamestnávateľ, ktorý ak zamestnáva najmenej 20 zamestnancov, je povinný zamestnávať osoby so zníženou pracovnou spôsobilosťou (najmenej 3 % zamestnancov) a ťažko zdravotne postihnuté osoby (najmenej 2%). Ak ich nezamestná, je zamestnávateľ povinný zaplatiť odvod 16 200 Sk ročne za každú chýbajúcu osobu so zníženou spôsobilosťou na prácu a 32 400 Sk ročne za každú chýbajúcu osobu so zníženou spôsobilosťou na prácu s ťažkým zdravotným postihnutím.

IV. kumulácia

V *starobe* je možná kumulácia s rodinnými dávkami a sociálnou pomocou, s podobným či iným typom dôchodku, zároveň s príjmom zo závislej činnosti na dobu určitú a s príjmom zo samostatnej zárobkovej činnosti bez obmedzenia.

V. kumulácia

V *prípade úmrtia* vzniká nárok na jednorazové odškodnenie pozostalých, na náhradu primeraných nákladov spojených s pohrebom a pozostalé manželky a siroty sú oprávnené poberať vdovský, vdovecký a sirotsky dôchodok.

VI. kumulácia

V *prípade úrazov* vzniká nárok na vecné dávky systému zdravotnej starostlivosti (kúpeľná starostlivosť), dĺžka poberania dávok z poistného systému je maximálne jeden rok. Rehabilitáciu v podobe poradenstva pri výbere práce, pri príprave na zamestnanie, pri sprostredkovaní práce, pri tvorbe chránených pracovných miest financuje Národný úrad práce. Nárokovateľné sú aj ďalšie dávky: odškodnenie za bolesť, odškodnenie za sťaženie spoločenského uplatnenia, náhrada účelných nákladov spojených s liečením, náhrada majetkovej škody. Ak nastane úmrtie v dôsledku úrazu sú pozostalí oprávnení poberať invalidný dôchodok.

VII. kumulácia

Rodinné dávky s výnimkou príspevku pri narodení dieťaťa sa započítavajú do príjmu pri výpočte súm životného minima. Sociálna pomoc sa realizuje na báze kumulácie nárokov so službami zdravotnej starostlivosti (zdravotné poistenie) a s nárokom na príspevok na bývanie. *Od roku 2003 sa príspevok na bývanie do súm životného minima započítavať nebude.*

V. Výsledky systému sociálnej ochrany (Koľko vkladáme a koľko a komu prerozdeľujeme?)

V roku 2000 tvorili príjmy štátneho rozpočtu 213,477 miliárd SK, výdavky boli 241,125 miliárd SK. Z príjmov štátneho rozpočtu tvorili daňové príjmy 81,4%. Dane z príjmov fyzických osôb sa na príjmoch štátneho rozpočtu podieľali len 11,9%, z daňových príjmov je to 14,6%. Inými slovami, príjmy z daní fyzických osôb tvoria malú časť príjmov štátneho rozpočtu.

Príjmy a výdavky verejných rozpočtov a štátneho rozpočtu v roku 2000 (v mil. SK)

ukazovateľ	príjmy		výdavky	
	verejné rozpočty	štátny rozpočet	verejné rozpočty	štátny rozpočet
	celkom		celkom	
spolu	370 643	213 477	400 492	241 125
v tom: Fondy soc. zabezpečenia	134 346	-	134 498	-

Zdroj: Štatistická ročenka SR, ŠÚ SR, 2001

Z pohľadu sociálnej ochrany sú podstatné príjmy a výdavky v rámci poisťných sústav, štátnej sociálnej podpory a sociálnej záchrannej siete.

V. 1. Občan – príjem - platca – poistenie

Odvodové zaťaženie platcu poisťného je na Slovensku pomerne vysoké. Zamestnanec spolu so zamestnávateľom odvedú do poisťných fondov 50,8% z vymeriavacieho základu (z čoho 38% odvádza zamestnávateľ). V krajinách EÚ – 15 (priemer za členské krajiny) tvoria príspevky povinného poistenia 29,2% (najvyššie zaťaženie je vo Francúzsku – 43,4%, najnižšie vo Veľkej Británii – 18%). Naše odvodové poisťné zaťaženie je najvyššie aj zo všetkých členských krajín OECD (priemer – 25,9%). Zároveň tie poisťné systémy, do ktorých plynie vyšší podiel odvodov vykazujú najväčšie problémy pokryť potreby občanov (zdravotníctvo, dôchodkové zabezpečenie). Zvyšovať odvodové zaťaženie však už ďalej nie je možné.

Tabuľka

Percentuálna sadzba z vymeriavacieho základu dosiahnutého v rozhodujúcom období

subjekty	zdravotné poistenie (14%)	nemocenské poistenie (4,8%)	dôchodkové zabezpečenie (28%)	poistenie v nezamestn. (3,75%, al.3%)	garančný fond (0,25%)
spolu (50,8%)					
zamestnanec (12,8%)	4,00 %	1,40 %	6,40 %	1,00 %	-
zamestnávateľ (38%)	10,00 %	3,40 %	21,60 %	2,75 %	0,25 %
samostatne zárobkovo činná osoba (49,8%)	14,00 %	4,80 %	28,00 %	3,00 %	-
spolupracujúca osoba (49,8%)	14,00 %	4,80 % (dobrovoľne)	28,00 % (dobrovoľne)	3,00 %	-
štát	určená zákonom	určená zákonom	určená zákonom	-	-
Národný úrad práce	určená zákonom	určená zákonom	určená zákonom	-	-
osoby zárobkovo činné v cudzine (31%)	-	-	28,00 % (dobrovoľne)	3,00 % (dobrovoľne)	-
osoby dobrovoľne pokračujúce v dôchodkovom zabezpečení (28%)	-	-	28,00 % (dobrovoľne)	-	-
spoločníci v s.r.o., členovia družstva (nie v PP, DOPČ) (3%)	-	-	-	3,00 % (dobrovoľne)	-

tzv. dobrovoľne nezamestnaní (14%)	14,00 %	-	-	-	-
osobní asistenti (najmenej 90 hod. mesačne) zákon č. 195/ 1998 Z.z. (3%)	-	-	-	3,00 % (dobrovoľne)	-

Zdroj: spracované podľa J. Matlák, Z. Macková, M. Hrolová: Právo sociálneho zabezpečenia v Slovenskej republike, Vydavateľské oddelenie PF UK, Bratislava, 2001, s. 91

Okrem poistných odvodov sú nástrojmi politiky sociálnej ochrany dane, jednak ako zdroj príjmu, jednak ako prerozdeľovací mechanizmus. Z hľadiska občana – dane z príjmu fyzickej osoby – sú vytvorené mechanizmy zabránenia dvojitému zdaneniu, oslobodenia od dane.

Oslobodenie od dane je obvykle vymedzené na základe zásady primeranosti a spravovateľnosti dane, alebo na základe kolektívneho (politického) rozhodnutia.

V našich podmienkach patria do kategórie oslobodenia od dane predovšetkým:

- speňaženie vybraného majetku (prírastok majetku): speňaženie majetku je až na veľké, povinne registrované veci od dane oslobodené
- malé okrajové príjmy: príležitostný príjem v súhrne do 10 000SK
- rozpočtové transfery: sociálne transfery ako dávky, služby, príspevky z nemocenského poistenia, sociálneho zabezpečenia, štátnej sociálnej podpory, zdravotného poistenia a ostatné sociálne dávky.
- príjmy, ktoré už priniesli fiskálny výt'azok: napr. plnenie zo zdaneného zisku zamestnávateľov
- príjmy, ktoré súvisia s preferenčnou politikou štátu: napr. nástroje tvoriace súčasť bytovej politiky, či stimulujúce mobilitu pracovných síl, či úľavy zamestnancom a rodinných príslušníkov verejných dopravných podnikov, a pod.
- príjmy, na ktoré sa vzťahujú širokoplošné sociálne úľavy: vybrané nepeňažné plnenia poskytované zamestnávateľom ako je zvyšovanie kvalifikácie alebo závodné stravovanie
- plnenia kompenzujúce osobnú majetkovú, zdravotnú alebo sociálnu škodu: náhrady škôd majetkových aj nemajetkových plnení.

Pri zdaňovaní je možné uplatňovať faktické výdavky, či proporcionálne paušálne výdavky (prototyp sú živnostenské dane). V prípade niektorých profesií je možné uplatnenie tzv. paušálnej dane.

Univerzálna odpočítateľná položka:

Existuje celý rad daňových úľav, ktorých historickým dôvodom je racionálna predstava priority individuálneho pred kolektívnym, že totiž každý daňový poplatník musí primárne uspokojiť isté minimálne osobné potreby, aby na neho mohlo byť uvalené bremeno kolektívneho prerozdelenia. U nás sa praktizuje možnosť znížiť základ dane o pevnú čiastku, ktorá je rovnaká pre všetkých poplatníkov. Táto čiastka sa obvykle dáva do súvislosti s existenčným minimom, pričom výdavky, ktoré vstupujú do základu dane nezahŕňajú individuálne existenčné výdavky. Univerzálna odpočítateľná položka znižuje v konečnom dôsledku progresivitu zaťaženia príjmov.(Dlouhý,J., 1997)

Špeciálne nezdaniteľné časti základu dane:

od základu dane sa odpočítavajú aj ďalšie pevné položky, a to za vlastný zdravotný handicap, za žiakov a študentov, za deti v domácnosti poplatníka, a pod.

Uvedme si konkrétne príklady rozdielov hrubej a čistej mzdy v troch modelových situáciách:

1. minimálna mzda – bez dieťaťa, s jedným dieťaťom, s dvomi deťmi,
2. priemerná mzda – bez dieťaťa, s jedným dieťaťom, s dvomi deťmi
3. dvojnásobok priemernej mzdy – bez dieťaťa, s jedným dieťaťom, s dvomi deťmi

V prvok kroku sú z hrubej mzdy vypočítané poistné odvody zamestnanca (plus poistné odvody zamestnávateľa ako navýšenie hrubej mzdy), odpočítaním sumy odvodov zamestnanca (daňovo oslobodená časť mzdy od sociálnych transferov) vzniká čistý základ dane. Ďalším krokom je uplatnenie univerzálnej odpočítateľnej položky (3230SK) , v prípade dieťaťa aj uplatnenie špeciálne

nezdaniteľnej časti príjmu (na dieťa 1400SK). Získavame výšku zdaniteľnej mzdy, aplikujeme progresívne zdaňovanie⁴ a k čistému príjmu pripočítavame, ak je nárok, sociálne dávky. (V príkladoch sme použili len prídavky na deti).

1. Minimálna mzda – príjem bez dieťaťa, s jedným dieťaťom, s dvomi deťmi v roku 2002

Cena pracovnej sily: 7686SK

Hrubá mzda	5570	Zamestnávateľ	Zamestnanec	
odvody	2829	2116	713	
nemocenské	267	189	78	
dôchodkové	1559	1203	356	
zdravotné	780	557	223	
Fond zamestn.	209	153	56	
Garančný f.	14	14	0	
Počet detí		0	1	2 (6, 15r.)
čistý základ dane		4857	4857	4857
nezdaniteľná suma		3230	3230	3230
zdaniteľná mzda			1400	2800
preddavok na daň		1700	300	0
		170 (3,05% hrubej mzdy))	30 (0,5%)	0
čistý príjem		4687	4827	4857
prídavky		0	480	1070
čistý príjem plus prídavky		4687	5307	5927

2. Priemerná mzda – príjem bez detí, s jedným dieťaťom, s dvomi

Cena pracovnej sily: 17 064SK

Hrubá mzda	12 365	Zamestnávateľ	Zamestnanec
odvody	6282	4699	1583

⁴ Rokom 1999 sa začala dlhodobá prestavba daňového zákonodarstva, v rámci ktorej sa uskutočňuje postupné znižovanie priamych daní a zvyšovanie daní zo spotreby a majetku. Zákon č. 561/2001 Z. z. o daniach z príjmov znížil sadzbu dane z príjmov fyzických osôb nasledovne:

- pri základe dane do 90 000 Sk – 10 %,
- pri základe dane od 90 000 do 180 000 Sk – 9 000 Sk + 20 % zo sumy presahujúcej 90 000 Sk,
- pri základe dane od 180 000 Sk do 396 000 Sk – 27 000 Sk + 28 % zo sumy presahujúcej 180 000 Sk,
- pri základe dane od 396 000 Sk do 564 000 Sk – 87 480 Sk + 35 % zo sumy presahujúcej 396 000 Sk a
- pri základe dane nad 564 000 Sk – 146 280 Sk + 38 % zo sumy presahujúcej 564 000 Sk.

Zákon ďalej rozšíril možnosť platenia paušálnej dane aj pre osoby, ktoré majú príjmy z autorskej a umeleckej činnosti.

nemocenské	593	420	173
dôchodkové	3462	2671	791
zdravotné	1732	1237	495
Fond zamestn.	464	340	124
Garančný f.	31	31	0
Počet detí	0	1	2 (6, 15r.)
čistý základ dane	10782	10782	10782
nezdaniteľná suma	3230	3230	3230
zdaniteľná mzda	7600	6200	4800
preddavok na daň	770 (6,2% hrubej mzdy)	620 (5,01%)	480 (3,9%)
čistý príjem	10012	10162	10302
prídavky	0	480 alebo	1070 alebo
čistý príjem plus prídavky	10012	10642 alebo	11372 alebo

3. Dvojnásobok priemernej mzdy – bez detí, s jedným dieťaťom, s dvomi deťmi

Cena pracovnej sily: 34128 SK

Hrubá mzda	24 730	Zamestnávateľ	Zamestnanec
odvody	12563	9398	3165
nemocenské	1187	841	346
dôchodkové	6925	5342	1583
zdravotné	3462	2473	989
Fond zamestn.	927	680	247
Garančný f.	62	62	0
Počet detí	0	1	2 (6, 15r.)
čistý základ dane	21565	21565	21565
nezdaniteľná suma	3230	3230	3230
zdaniteľná mzda	18400	17000	15600
preddavok na daň	3202 (12,9% hrubej mzdy)	2810 (11,4%)	2418 (9,8%)
čistý príjem	18363	18755	19147
prídavky	0	480 alebo 270	1070 alebo 540
čistý príjem plus prídavky	18363	19235 alebo 19025	20217 alebo 19687

Univerzálna aj zvláštna odpočítateľná položka má výrazný vplyv na znižovanie progresivity daňového zat'azenia a preto diskusia o univerzálny a špecifickej odpočítateľnej položke je diskusiou o progresivite daňového zat'azenia.

Daňové preddavky v modelových príjmových situáciách bez dieťaťa, s jedným dieťaťom a s dvomi deťmi (% z hrubého príjmu)

ukazovateľ	bez detí	1 dieťa	dve deti
minimálna mzda	3,05	0,5	0
priemerná mzda	6,2	5,01	3,9
dvojnásobok priemernej mzdy	12,9	11,4	9,8

Z prehľadu je zrejmé, že odpočítateľné položky zanechávajú princíp progresívneho zdanenia, ale zároveň uľavujú tým poplatníkom, (s vyššími príjmami), ktorých daňové zaťaženie je tak či tak vyššie ako bremeno poplatníkov s nižšími daňovými príjmami. Navyše, zvláštna odpočítateľná položka za deti je nástrojom zvýhodnenia rodín s deťmi a teda súčasťou solidarity s rodinami s nezaopatrenými deťmi.

S rastúcim príjmom sa otvárajú nožnice medzi nákladmi na prácu a čistou mzdou: pri minimálnej mzde je rozdiel 2999SK (bez zohľadnenia detí), pri priemernej mzde je to už 7052Sk a pri dvojnásobnom príjme ako je priemerný príjem je rozdiel medzi nákladmi za prácu a čistou mzdou 15 765 Sk.

Pri najvyššom modelovom príjme mesačne odvádza zamestnanec a zamestnávateľ viac ako sú definované maximálne možné sociálne dávky. (Napri. na dôchodkové poistenie 83 100SK ročne, pri priemernom príjme 41 544SK ročne, pri minimálnej mzde je to 18 708SK ročne. Analogické proporcie dvojnásobného nárastu medzi jednotlivými modelovými príjmovými situáciami sú aj v ostatných prípadoch poistenia). Tieto skutočnosti vytvárajú obojstranný záujem (zamestnanca aj zamestnávateľa) vyhnúť sa odvodovým povinnostiam. Vyššie príjmové skupiny to však určite neriešia formou tzv. čiernej práce, ale inými spôsobmi (odhad daňových únikov do roku 2002 je 75 miliárd SK). ***Samotné zníženie odvodového zaťaženia pravdepodobne nevyústi do tvorby pracovných miest, skôr možno umožnía zvýšenie čistých príjmov existujúcich zamestnancov (ak dozorné rady nerozhodnú o ponechaní si zisku, resp. ak peniaze zo znížených odvodov nevyužijú na pokrytie zvýšených nákladov na***

vstupy do výroby a prevádzky). Tzv. čierna práca sa týka najmä nižších príjmových kategórií, kde odvodové zaťaženie zamestnávateľa nie je až také vysoké. Samozrejme, kombinácia nízkej „cash“ platby od zamestnávateľa a sociálnych dávok (plus zaplatenie poistných systémov štátom) od štátu je výhodné, aj keď nemorálne. V prípade nízkopríjmových kategórií skôr zníženie (zastavenie) a sprísnenie poberania sociálnej dávky môže vytvoriť tlak na zamestnanca pokúsiť sa „zoficiálnit“ svoj pracovný pomer. Otázkou je, čo vytvorí analogický tlak na zamestnávateľa, pri 19% nezamestnanosti určite nájde náhradu na pokračovanie v systéme „čiernej práce“.

Príjmy zo zdravotného a sociálneho poistenia podľa platiteľov poistného v roku 1997 a 2001(v mill. SK)

ukazovateľ abs/ %	zdravotné poistenie		dôchodkové poistné		nemocenské poistné	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001
príjmy spolu	37 562	48 004	50 842	71 692	9 576	12 686
z toho poistné:	100%					
od zamestnancov	6 773	9 123	10 053	13 668	2 669	3 038
	18,0	19,0	19,8	19,06	27,9	23,9
od zamestnávateľov	18 693	23 404	36 673	46 119	6 204	7 275
	49,8	48,8	72,1	64,3	64,8	57,3
od SZČO a spolupracujúcich	1 138	1 519	2 153	2 745	381	475
	3,0	3,2	4,2	3,8	14,3	3,7
od NÚP	353	401	709	802	122	137
	0,9	0,8	1,4	1,1	1,3	1,1
hradené štátom	10 387	13 040	539	3 682	87	1 036
	27,7	27,2	1,1	5,1	0,9	8,2
ostatné platby	218	517	715	4 676	113	725
	0,6	1,1	1,4	6,5	1,2	5,7

Zdroj: spracované podľa Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, ŠÚ SR, 2002

Podiel príspevkov od zamestnancov a zamestnávateľov na príjmoch z poistného v jednotlivých systémoch postupne klesá, zároveň narastá podiel poistného hradeného štátom či ostatnými subjektami. Napriek stúpajúcim príjmom v absolútnych číslach, narastá deficit v dôchodkovom poistení. Zníženie odvodového zaťaženia zamestnancov a zamestnávateľov pri

nezmenenom „kvázi“ poistnom systéme by vytvoril zvýšené nároky na garancie štátu a úhrady poistného zo štátneho rozpočtu.

Prehľad príjmov a výdavkov v rámci povinného poistenia v roku 1997 a v roku 2001 (mld. SK)

príjmy/ výdavky	zdravotné poistenie	nemocenské poistné	dôchodkové poistné	nezamestnanosť
1997	37,6/ 36,9	9,6/ 8,1	51,4/ 51,0	7,5/ 7,1
2001	48/ 47,7	12,7/ 8,9	71,7/ 73,4	9,5/ 8,6

zdroj: Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, Bratislava 2002

V. 2. Štátne sociálne dávky

Výdavky v rámci sociálnych poistných systémov sa teda ani zd'aleka nepokrývajú príjmami z výberu poistného. V dôchodkovom zabezpečení a nemocenskom poistení okrem úhrad za poistencov, štát od roku 1994 pokrýva aj niektoré druhy dôchodkového zabezpečenia a časť nemocenského poistenia. Do systému štátnych dávok sa tak presunuli sociálne dôchodky, dôchodok manželky, zvýšenie dôchodku z dôvodu jediného zdroja príjmu, odboja a rehabilitácie, (pohrebné) príspevok na pohreb a zaopatrovací príspevok. Kúpeľná starostlivosť je poskytovaná podľa predpisov o nemocenskom poistení, hradená je štátom. Z nemocenského poistenia sa transformovala (podpora) príspevok pri narodení dieťaťa. *Systém štátnych dávok sa stáva zberačom rôznych dávok, ktorých sa zbavujú poistné systémy a následne nesyntémových mixom rôznych nástrojov.*

Celkové výdavky na dôchodkové zabezpečenie boli v roku 2001 vyše 75 miliárd SK, z čoho štát uhradil za poistencov 3,7 miliardy SK a za vyššie uvedené dôchodky, transformované na štátne dávky ďalších 1,6 miliardy SK (spolu na dôchodkové zabezpečenie 5,3 miliardy SK). Navyše, každoročne štát vykrýva deficit poisťovní. Z výdavkov na dôchodkové zabezpečenie tvoria 65% náklady na starobné dôchodky.

Na kúpeľnú starostlivosť vynaložil štát v roku 2001: 883 miliónov SK.

Výdavky na štátnu sociálnu podporu v roku 2001 (v tis. Sk)

Dávka	výdavky	počet poberateľov
rodičovský príspevok	4 200 026	131 467
prídavky na deti a príplatok k prídavkom	8 392 242	504 597
príspevok pri narodení dieťaťa	158 934	50 831
zvýšený príspevok pri narodení dieťaťa	58	12
príspevok rodičom	629	84
príspevok na pohreb	107 478	51 300
zaopatrovací príspevok	4 447	382
náhrady zárobku pri službe v ozbrojených silách a civilnej službe	961	23
pestúnska starostlivosť spolu	115 803	
- jednorazový príspevok		672
- opakovaný príspevok a odmena pestúnovi		4 200
príspevok na bývanie	713 337	54 472
spolu	13 693 915	

Zdroj: Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky v roku 2001, MPSVR SR, 2002

Celkovo tvorili výdavky na štátnu sociálnu podporu a štátom hradené dávky nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia 16 147 mill. SK.

Najsilnejšou a rozhodujúcou dávkou štátnej sociálnej podpory sú prídavky na deti. Zmena adresných rodinných prídavkov na univerzálne vyvoláva diskusiu. V tejto súvislosti považujem za veľmi dôležité najprv konštatovať, že:

- Pred touto otázkou stojí zásadné rozhodnutie, či ísť len cestou vyplácania prídavkov na deti, alebo predovšetkým cestou úľavy na daniach ako formy rodinnej politiky zameranej na deti.
- Zatiaľ sme v legislatíve prijali odpoveď: cestou prídavkov na deti.
- Tieto by však mali byť prerozdeľované spravodlivo, bez diskriminácie a sociálneho vylúčenia detí, pretože to nie je sociálna dávka pre rodiny v hmotnej či sociálnej núdzi, ale súčasť verejnej politiky na podporu výchovy detí.

- Ak sa rozhodneme pre adresné vyplácanie, vylučujeme deti tých rodičov, ktorí najviac prispievajú do spoločného balíka peňazí a aj vďaka príspevkom ktorých je možné prerozdelenie menej solventným rodinám.

Reálne to vyzerá tak, že rodina s dvomi deťmi nad 15 rokov na stredných školách má nárok mesačne na 1 640 Sk (rok 2002). Ak by mal však každý sebe odvieť aspoň toľko, koľko dostane v podobe prídavkov, musel by dosiahnuť nadpriemerný príjem (cca 16 000 hrubá mzda), inými slovami, tí čo majú príjem nižší ako priemer (50 % populácie) neodvedú na redistribúciu ani toľko, čo z nej dostanú – a to sú len prídavky.

Navyše, výška prídavkov a aj rozhodnutie, ktoré deti ich dostanú, závisí od výšky oficiálne priznaného príjmu rodičov (čo na Slovensku nezodpovedá realite o príjmoch rodín). Rozhodovanie o akejkoľvek sociálnej dávke na základe posudzovania výšky príjmu sa má týkať naozaj len tých, čo sa ocitnú v situácii núdze. Prídavky na deti sa týkajú všetkých, ktorí sa zodpovedne starajú o výchovu detí (ak sa nestarajú, rodičia prídavky nedostanú).

Ak rodičia prekročia istú zákonom stanovenú hranicu príjmu čo i len o 10 Sk (zvýši sa ich čistý príjem napríklad aj tým, že sa zvýšia odpočítateľné nezdaniteľné čiastky v príjme), strácajú ich deti nárok na prídavky na deti (resp. padnú do pásma so zníženými prídavkami) a celkový čistý príjem rodiny sa znižuje. Na adresnosť tak dopláca predovšetkým stredná trieda.

Rodín na hranici životného minima sa adresnosť či univerzalita prídavkov nijako nedotýka. Či budú také alebo onaké, alebo ich dokonca zrušíme (úplne, či z hľadiska počtu detí) a prejdeme napríklad na daňové úľavy, tieto rodiny dostanú tú istú sumu – na základe zákona o sociálnej pomoci (dnes sa ich sociálny príjem skladá z prídavkov na deti, z podpôr a zo sociálnej pomoci; ak nebudú dostávať prídavky, dostanú túto sumu priamo zo sociálnej pomoci – do výšky životného minima).

Od roku 2003 platí kombinácia plošných prídavkov (nad 2,2 násobok životného minima) a adresných prídavkov v dvoch pásmach – do 1,37 násobku životného

minima a do 2,2 násobku životného minima. Takže návrat k adresnosti s ponechaním akejsi univerzálnosti.

Prídavky na deti v roku 2000 pritom vyplácali štyri subjekty: zamestnávateľia (55,8% prípadov), Sociálna poisťovňa (20,7% prípadov), okresné úrady práce (1,5% prípadov), a orgány miestnej štátnej správy (22,0% prípadov). Od 1.7. 2002 vypláca nezamestnaným občanom prídavky na deti okresný úrad – odbor sociálnych vecí. Administratíva je teda zložitá. Zamestnávateľia, ktorí od 1.7.2002 zmenili svoje účtovníctvo na univerzálne vyplácanie prídavkov na deti, môžu tieto systémy opäť vymieňať a pre „modré oči“ štátu naďalej vyplácať prídavky na deti. Inou možnosťou je len ďalšie prijatie pracovných síl na okresné úrady, ktoré sa však majú k 1.1.2004 rušiť. Sústavné novely zákonov neúmerne zaťažujú celý systém tak finančne, ako aj z pohľadu administratívy a príjemcov.

Proti adresnosti teda hovorí viacero faktov: posudzovanie výšky príjmu je diskutabilné (navyše, testuje sa príjem za predchádzajúci rok) a zavádzajúce, administrácia takejto formy je komplikovaná a náročná, z poberania prídavkov vylučujeme predovšetkým deti rodín zo strednej triedy, ktorým táto dávka môže najviac prospieť.

Univerzálny princíp nič nemenil na situácii rodín s nízkymi príjmami (v porovnaní s adresným spôsobom), nevylučoval deti zo strednej triedy a motivoval k solidarite tých, ktorí najviac prispievajú na prerozdelenie (časť ich odvodov im vlastne ponecháme – pokryjú vlastné prídavky a samozrejme prídavky tých ostatných). Pritom, o tieto prídavky musia požiadať! Prídavok nie je náhradou za príjem, nie je prejavom sociálnej solidarity s nízko príjmovými rodinami, ale prejavom solidarity tých, čo nemajú deti, s tými, ktorí deti majú a dôsledne sa o nich starajú.

Rozhodnutím NR SR sa však táto filozofia úplne odmietla. Ktosi totiž chápe adresnosť ako pravicový prístup (prerozdelenie len nízkopríjmovým) a

univerzalizmus ako ľavicový prístup (podpora strednej a vyššej triedy, predovšetkým zamestnancov).

V. 3. Sociálna záchranná sieť

Sociálnu záchrannú sieť tvoria: podpora v nezamestnanosti, aktívna politika trhu práce, minimálna mzda, minimálne dávky z poisťných systémov, príspevok na bývanie a sociálna pomoc.

Podpora v nezamestnanosti

Miera nezamestnanosti (%) (stav k 31.12.)

ukaz.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
miera	1,5	11,8	10,4	14,4	14,6	13,1	12,8	12,5	15,6	19,2	17,9	18,6

Zdroj: Štatistická ročenka SR 2001, ŠÚ SR, Trendy sociálneho vývoja v SR, 2002

Vývoj počtu poberateľov podpory v nezamestnanosti mal v roku 2001 klesajúcu tendenciu, priemerná doba poberania podpory v nezamestnanosti predstavovala 5,4 mesiaca (o 0,3 mesiacov menej ako v roku 2000)

Priemerný mesačný počet evidovaných nezamestnaných, poberateľov podpory v nezamestnanosti (v osobách) a priemerná vyplatená výška podpory v nezamestnanosti (v SK) v rokoch 1997 a 2001

rok	Priemerný mesačný počet (v osobách)		priemerná mesačná vyplatená výška podpory
	evidovaných nezamestnaných	poberateľov podpory /%	
1997	336 661	83 939 / 24,9%	2 783
2001	520 642	88 059 / 16,9%	3 265

Zdroj: Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR v roku 2001, MPSVR, 2002

Poistné v nezamestnanosti postupne oslabuje svoj účel (z priemerného mesačného počtu evidovaných nezamestnaných pokrýva poisťný systém len 16,9%). Reagujúc na zvyšujúcu sa nezamestnanosť sa sprísňujú pravidlá na podporu v nezamestnanosti, skracuje sa dĺžka nároku, znižuje sa výška podpory, sprísňuje sa mechanizmus nároku na podporu podľa doby platenia príspevkov v nezamestnanosti.

Dĺžka a výška nároku na podporu v nezamestnanosti v SR v rokoch 1991 – 2002

čas platnosti	dĺžka nároku	výška nároku
od febr. 1991	do 6 mesiacov 6 – 12 mesiacov	65% priemerného čistého mesačného zázobku 60%
od r. 1992 uchádzač v rekvalifik. absolvent	do 3 mesiacov 3 – 6 mesiacov dĺžka rekvalifik. do 3 mesiacov 3 – 6 mesiacov	60% priemer. Čistého mesačného zázobku 50% 70% 60% z 2000 Kčs 50% z 2000 Kčs
max. výška uchádzača = 1,5 z 2000 Kčs (3 000 Kčs) max. výška v rekvalifikácii = 1,8 z 2000 Kčs (3 600 Kčs)		
od 10. 1993 uchádzač v rekvalifik. Absolvent	do 3 mesiacov 3 – 6 mesiacov zrušené 1 – 6 mesiacov	60% priemerného čistého mesačného zázobku 50% zrušené 45% z minimálnej mzdy
max. výška = 1,5 minimálnej mzdy (min. mzda – 2450 Sk)		
od r. 1995 uchádzač od 15 rokov od 30 rokov od 45 rokov od 50 rokov absolventi ^o	do 3 mesiacov 3 – 6 mesiacov do 3 mesiacov 3- 8 mesiacov do 3 mesiacov 3 – 9 mesiacov do 3 mesiacov 3 – 12 mesiacov podľa veku	60% priemerného čistého mesačného zázobku 50% 60% priemerného čistého mesačného zázobku 50% 60% priemerného čistého mesačného zázobku 50% 60% priemerného čistého mesačného zázobku 50% 45% minimálnej mzdy
max. výška = 1,5 násobok minimálnej mzdy min. mzda do 31. 3. 1996 = 2 450 Sk min. mzda od 1. 4. 1996 = 2 700 Sk		
od 1. 1997 11,8% evid. nez. do 15 rokov od 15 – 25 r. nad 25 rokov absolventi	do 3 mesiacov 3 – 6 mesiacov do 3 mesiacov 3 – 9 mesiacov do 3 mesiacov 3 – 12 mesiacov do 6 mesiacov po 6 mesiacoch podľa doby	60% priemernej hrubej mesačnej mzdy 50% 60% priemernej hrubej mesačnej mzdy 50% 60% priemernej hrubej mesačnej mzdy 50% žiadna dávka 60% alebo 50% min. mzdy
max. výška = 1,8 násobok minimálnej mzdy min. mzda od 1. 1. 1998 = 3 000 Sk		
od 12. 1999 evid. nez. do 15 rokov nad 15 rokov absolventi	do 3 mesiacov 3 – 6 mesiacov do 3 mesiacov 3 – 9 mesiacov do 6 mesiacov po 6 mesiacoch podľa doby	50% priemernej hrubej mesačnej mzdy 45% 50% priemernej hrubej mesačnej mzdy 45% žiadna dávka 50% alebo 45% život. minima
max. výška = 1,5 násobok životného minima živ. minimum = 3 790 Sk		

^o a tí, ktorí ešte neboli zamestnaní

Zdroj : Zákony o zamestnanosti SR

Príjmy z poistného v nezamestnanosti a poistných systémov spolu (zdravotné, dôchodkové, nemocenské a nezamestnanosť) podľa platiteľov poistného v roku 1997 a 2001 (v mill. SK)

ukazovateľ abs/ %	nezamestnanosť		poistné spolu	
	1997	2001	1997	2001
prijmy spolu	7 537	8 216/p	105 517	140 598
z toho poistné:			% (100)	% (100)
od zamestnancov	1 799	2 010	21 294	27 839
	23,9	24,5	20,2	19,8
od zamestnávateľov	5 396	5 921	66 966	82 719
	71,6	72,1	63,5	58,8
od SZČO a spolupracujúcich	338	274	4 010	5 013
	4,5	3,4	3,8	3,6
od NÚP	-	-	1 184	1 340
			1,1	1,0
hradené štátom	-	-	11 013	17 758
			10,4	12,6
ostatné platby	4(dobro- voľne)	11	1 050	5 929
			1,0	4,2

/p: Údaj je súčtom príjmov z poistného. Celkový príjem NÚP bol vyšší (účelové dotácie štátneho rozpočtu na program podpory zamestnávania mladých ľudí a program individualizovaných služieb zamestnanosti. Spolu s ostatnými príjmami bol príjem 8 966 mil. SK

Zdroj: spracované podľa Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, ŠÚ SR, 2002

Aktívna politika trhu práce

Napriek obmedzeniam v nárokoch na podporu v nezamestnanosti je podiel výdavkov na aktívnu politiku trhu práce nízky a sústavne podporovaný štátnymi účelovými dotáciami. Kým v roku 1997 bol pomer výdavkov na pasívnu a aktívnu politiku trhu práce 47,5% ku 54,3%, v roku 2001 bol tento pomer 60,7% ku 39,3%. Na dokreslenie situácie ešte jeden údaj: z celkových výdavkov NÚP tvorili výdavky na aktívnu politiku trhu práce v roku 1997 43,7% a v roku 2001 už iba 25,9% . Pripomeňme, že pasívnou politikou pokryl NÚP iba 16,9% z evidovaných nezamestnaných.

Dôležitý moment je, že 65,06% z celkového objemu prostriedkov vynaložených na aktívnu politiku trhu práce bola účelová dotácia zo štátneho rozpočtu (na program dohodnutých pracovných miest pre dlhodobo nezamestnaných, na podporu zamestnávania mladých ľudí a program individualizovaných služieb zamestnanosti). V roku 2001 bolo za 1,88 miliardy SK podporených a udržaných 64 233 pracovných miest zo spoločných zdrojov NÚP a štátneho rozpočtu, (zo zdrojov NÚP bolo podporených 15 931 dohodnutých pracovných miest, zo štátneho rozpočtu 48 302 verejno prospešných miest). Priemerne stálo jedno dohodnuté či verejno prospešné pracovné miesto 29 268SK. Novovytvorených bolo iba 13 984 pracovných miest.

Na rekvalifikácie bolo použitých 196,8 mil. SK, z 23 997 evidovaných nezamestnaných ukončilo rekvalifikácie 17 222 (náklady na jedného absolventa boli teda 11 496SK) a umiestnilo sa na trhu práce 4 062 osôb (23,6%). Tento stav nie je uspokojivý, rekvalifikácie nereagujú na požiadavky trhu práce, zamestnávateľia uprednostňujú kvalifikovaných pred rekvalifikovanými. Nezamestnaní, na druhej strane, o niektoré odbory rekvalifikácie nejavia záujem.

Najvhodnejší spôsob je zaškolenie, či rekvalifikácie, ktoré si zorganizuje sám zamestnávateľ.

Treba podotknúť, že ***NÚP nie je úspešný ani ako sprostredkovateľ práce pre evidovaných nezamestnaných (väčšina umiestnených nezamestnaných si našla prácu bez pomoci NÚP), ani ako kontrolný mechanizmus na odhaľovanie zneužívania systému.***

Skúsenosti z krajín EÚ jasne dokazujú, že ***klasické nástroje aktívnej politiky trhu práce iba dočasne znižujú nezamestnanosť, ale neriešia štrukturálnu nezamestnanosť (strata zamestnania z dôvodov rozpadu starých podnikov, eliminácii celých odvetví a likvidácii umelej prezamestnanosti s dôsledkom nerovnováhy medzi ponukou pracovnej sily a dopytom zamestnávateľov po***

určítom type pracovnej sily) , teda nezvyšujú mieru zamestnanosti. Umiestnenia na trhu práce sa odohrávajú pri nezmenenej miere zamestnanosti, hýbu skôr *frikčnou nezamestnanosťou (bežná zmena zamestnania v dôsledku mobility pracovných síl)*, prerozdeľujú sa existujúce trvalé pracovné miesta.

Nástroje aktívnej politiky trhu práce sa orientujú predovšetkým na dlhodobo nezamestnaných, ktorých podiel z celkového počtu nezamestnaných bol koncom roka 2001 41,2%. Výrazne zastúpenie v skupine dlhodobo nezamestnaných (dlhšie ako jeden rok) majú občania, ktorí pred vstupom do evidencie úradov práce pracovali v predchádzajúcom zamestnaní ako pomocní a nekvalifikovaní robotníci. (Re – kvalifikovať nekvalifikovaných je v podstate nemožné). Ich šanca zamestnať sa pri existujúcej dopyte po práci je minimálna.

Evidovaní nezamestnaní a dlhodobo evidovaní nezamestnaní v osobách, r. 1997, 2001

k 31.12.	evidovaní nezamestnaní			podiel z celkového počtu v %		
	spolu	z toho dlhodobo nezamestnaní		spolu	z toho dlhodobo nezamestnaní	
		viac ako 1 rok	viac ako 2 roky		viac ako 1 rok	viac ako 2 roky
1997	347 753	131 724	76 803	100	37,9	22,1
2001	533 652	219 713	110 136	100	41,2	20,6

Zdroj: Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR v roku 2001, MPSVR, 2002

Nezamestnanosť je vážny problém, ktorý sa premieta do všetkých oblastí tak sociálnej politiky, ako aj ostatných politík. Miera nezamestnanosti v SR, nech už ju určíme akokoľvek (evidovaní na úradoch práce, či disponibilný počet – schopní okamžite nastúpiť do práce), je najvyššia zo všetkých krajín v transformácii, a stále stúpa. **Komparatívna nevýhoda SR tkvie predovšetkým v demografickej štruktúre obyvateľstva, prehlbujúcej sa platobnej neschopnosti podnikov, v nízkom objeme zahraničných investícií a v nízkych výdavkoch na vzdelávanie, osobitne na vyššie vzdelávanie.** Ako uvádza ďalej Analýza (1), v rokoch 1993 – 1999 ekonomický rast nepôsobil na oživenie tvorby pracovných miest. V podnikovej sfére sa dosahoval rast produktivity

znižovaním zamestnanosti. Pre zvýšenú ponuku pracovnej sily na trhu práce nebol a nie je vytvorený dostatočný dopyt, o čom svedčí nedostatok pracovných miest. Zatiaľ čo koncom roka 1997 pripadalo 10 nezamestnaných na jedno voľné pracovné miesto, koncom roka 2000 to bolo už 67 osôb, k miernemu zlepšeniu prišlo v roku 2001 – 53 osôb na jedno voľné pracovné miesto. V roku 1999 tempo rastu HDP dosiahlo prahovú hodnotu (2%). Pozitívny vplyv na rast zamestnanosti, resp. pokles nezamestnanosti má dynamika rastu HDP vyššia ako 2%. Okunov zákon popisuje vzájomnú väzbu medzi výstupmi hospodárstva a nezamestnanosťou: každému dvojpercentnému poklesu hrubého národného produktu oproti potenciálnemu zodpovedá rast nezamestnanosti o jedno percento. (Hospodársky výstup dosahuje svoju potenciálnu úroveň, keď pracuje 94% pracovných síl, t.j. keď miera nezamestnanosti je asi 6%.)

Hlavný problém tkvie v hospodárskej politike štátu, v nízkej konkurencie schopnosti a v zlých podnikových stratégiách. Sociálna politika si „pohadzuje“ horúci zemiak nezamestnanosti, a presúva túto skupinu do rôznych finančných balíkov. Sprísňuje kritériá na nárok na podporu v nezamestnanosti. Vytvára tak istý tlak na návrat do zamestnania, ale aj tlak na systém sociálnej pomoci (92% v stave hmotnej núdze tvoria nezamestnaní) a štátnej sociálnej podpory. Cieľom je predovšetkým zvyšovať diferencie medzi sociálnymi podporami a čistou mzdou. Tento rozdiel však nemôže byť iba výsledkom znižovania sociálnych dávok, ale najmä vytáraním nových pracovných miest a zvyšovaním čistých príjmov vďaka vyššej produktivity práce.

Minimálna mzda

Minimálna mzda je Nariadením Vlády SR z 21. augusta 2002 v účinnosti od 1.10.2002 stanovená na **32,00 SK** za každú odpracovanú hodinu zamestnanca, alebo na **5570 SK** ako mesačná mzda zamestnanca.

Modelový príklad o sociálnych transferoch a daniach (redistribúcii) uvádzame v časti Príjmy a výdavky v oblasti sociálnej politiky.

Môžeme porovnať modelovú situáciu rodiny bez dieťaťa, s dieťaťom a dvomi deťmi, predpokladajúc, že obaja partneri pracujú za minimálnu mzdu, so situáciou, keď majú 100% sociálny príjem (dlhodobo nezamestnaní) .

Rok 2002

ukazovateľ	bez detí	jedno dieťa (do 6 rokov)	dve deti (do 6 rokov, a do 15 r.)
príjem pri minimálnych mzdách	9 374	9 994	10 614
dávka pri objektivnom ŽM	5 930	7 510	9 090
suma ŽM	6440	8 160	9 880

S väčším počtom detí sa pracovať len kvôli peniazom za minimálnu mzdu prestáva oplácať. S drobným posunom (o dieťa viac) platí táto úvaha aj v prípade subjektívnych dôvodov hmotnej núdze.

Bohužiaľ, posledné údaje o príjmovej situácii sú k dispozícii z Mikrocenzu 1996, takže nie je možné posúdiť, aká časť populácie pracuje za mzdu na úrovni minima. Sú tiež indície, že sa zákon o minimálnej mzde nedodržiava, napr. náhradou pracovnej zmluvy iným typom zmlúv, atď..

Mzdová úroveň úzko súvisí s reálnymi možnosťami zvyšovania miery zamestnanosti. Zásady zamestnanosti Rady Európy na rok 2001 stanovujú cieľ pre členské štáty dosiahnuť 70% úroveň miery zamestnanosti. V podstate sú kľúčové tri opatrenia: ukončenie reštrukturalizácie bánk a veľkých podnikov, podpora malého a stredného podnikania (dostupnosť úverov a pôžičiek), zvyšovanie vzdelanostnej a kvalifikačnej vybavenosti pracovnej sily (vzdelanostná štruktúra je stále pod kritickou úrovňou krajín EÚ, navyše výška príjmu a schopnosť zamestnať sa je podmienené úrovňou vzdelania), širšie využívanie flexibilných foriem organizácie pracovného času (podiel pracujúcich na skrátený pracovný čas je u nás iba symbolický – 2,4% v SR, v EÚ krajinách 17% celkovej zamestnanosti).

Nízke využívanie flexibilných foriem práce je v značnej miere determinované sociálno-ekonomickou situáciou rodín, ktorá je dôsledkom nízkej úrovne miezd. Rodinné stratégie sú majú opačnú tendenciu – dva plné pracovné úväzky, často krát kombinované s čiastočnými úväzkami, dohodami, prácami nadčas, prípadne prácou v rámci svojpomocných aktivít či druhej ekonomiky. Problematickou je pretrvávajúca nerovnováha medzi ponukou a dopytom na trhu práce, spôsobená rigiditou nášho vzdelávacieho systému.

Mnohé bariéry vytvoril aj Zákonník práce, ktorý v snahe rozdeliť existujúce pracovné miesta medzi viacerých pracujúcich vážne zasiahol do možností rodiny riešiť svoju sociálno-ekonomickú situáciu vlastnými silami a zviazal ruky zamestnávateľom.

Minimálne dávky v poisťných systémoch

Rok 2002

ukazovateľ	dôchodky	nemocenské	podpora v nezamestnanosti
minimálne	<u>starobný a invalidný:</u> ak jediný zdroj príjmu: 4 169 pri dvojčlennej dom. : 7 084 Inak: sumy životného minima jednotlivec: 3 740 dvojčlenná dom.: 6 440 <u>vdovský :</u> 450 <u>vdovecký:</u> fixná dávka <u>sirotský 1 rodič:</u> 400 <u>sirotský 2 rodičia:</u> 600	<u>nemocenské:</u> 70% čistého denného príjmu prvé 3 dni , potom 90% <u>podpora pri OČR:</u> detto <u>materstvo:</u> 90% čistej dennej mzdy <u>vyrovnávací prisp.:</u> rozdiel medzi pôvodným priemerným zárobkom a novým zárobkom	prvé tri mesiace: 50% vymeriavacieho základu (hrubej mzdy) zostávajúce obdobie: 45% vymeriavacieho základu Ak nie je hrubý zárobok- potom vymeriavací základ = 3000SK
priemerná výška v roku 2001	starobný: 5 782 invalidný: 5 342 sociálny: 3 790 vdovecký: 2 116 vdovský: 3 912 sirotský: 1 726	nemocenské: 3 145 podpora pri OČR: 1 103 materská: 4 483 vyrovnávací príspevok v tehotenstve: 1 062	3 265 SK
maximálne	8 697 – ak baníci najmenej 15 rokov, v uránových 10 rokov 7 651 – riziková kategória 1. 6 895 – riziková kategória 2 6 709 – ostatné zamestnané osoby <u>vdovský:</u> 60% dôchodku zosnulého <u>vdovecký:</u> 2222 SK <u>sirotský jeden rodič:</u> 30%	<u>nemocenské:</u> maximálne z 350SK za deň <u>podpora pri OČR:</u> detto, najviac však 7 dní, v prípade osamelého rodiča 13 dní <u>materská:</u> maximálne zo sumy 350 SK na deň, 28 týždňov, príp. 37 týždňov – ak osamelá, alebo viac detí <u>vyrovnávací príspevok:</u> počas	1, 5 násobok životného minima: 5 685

	z dôchodku <u>sirotský 2 rodičia: 50% dôchodku</u> rodičov	tehotenstva a do konca 9. mesiaca po pôrode	
--	--	--	--

Z prehľadu je zrejmé garantovanie miním v poisťných systémoch: pokiaľ nie sú stanovené taxatívne, vzťahuje sa zákon o sociálnej pomoci a vymedzenie súm životného minima.

Problém tkvie predovšetkým v nízkych rozdieloch medzi minimálnymi a maximálnymi dávkami z poisťných systémov. Najvypuklejšia je táto disproporcia v prípade dôchodkov, kedy nastáva v podstate homogenizácia výšky dôchodkov.

O pokuse „vyčistiť“ poisťný princíp sme už hovorili – je to prípad nemocenského poistenia a pripravený zákon, podľa ktorého by sa rušila maximálna hranica.

Zachováva sa však (okrem nemocenskej) časový limit a ohraničenie, ktoré funguje aj v prípade poistenia v nezamestnanosti. Čím kratšie sú obdobia krytia poisťnými systémami, tým skôr „padá“ platca do štátnych dávok či záchranej sociálnej siete.

Príspevok na bývanie

Príspevok na bývanie máme inštitucionálne zaradený v sústave štátnej sociálnej podpory. Logicky, princípom testovania príjmu a svojou filozofiou garantovať isté minimálne štandardy jednoznačne do štátnej sociálnej podpory nepatrí a je jednou z tých dávok, ktoré robia Štátnu sociálnu podporu neprehľadnou, nekonzistentnou a v konečnom dôsledku nenaplnujúcou svoj hlavný zmysel: podporu rodín s nezaopatrenými deťmi.

Bývanie je pritom druhou najvyššou položkou spotrebného koša výdavkov domácností.

V SR je v súčasnosti 1,7 mil. bytových jednotiek, na 1000 obyvateľov pripadá 310 trvalo obývaných bytov (v EÚ viac ako 400). Podľa odhadov Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja chýba cca 200 000 bytov, podľa odhadu expertov 300 000 bytov. Vo vlastníctve obcí ostalo v roku 1999 8% bytového fondu, v roku 2000 už len cca 5%. Pritom pre potreby sociálneho bývania bolo obciam odporučené ponechať si cca 10% bytového fondu. Bývanie nízkopríjmových rodín by mali podporovať, riešiť Štátny fond rozvoja bývania v spolupráci s obcami.

Žiadateľom o podporu zo Štátneho fondu rozvoja bývania môže byť fyzická osoba, ktorá je občanom SR, má trvalý pobyt, zavŕšila 18 rokov a má vlastný pravidelný príjem z podnikania alebo zo závislej činnosti. Žiadateľ musí preukázať, že má zabezpečené vlastné prostriedky, alebo prostriedky zo stavebného sporenia vo výške najmenej 20% z obstarávacej ceny na účel, na ktorý požaduje poskytnutie podpory a je schopný platiť splátky a úroky z úveru v dohodnutej výške a lehotách, ak je druhom podpory úver. Žiadateľovi – fyzickej osobe možno poskytnúť podporu len vtedy, ak mesačný príjem neprevyšuje tri a pol násobok životného minima vypočítaného pre žiadateľa a osoby, ktorých príjmy sa posudzujú spoločne. Zároveň po odpočítaní splátok nesmie príjem žiadateľa a spoločne posudzovaných osôb klesnúť pod hranice životného minima.

Cieľovou skupinou takéhoto typu bytovej politiky je nižšia stredná trieda, so zamestnanými členmi domácnosti, resp. s členmi so stabilným príjmom.

Narastá nepomer medzi priemernými príjmami obyvateľov a cenami bytov, narastá zároveň nedostatok bytov. Vzniká skupina obyvateľov v bytovej núdzi (bezdomovci, občania v hmotnej núdzi, rómske osady).

Príklad cien bytov:	Bratislava	Rimavská Sobota
1- izbový byt	600 – 900 tis. Sk	170 – 185 tis. Sk
2- izbový byt	990 tis. – 1,3 mil. Sk	160 tis. – 299 tis. Sk

3- izbový byt

1,1 mil. – 3,0 mil. Sk

285 tis. – 380 tis. Sk

(Rozvoj bývania v rámci regionálneho rozvoja)

Rok 1999 bol zlomovým rokom v oblasti zvýšenia výdavkov domácností na bývanie. Ich razantný nárast bol spôsobený úpravami regulovaných cien tovarov a služieb spojených s bývaním a zmenou DPH. Celkové výdavky na bývanie vzrástli v porovnaní s predchádzajúcim rokom o cca 37%.

Priemerné zvýšenie jednotlivých položiek bolo nasledovné: teplo a teplá voda nárast o 76%, elektrická energia o 83%, plynu o 56%, vodného a stočného o 25%.

Príčinou zvýšenej zaťažnosti rozpočtov výdavkami na bývanie je vývoj príjmov domácností, ktorý sa vyznačuje mimoriadne nízkou dynamikou. Čisté peňažné príjmy priemerných domácností v rodinných domoch a bytoch v súkromnom vlastníctve vzrástli za posledný rok o 6 percentuálnych bodov, v nízko príjmových domácnostiach o 3,5 bodu. Nárast výdavkov za služby na bývanie o 37% sa týka všetkých typov domácností.

Príspevok na bývanie (súčasť systému štátnej sociálnej podpory) by mal aspoň čiastočne zjemniť zaťaženie nízko príjmových domácností výdavkami na bývanie, ktorých nárast sa opätovne očakáva v roku 2003. Nárok na príspevok vzniká, ak domácnosť vydá na bývanie 30% z príjmov. Táto tvrdosť parametra viedla k tomu, že iba časť domácností mala nárok na príspevok na bývanie – 2,7% domácností v roku 2000, 48 548 občanov. Znížením koeficientu z 0,3 na 0,25 resp. 0,27 by sa mohlo napomôcť k prekonaniu záťaže spôsobenej rastom cien bývania širšiemu okruhu domácností.

Uvedený stav je aj dôsledkom súčasných opatrení v oblasti bývania. Hlavné nástroje politiky bývania sú: stavebné sporenie (hlavne na rekonštrukciu bytov), pričom percentuálna výška štátnej prémie pri stavebnom sporení sa z roka na rok znižuje: do roku 1997 to bolo 40% vkladu, do roku 2001 30% vkladu, dnes 25%

vkladu. V roku 2001 sa znížila aj maximálna výška štátnej prémie v štátnom rozpočte zo 6000 Sk na 4500 Sk, pripravuje sa ďalšie znižovanie. Ďalej hypotekárne úvery, určené pre strednú triedu a vyššie, taktiež však prišlo k zníženiu percentuálnej výšky štátneho príspevku zo 6% ročne na 5% ročne, a tiež sa bude znižovať. Štátny fond rozvoja bývania - zdroje pre príjmovu priemerné a podpriemerné domácnosti – zákonom je stanovený minimálny a maximálny limit príjmu. Bytová politika teda pokrýva len tú časť populácie, ktorá má stály príjem, prípadne je dostatočne solventná.

Jediná dávka sociálnej politiky v oblasti bývania je pritom viazaná nielen na uhradenie všetkých záväzkov za užívanie bytu, ale musia byť vysporiadané aj vlastnícke vzťahy. (V roku 2000 bolo zamietnutých 114 791 žiadostí o príspevok na bývanie z dôvodu nesplnenia zákonom stanovených podmienok na nárok, vrátane maximálnej výšky príjmov spoločne posudzovaných osôb.) Absurdnosť situácie tkvie v tom, že rodiny z nižšími príjmami žiadajú príspevok práve preto, že nedokážu uhradiť záväzky za bývanie. Ak ich však nemajú uhradené, nedostanú príspevok. Tí, ktorých príjem im umožnil zaplatiť za bývanie zasa prekračujú zákonom stanovenú hranicu príjmu.

V roku 2001 bola upravená výška koeficientu zaťaženia z 0,3 na 0,29 a upravili sa aj sumy minimálnych výdavkov na bývanie na zohľadnenie cenových úprav nákladov na bývanie uskutočnených k 1.2.2001. Nadalej, pri takýchto podmienkach, je veľmi nízka účasť na príspevku na bývanie. V roku 2001 bol poskytnutý priemerne mesačne 54 472 občanom z celkového počtu domácností cca. 1,8 mil. čo predstavuje asi 3%. Opäť bolo vydaných 107 624 rozhodnutí o zamietnutí žiadosti o príspevok na bývanie a to predovšetkým z dôvodu prekročenia príjmov spoločne posudzovaných osôb. Účinnosť príspevku na bývanie v terajšej podobe je veľmi nízka, pritom administratívne náročná, nemá jasnú cieľovú skupinu a míňa sa účinku.

Sociálna pomoc

Úlohou sociálnej záchranej siete je vytvorenie pravidiel garantovaného životného minima. Garanciu minimálnych štandardov vytvárajú tak poisťné systémy, inštitút minimálnej mzdy či garancia minimálnych štandardov bývania (funkcia príspevku na bývanie), ako aj celý systém sociálnej pomoci.

Základom garantovaných minimálnych štandardom je tzv. životné minimum.

Náš systém sociálnej ochrany však pracuje s tromi „životnými minimami“.

Všetky sme už uviedli, ale zhrňme:

Nakoľko štátna sociálna podpora je hybridom testovaných (adresných) a univerzálnych dávok a svojím spôsobom je skôr sociálnou pomocou nízkopríjmovým rodinám ako štandardnou podporou rodín s deťmi, pre potreby testovania používa „svoje“ hranice životného minima.

Pre vyplácanie dávky sociálnej pomoci z objektívnych dôvodov (následne subjektívnych dôvodov) je vymedzené ďalšie životné minimum.

Pre ostatné situácie garantovaného minima sa uplatňujú sumy životného minima zákona o sociálnej pomoci (pre minimálne dávky z poisťných systémov, ak nie je stanovené inak, alebo nedosahujú hranice súm životného minima či pre ostatné nároky systému sociálnej pomoci).

Priznám sa, že „*trojjedinost'*“ *životného minima* neviem označiť inak, ako zúfalú snahu o isté finančné úspory. Tieto sú však iluzórne. Navyše, rôzne hladiny životného minima v rôznych situáciách znamenajú aj rôzne zaopatrenia pre rôzne sociálne skupiny či životné situácie. Okrem neprehľadnosti sa v takejto konštrukcii skrýva potenciál diskriminácie, či zvýhodňovania. Niet pochyb, že takéto zauzlenie je zbytočné a spôsobuje iba nadprácu úradníkom.

Sociálna prevencia (vyhľadávacia, nápravná, rehabilitačná, resocializačná činnosť a organizovanie výchovno-rekreačných táborov) bola v roku 2001 poskytnutá cca 1900 deťom (pred nástupom na ústavnú/ochrannú výchovu, počas jej výkonu, po návrate z ústavnej výchovy, po ukončení resocializácie a z dôvodu drogovej závislosti).

Vyhľadávacia činnosť:

V rámci prevencie bolo orgánmi miestnej štátnej správy vyhladaných 9 288 detí.

Jednotlivé formy riešenia hmotnej a sociálnej núdze:

Sociálne poradenstvo - Ako sa uvádza v Sociálnej politike v Slovenskej republike za rok 2001 Centrum poradensko-psychologických služieb plánuje spolupracovať s detskými domovmi pri prechode na rodinné bunky, chce sa sústrediť na protidrogové aktivity, prevenciu sociálno-patologických javov a sústrediť sa problematiku domáceho násillia. (Iba drobná poznámka – výskum domáceho násillia financujú MVO – Nadácia otvorenej spoločnosti a UNFPA – Populačný fond OSN). V roku 2001 bol počet vedených prípadov 10363 (v roku 1995 – 13 540 prípadov), počet prípadov každoročne klesá.

Orgány miestnej štátnej správy poskytli sociálne poradenstvo 24 514 deťom a 53 853 rodinám.

Sociálnoprávna ochrana (výchovná činnosť, poskytovanie náhradnej rodinnej starostlivosti, rozhodovanie a ďalšia činnosť):

v rámci rozhodovacej činnosti boli v prípade 1 637 detí uložené výchovné opatrenia, v 1037 prípadoch bolo rozhodnuté o okamžitom umiestnení dieťaťa do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov.

Náhradná rodinná starostlivosť:

Rozlišujú sa dve základné formy náhradnej rodinnej starostlivosti: 1. náhradná výchova a 2. ústavná výchova.

1. Náhradná výchova, počet detí v roku 2001

náhradná výchova	počet detí
osvojenie	653
pestúnska starostlivosť plus opatrovník	2 819
zverenie výchovy na iného občana	604
spolu	4 076

Zdroj: Správa o sociálnej situácii obyvateľov SR, 2002, Sociálna politika v SR za rok 2001, 2002

Celkový počet evidovaných detí v starostlivosti iných občanov než rodičov je k 31.12.2001 3 502 detí.

2. Ústavná výchova

V ústavnej výchove bolo v roku 2001 umiestnených 1 310 detí, z toho 308 v ústavnej výchove detí a mladistvých s poruchami správania sa.

Ústavnú výchovu možno realizovať v 2.1.detských domovoch alebo v 2.2.domovoch sociálnych služieb pre deti.

2.1.Detské domovy:

V 88 detských domovoch (75 štátnych – 3 258 detí, 7 cirkevných – 16 detí, 6 iných neštátnych – 75 detí) s kapacitou 3 798 miest bolo v roku 2001 umiestnených 3 493 detí s nariadenou ústavnou výchovou. Okrem toho sa eviduje 13 kombinovaných zariadení (napr. detský domov a krízové stredisko).

Dôležitá je transformácia detských domovov, dnes zaznamenávame tri formy detských domovov:

ukazovateľ	počet domovov	počet detí
internátny typ	88	3493
- počet samostatných skupín	94	952
- počet profesionálnych náhradných rodín	60	199

Zdroj: Sociálna politika v SR za rok 2001, 2002

Výdavky na starostlivosť o deti *v detských domovoch* boli v roku 2001 688,1 mil. SK, čo predstavuje **ročné náklady na jedno dieťa 181 174SK**.

Pri pestúnskej starostlivosti bolo v priemere v roku 2001 na jedno dieťa vyplatených 2 778SK mesačne.

Náklady na jedno dieťa ročne v pestúnskej starostlivosti (v zariadení a mimo zariadenia) boli v roku 2001: 40 221SK, spolu s jednorázovými príspevkami: ***41079SK ročne.***

Problém detských domov nie je len vo výraznej finančnej náročnosti. Oveľa väčšie problémy sú všeobecne známe: nepripravenosť detí na život mimo detského domova, problém s umiestnením sa na trhu práce, absencia prípravy na rodinný život, atď.. ***Pre transformáciu detských domovov na zariadenia rodinného typu hovoria tak kvantitatívne ako aj kvalitatívne ukazovatele.***

2.2.Domovy sociálnych služieb pre deti

Celkový počet ústavných zariadení pre deti bol v roku 2001 66 zariadení.

V ústavných zariadeniach (detské domovy a domovy sociálnych služieb- spolu 154 zariadení) bolo v roku 2001 umiestnených 7 380 detí.

Treba pripomenúť, že deti sú umiestňované aj v zariadeniach školstva, v špecializovaných internátnych školách a výchovných zariadeniach – v roku 2001 ďalších 1 541 detí.

Toto rezortné rozdelenie zneprehľadňuje situáciu, komplikuje rozhodovania o umiestnení detí a rozdelenie kompetencií jednotlivých sociálnych aktérov.

Sociálna prevencia a sociálnoprávna ochrana boli poskytnuté 23 582 osobám (z toho 6 850 dospelých) v roku 2001 orgánmi štátnej správy.

Okresné úrady vykonali v rámci prevencie a sociálnoprávnej ochrany 100 185 šetrení (z toho 80 393 v prirodzenom prostredí klienta). V rámci prevencie riešili problémy po prepustení z výkonu trestu, väzby. Okresná aj miestna štátna správa poskytla sociálnu prevenciu 1 826 prípadom z dôvodu nezamestnanosti (ďalšími najčastejšími problémami plnoletých sú problémy s bývaním a rôzne typy závislostí).

Sociálna prevencia, poradenstvo a sociálnoprávna ochrana sú len veľmi ťažko oddeliteľné činnosti, náplňou a funkciami sa vzájomne prelínajú a podmieňujú. Napokon, nie je náhoda, že Správa o sociálnej situácii obyvateľov SR informácie o týchto aktivitách vyhodnocuje ako jeden celok. Ich legislatívne rozčlenenie iba komplikuje výkon, zbytočne oddeľuje vykonávateľov služieb.

Sústavne narastá počet detí s poruchami správania, narastá ich podiel na trestnej činnosti, stúpajú počty drogovovo závislých detí, čo zvyšuje nároky na kvantitu, ale hlavne kvalitu výkonu prevencie a sociálnoprávnej ochrany.

K 31.12.2001 bolo vydaných 64 povolení právnickým a fyzickým osobám na vykonávanie sociálnej prevencie alebo vybratých činností sociálnoprávnej ochrany či sociálneho poradenstva (a poskytnuté finančné prostriedky v sume 13735,6 mil. SK).

Pestúnska starostlivosť je inštitucionálne zaradená do systému štátnej sociálnej podpory. Rieši ju samostatný zákon, zákon o rodine a zákon o sociálnej pomoci. Analogické platí aj pre ostatné zložky náhradnej rodinnej starostlivosti, sociálnoprávnej ochrany a prevencie. Dôvod je prozaický – obsahovo uvedené činnosti nepatria do systému sociálnej pomoci.

Zaradenie sociálnoprávnej ochrany do systému sociálnej pomoci zdôrazňuje jej chápanie ako garancie minimálnych štandardov. Ochrana práv znamená úplne rozdielny prístup a nástroje.

Prioritné spôsoby riešenia sú v sanovaní rodiny formou sociálnych služieb (terénnej sociálnej práce a ostatných foriem služieb na podporu rodiny). Ak táto forma zlyhá, využitie nástrojov náhradnej rodinnej starostlivosti. Ústavná starostlivosť je nevhodným riešením, postupná transformácia by mala ústiť do úplného zrušenia tejto formy v jej súčasnej podobe.

Sociálne služby sú: opatrovateľská služba, organizovanie spoločného stravovania, prepravná služba, starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb, sociálna pôžička.

Služby sú definované ako verejné, a nie ako verejné a súkromné. Znamená to zdĺhavý proces schvaľovania (množstvo potvrdení), výpočtov finančných tokov (ktoré sú kvázi príjmami – v jedných „dverách“ okresného úradu sa zaplatí spoluúčasť občana, v druhých získava službu), ktorý sa spája s rozhodnutím o bezplatnom, čiastočne platenom či povinne úplne hrazenom poskytovaní služby, dobrovoľná úhrada služby je „nevybaviteľná“.

Opatrovateľská služba je viazaná na nepriaznivý zdravotný stav občana. Otázka je, prečo je opatrovateľská služba spájaná len so zdravotným stavom? Prečo nie je možné jej poskytnutie napr. z dôvodu vysokého veku (pri uhradení nákladov za službu)? Úhrady opatrovateľom sú veľmi nízke, pri potrebe celodennej starostlivosti sa tak vytvára priestor pre „čiernu prácu“ – priama platba opatrovateľovi (napr. oficiálne nezamestnanému). Samotné vybavenie opatrovateľskej služby trvá neúmerne dlho, pričom potreba opatrovania je často krát veľmi akútna, priam krízová (pokiaľ sa nerieši situácia starostlivosti napr. o staršieho občana jeho umiestnením v nemocnici – princíp sociálnych lôžok). Primárne spomaľovanie rozhodnutia je zakotvené v legislatívnych úkonoch, sekundárne býva spôsobené nutnosťou opakovať niektoré úkony (právoplatnosť dokumentov je časovo obmedzená) a niekedy, terciárne, neprehľadnosťou v postupnosti krokov a neochotnom prístupe úradníkov.

Stanovené sú presné úkony opatrovateľa a ich cena, o ktorých rozsahu rozhoduje okresný úrad. Rozšírenie úkonov, či doplnenie odmeny opatrovateľa za úkony nad rámec „tabuliek“ štátu, nie je možné oficiálnou cestou.

Poskytovanie opatrovateľskej služby je realizované výlučne zamestnancami v pracovnoprávnom vzťahu (inštitút dobrovoľných pracovníkov bol zrušený).

Pri nízkom finančnom ohodnotení opatrovateľov je ich, pochopiteľne, nedostatok. Často krát je možné získanie opatrovateľa iba vlastným „dodaním“ osoby, ochotnej opatrovanie vykonávať. Druhá strana mince sú obmedzené finančné prostriedky okresných úradov na rozširovanie okruhu opatrovateľov (a tým vytváranie pracovných miest). Dopyt však presahuje ponuku, napriek obmedzujúcim podmienkam možností poskytovať opatrovateľskú službu v zákone.

V roku 2001 sa opatrovateľská služba poskytovala 29 024 občanom (88% s povinnosťou platenia úhrady, 6% s čiastočnou povinnosťou platenia úhrady).

Výdavky na opatrovateľskú službu predstavovali 712,97 mil. SK a výška príjmu na úhradách bola 96,3 mil. SK.

Starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb

Opatrovateľská služba sa poskytuje aj v opatrovateľských zariadeniach.(viď starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb)

V pôsobnosti obce bolo v roku 2001 v rámci opatrovateľskej služby: 26 stredísk osobnej hygieny (výdavky 1 717 tis SK), 29 pracovní (2 084 tis. SK), 44 domov s opatrovateľskou službou (2 422 tis. SK).

V ostatných zariadeniach sociálnych služieb bola poskytnutá starostlivosť v 87 jedálňach pre dôchodcov (47 170tis. SK) a v 441 kluboch dôchodcov (34 768 tis. SK).

Výška ***sociálnych pôžičiek*** bola poskytnutá v počte 442 v sume 17 445 tis. SK. Decentralizácia verejnej správy by mala obciam umožňovať širšie možnosti poskytovania sociálnych služieb a to aj za priamu úhradu do obecného rozpočtu.

V pôsobnosti štátnej správy pracovalo 69 zariadení opatrovateľskej služby, v ktorých sa poskytla starostlivosť 1 946 osobám.

Celkove je na Slovensku 670 zariadení sociálnych služieb, v tom pre dospelých 439.

Domovov dôchodcov je 167 (12 956 umiestnených dôchodcov), domovov – penziónov je 31 (2 854 dôchodcov).

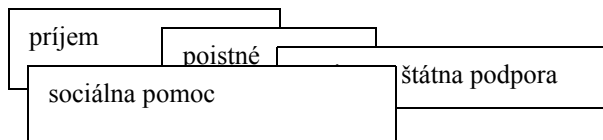
Kapacita jednotlivých zariadení, predovšetkým domovov dôchodcov však zďaleka nepokrýva dopyt (v roku 2001 bolo 11 405 neumiestnených žiadateľov), kvalita mnohých zariadení nezodpovedá základným civilizačným štandardom. Transformácia týchto zariadení a posilnenie individuálnej opatrovateľskej služby je potrebným riešením.

Dávka sociálnej pomoci

sa poskytuje občanovi, ktorý sa nachádza v hmotnej núdzi diferencovane podľa toho, či sa do tejto situácie dostal z objektívnych alebo zo subjektívnych dôvodov. Dávka sa poskytuje na zabezpečenie základných životných potrieb.

Dávky sociálnej pomoci dopĺňajú aj príjem zo závislej činnosti, či príjmy z poisťných systémov.

Schéma vzťahu sociálnej pomoci a ostatných systémov:

Počet poberateľov dávky sociálnej pomoci v roku 2001:

stav v decembri	celkový počet	z objektívnych dôvodov	zo subjektívnych dôvodov
počet poberateľov	325 865	162 069	163 796

Zdroj: Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR v roku 2001

poznámka: počet obyvateľov v hmotnej núdzi zohľadňuje celkový počet vyživovaných osôb poberateľom – 630 708, 11,7% z obyvateľstva.

Výška dávky sociálnej pomoci podľa platného právneho stavu a podľa vládného návrhu zákona, ktorým sa mení zákon o sociálnej pomoci
pri nulovom príjme

Okruh osôb	DSP v HN z objektívnych dôvodov			DSP v HN zo subjektívnych dôvodov		
	PPS	NNZ	Rozdiel	PPS	NNZ	Rozdiel
jednotlivec	3490	2900	-590	1965	1450	-515

rodina bez detí		5930	5800	-130	3340	2900	-440
rodina s	1 dieťaťom	7510	7400	-110	4920	4500	-420
	2 deťmi	9090	9000	-90	6500	6100	-400
	3 deťmi	10670	10600	-70	8080	7700	-380
	4 deťmi	12250	12200	-50	9660	9300	-360
	5 deťmi	13830	13800	-30	11240	10900	-340
	6 deťmi	15410	15400	-10	12820	12500	-320

Vysvetlivky:

HN - hmotná núdza

PPS - platný právny stav

NNZ - návrh novely zákona

Zdroj: MPSVR SR, 2002

Problematické je, čo sa rozumie pod subjektívnymi dôvodmi:

- občan je vedený ako nezamestnaný na ÚP viac ako 24 mesiacov
- nehladá si zamestnanie
- neplní si vyživovaciu povinnosť
- neuplatňuje pohľadávky
- neplatil príspevok na poistenie v nezamestnanosti
- neplatil poisťné na nemocenské poistenie
- nespolupracuje s úradom práce
- nemá nárok na dávky sociálnej pomoci
- ukončil pracovný pomer bez vážnych dôvodov
- ukončil pracovný pomer pre porušenie pracovnej disciplíny
- zanedbáva starostlivosť o dieťa
- neplatil príspevok na poistenie v nezamestnanosti a je absolvent
- iné dôvody.

Najväčší podiel poberateľov zo subjektívnych dôvodov tvoria práve dlhodobo nezamestnaní – 32,2%. Stratu práce na obdobie dlhšie ako dva roky určite nemožno apriori kvalifikovať ako subjektívne dôvody. Do rovnakej skupiny nespravodlivo zaradených patria absolventi škôl.

Subjektívne dôvody by mali byť jednoznačne posudzované ako tie, pri ktorých je občan bez práce a preukázateľne sa o zamestnanie nesnaží a neuchádza sa.

Pri objektívnych dôvodoch je najčastejším prípadom strata zamestnania bez vlastného pričinenia (49,4%) a hmotná núdza z dôvodu starostlivosti o nezaopatrené dieťa – 19,6%.

Objektívne dôvody hmotnej núdze:

- malý príjem zo závislej činnosti (9,96%), vek na starobný dôchodok, invalidita, je nezaopatrené dieťa, starostlivosť o nezaopatrené dieťa (19,58%), starostlivosť o ťažko zdravotne postihnutého občana, skončenie pracovného pomeru bez vlastného pričinenia (49,45%), absolventi škôl, práceneschopnosť, slobodná matka – neurčenie otcovstva, práceneschopnosť SZČO, návrat zo základnej vojenskej služby, iné dôvody.

Tretinu z celkového počtu poberateľov dávok sociálnej pomoci tvorili poberatelia z rodín s nezaopatrenými deťmi.

Nezamestnaní občania tvoria najväčšiu časť spomedzi všetkých žiadateľov o dávku sociálnej pomoci, v roku 2001 to bolo 91,7%. V roku 2001 poberalo dávku sociálnej pomoci 57,3% evidovaných nezamestnaných (v roku 1995 to bolo 39%). Priemerná mesačná suma dávky pre nezamestnaného bola 2920SK mesačne, a celkove sa nezamestnaným vyplatilo 10,4 mld. SK. Tieto financie predstavovali 91,7% z celkového objemu prostriedkov vyplatených poberateľom v hmotnej núdzi.

Prostredníctvom NÚP bolo nezamestnaným vyplatených 3 450 mil. SK. Celkove sa nezamestnaným vyplatilo na dávkach 13 895 mil. SK, z čoho štát prispel 75,2%.

Účasť štátu na zabezpečení nezamestnaných sa každoročne zvyšuje, z 3/4 ich finančne podporuje štát.

Sociálne služby a peňažné príspevky na kompenzáciu

Celkovo bolo v roku 2001 vynaložených 3 599,3 mld. SK na účelové a peňažné príspevky na kompenzáciu ťažko zdravotne postihnutých (priemerná mesačná dávka – 1 701SK). Postupne klesá počet poberateľov účelových peňažných dávok, narastá počet poberateľov peňažných príspevkov (účelové zanikajú k 31.12.2003, postupný presun poberateľov do systému sociálnej pomoci). Nárast výdavkov oproti roku 2000 je viac ako o 829, 963mil. SK, t.j. 30%.

Narástol počet poberateľov peňažného príspevku na kompenzáciu zvýšených výdavkov súvisiacich s opotrebovaním šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia (v tejto oblasti dochádza k zneužívaniu systému) – klesol počet poberateľov príspevku na ortopedické, kompenzačné a iné pomôcky, stúpol počet poberateľov dávky na opatrovanie, sprísnil sa podmienky na kúpu motorového vozidla, znížil sa príspevok na prepravu. Celkove sa však počet poberateľov aj výdavky zvýšili.

Zdravotne ťažko postihnutí sú priesečnickovou skupinou, ktorá participuje na všetkých sociálnych systémoch: poisťných, štátnej sociálnej podpore a sociálnej pomoci. Náklady v oblasti sociálnej pomoci by sa jednoznačne efektívnejšie využívali pri prioritnom využívaní sociálnych služieb (prepravná namiesto motorového vozidla, opatrovateľská, atď.), a to verejných a súkromných.

Neinvestičné výdavky na sociálnu pomoc (v mil. SK):

ukazovateľ	2001
Spolu, z toho:	19 405
zariadenia sociálnych služieb	3 536
ďalšie sociálne služby	719
pomoc občanom v hmotnej núdzi	11 250
občania s ťažkým zdravotným postihnutím	3 646
príspevky neštátnym subjektom	239
prevody z fondov a iných mimorozpočtových prostriedkov	17

Zdroj: Trendy sociálneho vývoja v SR, ŠÚ SR, 2002

V. 4. Programové vyhlásenie Vlády SR a reakcia na deficit verejných financií v Štátnom rozpočte na rok 2003

Programové vyhlásenie Vlády SR neobsahuje ucelenejší pohľad na potrebnosť zmien v systéme sociálnej ochrany.

V Programovom vyhlásení Vlády SR sa predpokladá zmena dôchodkového systému na spôsob sporenia a individuálnych účtov. Správu aktív má mať v kompetencii súkromný sektor. Analýzy, ktoré by porovnávali rôzne možnosti transformácie dôchodkového zabezpečia však zatiaľ absentujú. Vláda ponúka jeden variant, známy ako Chilský model, informovanosť o ktorom je však zatiaľ veľmi nízka.

V oblasti nemocenského poistenia chce Vláda SR pri krátkodobej nezamestnanosti presunúť povinnosť úhrady zo Sociálnej poisťovne na zamestnávateľa. Od tohto kroku si sľubuje zníženie zneužívania nemocenského poistenia. Druhou stranou mince tohto opatrenia je zvýšenie nákladov zamestnávateľa v prípade ochorenia zamestnanca a teda prirodzený tlak na zamestnancov „prechodiť“ chorobu.

Nezamestnanosť je najväčší problém, ktorý sa premieta aj do iných systémov sociálnej politiky. Programové vyhlásenie je v tejto časti viac než chudobné – neprináša žiadne nové podnety či riešenia, žiadne konkrétne mechanizmy na zvyšovanie zamestnanosti. Sľubuje vytvorenie pružného trhu práce (prostredníctvom novely Zákonníka práce), a sľubuje novelizovať zákon o zamestnanosti (neurčuje ako a čo).

V rodinnej politike sa vláda zaväzuje prijať zákon o rodine, transformovať detské domovy a oddeliť poskytovanie prídavkov na deti od finančnej podpory študentov vysokých škôl, ktorú bude riešiť formou štipendií. Tieto opatrenia sú potrebné, ale zďaleka nepokrývajú problematiku rodiny a rodinnej politiky.

V sociálnej pomoci sa pokúsi vláda zabrániť zneužívaniu dávok a transformovať verejné sociálne služby jasným zrovnoprávnením na podobu verejných a súkromných poskytovateľov služieb.

Programové vyhlásenie v oblasti sociálnej politiky je vlastne skladačkou z volebných programov politických strán v súčasnej koalícii. Do akej miery sa MPSVR a Vláde SR podarí jednotlivé čiastkové kroky, či úpravy v Programovom vyhlásení zakomponovať do systému sociálnej ochrany ako jednotného celku, s dôrazom na funkciu prevencie, nie je možné z vyhlásenia odhadnúť.

V súvislosti s prijímaním zákona o štátnom rozpočte na rok 2003 dostal rezort MPSVR SR ťažkú úlohu – **znižit' rozpočet o 6 mld. SK**. (Prečo práve o túto sumu, nie je jasné).

V oblasti štátnej sociálnej podpory bolo teoreticky možné robiť škrty v rodičovskom príspevku, príspevku na bývanie či v rodinných prídavkoch. Rodičovský príspevok sa totiž zvyšuje na 3790SK a táto výška ostane nezmenená (mala by sa poberať po uplynutí obdobia materského príspevku z nemocenského poistenia). Príspevok na bývanie sa rovnako nemení, naopak, prestáva sa zahŕňať do sumy životného minima, nebude jeho súčasťou ako doteraz, z dôvodu predpokladaných vyšších výdavkov na bývanie. Jediná dávka, kde bolo možné znižovať výdavky, sú prídavky na deti. Tieto boli v roku 2002 transformované z adresných na celoplošné, a vyplácať ich mal už iba jeden subjekt – okresné úrady. Teoreticky boli dve možnosti – návrat k adresnosti, alebo celoplošné zníženie výšky prídavkov. Návrat k adresnosti znamená nesytemovú zmenu a predpokladal by prijatie ďalších zamestnancov na administráciu testovania príjmov. Celoplošné zníženie výšky prídavku (o 200SK) vytvára nespravodlivosť, zníženie je aj dôsledkom toho, že prídavky bude poberať o 30% viac detí z majetnejších rodín. Zároveň sa navrhuje zvýšiť príspevok k prídavkom na deti pre nízko príjmové rodiny o 200SK. Poberanie

prídavkov na deti sa podmieňuje aktívnou pravidelnou školskou dochádzkou dieťaťa.

Vyriešiť problém postihnutia strednej triedy je možné reformou systému štátnej sociálnej podpory, v prípade rodinných prídavkov vytvorením systému „family working tax credits“, daňových bonusov, úľav pre rodiny s deťmi. Opatrenie tohto druhu je súčasťou Programového vyhlásenia vlády. Napokon sa rozhodlo o akejsi kombinácii plošných a adresných prídavkov na deti: testovanie príjmu v dvoch pásmach, nad 2,2 násobok životného minima by sa mali vyplácať prídavky vo výške 270 SK. Zrušil sa príspevok k prídavkom na dieťa študujúce na strednej škole. Tento krok nemožno hodnotiť inak ako nesystémový, narušujúci základné princípy štátnej sociálnej podpory.

MPSVR navrhuje zrušiť Fond náhradného výživného, zároveň chce podmieniť väčšie uplatňovanie možností vymáhania výživného prostredníctvom zákona o sociálnej pomoci a prostredníctvom zefektívnenia práce súdov.

Najväčší problém je krátenie výdavkov v oblasti sociálnej pomoci. MPSVR navrhuje prejsť k systému stanovenia pevných čiastok vyplácaných v situácii hmotnej či sociálnej núdze. Zníženie dávok sociálnej pomoci má byť u dospelých osoby 2900 SK (z 3740) a 1450SK v prípade subjektívnych dôvodov hmotnej núdze. Nezaopatrené dieťa by malo mať nárok na 1600SK. Návrh obsahuje stanovenie maximálnej výšky dávky sociálnej pomoci, ktorá by nemala presiahnuť na jednu rodinu 10 500SK mesačne. Maximálna výška dávok sociálnej pomoci viazaná na rodinu ako celok je diskutabilným opatrením, neviaže sa totiž na posudzovanie jednotlivca, ale rodiny ako celku. Má v sebe pozitívum: vytvára rozdiel medzi sociálnymi príjmami a príjmami z pracovnej činnosti. Jej výška je nižšia ako príjem rodiny v prípade práce rodičov za minimálnu mzdu.

Meniť sa má aj zákon o zamestnanosti, upravovať sa má nárok na účelové štátne dotácie do garančného fondu a na účelové dotácie na úhradu príspevkov na jednotlivé nástroje aktívnej politiky zamestnanosti. V navrhovanej úprave sa tiež

sprísňuje kontrola evidovaných nezamestnaných, ktorým sa sprísňujú podmienky na zotrúvanie v evidencii. Evidovaní nezamestnaní sa budú musieť častejšie hlásiť na úradoch práce a preukázať, že si aktívne hľadajú zamestnanie.

VI. Zauzlenia – a čo ďalej?

Snažili sme sa zaostriť pozornosť na užšie vymedzenie sociálnej ochrany. Je známe, že predovšetkým riešenia, koncepcie presahujú toto užšie vymedzenie. Vzdelávanie a bývanie sú totiž výrazné faktory priechodnosti akýchkoľvek regulatívov či riešení.

Sociálna ochrana by mala spĺňať tri základné funkcie:

- ochrana pred istým typom sociálnej udalosti a sociálneho rizika (poistné systémy)
- ochrana rodín s nezaopatrenými deťmi (rodinná politika)
- garancia minimálnych štandardov v stave sociálnej potrebnosti, odkázanosti (sociálna záchranná sieť).

VI.1.Občan- príjem – platca – poistné

Základným problémom je vzájomná väzba systému daní a dávok, nemožnosť ich oddeľovania.

Aká môže byť hranica solidarity?

Otázkou totiž je, či sa má solidarita zdravých s chorými, mladých so starými, zamestnaných s nezamestnanými obmedziť na systém povinného odvodu poistného, alebo sa má ešte aj znásobovať nerovnými podmienkami zdanenia.

Čím bližšie majú sociálne transfery k plneniu z poistenia (ktoré ako výdaj či odpočítateľná položka efektívne znižuje daň z príjmu plateného poplatníkom), tým menej je racionálna existencia oslobodenia platenia dane. Oslobodenie je

v takejto situácii v rozpore s daňovou neutralitou, t.j. „zákonom zachovania daňového základu“. Ak je konkrétna čiastka uplatňovaná jedným poplatníkom v určitom čase a mieste ako výdaj znižujúci základ dane, zvyšuje istá súvisiaca čiastka tomu istému, či inému poplatníkovi v tom istom či inom čase a mieste základ dane.

Z hľadiska princípu daňovej neutrality teda nie je oslobodzovanie rozpočtových transferov práve najvhodnejším riešením. Tento záver je podmienený implicitným predpokladom, že poistné je výdavkom na dosiahnutie, zabezpečenie a udržanie tohto plnenia. Vzniká však problém s nedôslednosťou časového rozlíšenia výdavkov, vďaka ktorému môže byť jedna skupina poplatníkov zvýhodnená v porovnaní s inými .

Naša právna úprava chápe zákonné poistenie a priori ako výdavok, ktorý znižuje bežný základ dane bez ohľadu na to, kedy a či vôbec poplatník dávku dostane. tento prístup, t.j. uznanie poistného ako výdavku už pri jeho platení, by však bol po prípadnej transformácii povinného verejnoprávneho poistenia na súkromnoprávnu bázu ťažko udržateľný aj v prípade zdaňovania neskoršieho plnenia z poistenia. Zvýhodňoval by totiž účastníkov súkromných poistných plánov pred tými poplatníkmi, ktorí si zvolia ako spôsob svojho zabezpečenia napr. sporenie namiesto poistenia. Účastník by jednak vzhľadom na to, že by mu bola fakticky odložená daň, získal úrokový výnos z odloženej dane, jednak by „unikol z progresie“ – jeho neskorší dôchodok zahrnujúci plnenie bude spravidla nižší, a teda zaťažený nižšou sadzbou ako aktuálny dôchodok v dobe platenia poistného. (Musgrave – Musgraveová, 1994)

Všeobecne najväčší problém právnej úpravy sociálnej ochrany v SR je veľmi vysoká miera prerozdelenia v dávkových vzťahoch, kvázi poistné systémy – určenie maximálnych vymeriavacích základov, štátne garancie a silný zástoj štátu. Dôsledkom toho je výrazná nivelizácia dávok s minimálnym ohľadom na prispievanie do rozpočtu príslušnej poisťovne.

Nízky vek odchodu do starobného dôchodku (muži 60 rokov, ženy 53 až 57 rokov), vytvára veľký tlak na zvyšovanie príspevkov na dôchodkové poistenie a jeho udržateľnosť do budúcnosti nie je reálna.

Špecifickým problémom pre oblasť nárokov samostatne zárobkovo činných osôb je neexistencia komplexného úrazového poistenia. Úrazové poistenie v dnešnej podobe zahŕňa len odškodňovanie pracovných úrazov a chorôb z povolania, ktorými boli postihnutí zamestnanci a netýka sa úrazov a chorôb, ktoré vznikli pri výkone samostatnej zárobkovej činnosti.

Rozdiel medzi sociálnou legislatívou a realitou prakticky neexistuje v oblasti nárokovateľných peňažných dávok. V oblasti nenárokovateľných (fakultatívnych) dávok je situácia odlišná. Ide najmä o poskytovanie kúpeľnej starostlivosti, poskytovanie sociálnych služieb atď. **Neexistujú presné pravidlá hry** týkajúce sa poradia v akom budú jednotlivým žiadateľom pridelované tieto dávky, čo vytvára živnú pôdu pre korupčné správanie sa.

Zdá sa, že **model dôchodkového zabezpečenia** bude odlišný od toho, ktorý bol pripravený v minulom volebnom období.

Všeobecne, pri sociálnom zabezpečení rozoznávame dva základné systémy:

- priebežné financovanie (systém Pay-as-you-Go, založený na medzigeneračnej solidarite)
- fondové financovanie prostredníctvom kapitalizačného fondu.

Problémy priebežného financovania sú: starnutie obyvateľstva, potreba valorizácie dávok, rast nákladov inštitúcií, ktoré poskytujú sociálne služby, tlak na rast povinných príspevkov na sociálne zabezpečenie, znižovanie čistej mzdy zamestnancov, rast nezamestnanosti, nízka tvorba pracovných miest, malé domáce úspory a vládny populizmus (volebné sľuby často krát vedú k zvyšovaniu verejných výdavkov – reštrikcie vo verejných financiách po voľbách 2002 v SR sú toho neomylným dôkazom).

Pri fondovom financovaní sa najčastejšie využíva individuálne sociálne poistenie s prvkami súkromného poistenia. Každý klient má svoj individuálny účet, štát má dozor nad používaním nasporených prostriedkov, zákonom sú stanovené spôsoby zhodnocovania finančných prostriedkov vložených poistencami. V niektorých krajinách je forma individuálneho sporenia povinná, v niektorých dobrovoľná. Väčšina krajín využíva viacpiliérový systém sociálneho zabezpečenia (verejný pilier, povinný súkromný pilier a dobrovoľný súkromný pilier), ktorý odporúča Svetová banka. V niektorých krajinách sa aplikuje dvojpilierový systém (verejný pilier a dobrovoľný súkromný pilier).

Cieľom reforiem je súčasné splnenie dvoch základných kritérií:

- poskytnúť adekvátnu sociálnu ochranu v starobe,
- stimulácia alebo aspoň nebránenie ekonomickému rastu.

V súčasnosti ekonomicky rozvinuté krajiny aplikujú určitý špeciálny variant tzv. trojpilierového systému (Krebs, V. 2002):

- a) Štátom garantovaný dôchodok – je založený na medzigeneračnej solidarite a financovaný je priebežným systémom.
- b) Aktivity zamestnávateľských subjektov. Vplyvom Svetovej banky sa za tento pilier považujú zásadne kapitálové fondy.
- c) Súkromné aktivity občanov – komerčné poistenie a sporenie.

Môžeme identifikovať 4 varianty usporiadania v dôchodkových systémoch:

Kritérium	variant 1	variant 2	variant 3	variant 4
štátna garancia	áno	áno	áno	nie
osobný vzťah	všetci zárobkovo činní	všetci zárobkovo činní	všetci zárobkovo činní	skupiny osôb podľa zamestnania
účasť osôb	povinná	povinná	povinná	dobrovoľná
financovanie	priebežné	priebežné	kapitálové	kapitálové
vzťah príspevkov a dávok	dávково definované	príspevkovo definované	príspevkovo definované	príspevkovo a dávково definované
výška dávok	pevná čiastka alebo závislá na predchádzajúcom príjme a dobe poistenia	závislá na výške zaplatených príspevkov a dobe dožitia	závislá na výške zaplatených príspevkov	závislá na výške zaplatených príspevkov
solidarita	medzigeneračná a príjmová	medzigeneračná	žiadna	žiadna
daňové zvýhodnenia	áno	áno	áno	áno
správa systému	štátna, príp. verejná	štátna, príp. verejná	súkromná	súkromná

Zdroj: Krebs, V. 2002, str. 157

Usporiadanie podľa variantu 1 sa používa vo väčšine krajín. Určitou modifikáciou je variant 2, ktorej cieľom je eliminovať nepriaznivý vplyv demografického vývoja (používa sa vo Švédsku, Taliansku, Lotyšsku).

O variante 3 sa najviac diskutuje. Názory medzinárodných inštitúcií sa výrazne odlišujú. EÚ, Medzinárodná organizácia práce neodporúčajú uplatňovanie povinného sporenia vzhľadom na reálnu ekonomickú situáciu v krajinách transformácie.

Variant 4 je typický pre doplnkové dôchodkové systémy.

Prehľad pilierov podľa EÚ a Svetovej banky:

	1. pilier	2. pilier	3. pilier	4. pilier
EÚ	variant 1 alebo 2	variant 4	individuálne zabezpečenie	
Svetová banka	variant 1 alebo 2	variant 3	variant 4	individuálne zabezpečenie

Zdroj: Krebs, V, 2002, str.158

Krajiny EÚ možno rozdeliť na základe pomerov medzi jednotlivými piliermi systému dôchodkového zabezpečenia do dvoch skupín. Prvú skupinu tvoria krajiny so silným štátnym 1. pilierom a naliehavou potrebou riešiť problémy dôchodkového zabezpečenia (príklady Nemecka, Rakúska, Talianska). Druhú skupinu tvoria krajiny so silným 2. pilierom, financovaným prevažne fondovým systémom (Holandsko, Veľká Británia).

Reforma dôchodkového zabezpečenia sa implementuje v Maďarsku, Poľsku a Lotyšsku. V transformujúcich sa krajinách sa rozhodli pre jednu z dvoch možností: úprava základných parametrov existujúceho štátneho (verejného) systému alebo vytvorenie nových súkromných systémov. Väčšina krajín v transformácii uvažuje o kombinovanom dôchodkovom systéme, v ktorom budú dôchodcovia dostávať dávky z dvoch zdrojov. V krajinách Latinskej Ameriky (tzv. Chilský model) boli verejné schémy plne nahradené súkromnými. Skúsenosti z Maďarska a Poľska sú nasledovné: (Fultz E., Ruck, M.)

- náklady prechodu na kombinovaný dôchodkový systém sú vyššie ako sa predpokladalo, vzhľadom na neočakávané silný záujem o účasť na súkromných dôchodkových systémoch.

- administratívne náklady súkromných komerčných firiem prekročili pridelené zdroje, čím prispeli k finančným stratám a tlaku na konsolidáciu
- implementujú sa zákony o privatizácii, ale základné otázky týkajúce sa platenia dávok zostávajú nedoriešené. Otvorené otázky sú: I. spôsob konvertovania akumulovaných úspor pracovníka na anuitu v čase dôchodku a s tým súvisiace náklady (bude viac konkurujúcich si anuitných spoločností, alebo bude len jedna pre celú krajinu?), II. bude sa pri vypočítavaní dôchodku brať do úvahy rozdielna stredná dĺžka života u mužov a žien?, III. ako budú indexované dávky zo súkromného programu?, a IV. či bude možnosť jednorázového vyplatenia pri odchode do dôchodku.
- súkromné správčovské dôchodkové firmy predovšetkým investujú do verejných, a nie do súkromných aktív,
- časté zmeny vlády spôsobujú, že dôchodková politika sa mení uprostred procesu reformy (istý koncept bol pripravený v minulom vládnom období, v súčasnosti sa mení)
- v mnohých krajinách je sociálny dialóg o dôchodkovej reforme obmedzený a tripartitný konsenzus sa často nepodarí dosiahnuť
- rozdiely medzi reformami jednotlivých krajín sa zväčšujú so spomaľovaním dynamiky privatizácie, v iných prebiehajú snahy reštrukturalizovať existujúce verejné systémy. (V ČR vyhliadky na vysoké náklady na transformáciu systému viedli k zamietnutiu systémovej reformy. Analogicky v Estónsku, na Ukrajine, v Slovinsku).

Riziká späť s transformáciou dôchodkového zabezpečenia na „sporivý“ systém sú: obmedzenia ekonomického a politického prostredia (bremeno financovania reformy). Zákaz nárastu príspevkov, v dôsledku vysokých príspevkových sadziieb, vytvára vzájomnú previazanosť medzi verejným a súkromným pilierom, čo umožňuje financovanie súkromných dávok len oberaním verejného dôchodkového systému a naopak. Reforma v spomenutých krajinách bola len úzko zameraná – udialo sa len málo zmien v oblasti invalidných dôchodkov. A

napokon – narastajúci počet ľudí, ktorí sú vylúčení zo sociálnej ochrany v dôsledku expandujúcej čiernej práce.

Všetky uvedené otázky a riziká je potrebné zvážiť pri rozbiehaní dôchodkovej reformy v SR.

VI.2.Štátna sociálna podpora

Faktom však zostáva, že systém sociálnej ochrany je naďalej veľmi komplikovaný, finančne náročný a pritom často neefektívny. Dôvodom sú predovšetkým rôzne kumulácie a kombinácie subsystémov, ktoré sú úplne zbytočné (napríklad v prípade sociálnej pomoci). Ani čriepky či náznaky zmien nie sú dostatočnou garanciou sprehľadnenia a zjednodušenia systému – jednotlivé sféry sociálnej ochrany totiž úzko súvisia, nadväzujú na seba a nie je možné prijať „dobré“ riešenie v jednej parciálnej časti bez inovácií v ostatných oblastiach.

Štátna sociálna podpora, opakujem, je mixom, hybridom rôznych dávok, „zdedených z rôznych systémov, či kumulovaných s inými systémami. Rodinné prídavky, ako hlavná dávka doterajšieho systému, v krajinách EÚ je univerzálnou dávkou (v prípade Islandu, Španielska a Talianska je stanovená iba horná hranica ročného príjmu, nad ktorý sa prídavky nevyplácajú. Francúzsko má tiež univerzálny systém, s rozdielnymi výškami prídavkov podľa príjmových pásiem). Z krajín v transformácii majú univerzálne prídavky Lotyšsko, Maďarsko, Rumunsko).

Pre financovanie prídavkov na deti existujú v podstate dva varianty – financovanie zo štátneho rozpočtu, alebo z určitého fondu (poistné systémy).

Z hľadiska motivácie, efektivity a prehľadnosti redistribučných mechanizmov je účinnou formou úľavy, keď si poplatník na úhradu daňovej povinnosti započíta konkrétnu čiastku, alebo, čo je rovnocenné, si od dane odpočíta konkrétnu

čiasťku. Pevné zápočty ako daňová úľava nie sú na rozdiel od zvláštnych odpočítateľných položiek príliš závislé na výške príjmu daňového základu. Miera efektívnej podpory poplatníka s dostatočne vysokou daňovou povinnosťou sa rovná výške zápočtu a nezávisí na konkrétnej výške jeho príjmu. Poplatník s nižšou daňovou povinnosťou môže zápočet uplatniť iba do výšky daňovej povinnosti (v žiadnom prípade nie je vhodné uplatnenie tzv. „negatívnej“ dane). Pevný zápočet je tak podobne ako odpočítateľné položky úľavou zameranou na poplatníkov, ktorí sú vo svojich aktivitách prinášajúcich dôchodok úspešnejší, avšak iba po určitú hranicu.

Selektívny daňový zápočet, ktorý si môžu uplatniť len niektorí poplatníci, je typom daňovej úľavy, ktorej výhodou je jej neutralita k pôsobeniu inflácie. Faktický dôvod pre uplatnenie pevných zápočtov nie je len zľahčenie daňového zaťaženia, ale aj skrytá technika poskytnutia sociálnej dávky. Znamená totiž zjednodušenie finančných tokov, zjednodušenie administrácie a teda aj úspory v štátnej správe. ***Selektívny daňový zápočet možno chápať ako vhodný základ úvah o „rekonštrukcii“ komplikovaného systému štátnej sociálnej podpory.***

Vo väčšine krajín je hlavným nástrojom štátnej sociálnej podpory daňové zvýhodňovanie. Existujú v zásade štyri techniky zdanenia príjmu: zdaňuje sa úhrn príjmov rodiny, príjmy každého z manželov sú zdanené oddelene, zdaňujú sa príjmy na hlavu (týka sa neúplných rodín), zdaňuje sa príjem individuálneho poplatníka. Vo vyspelých krajinách existuje možnosť výberu zo všetkých štyroch foriem zdanenia. Iná možnosť je rozhodnutie pre niektoré typy zdanenia, s nemožnosťou voľby poplatníkom. Prídavky na deti, okrem univerzálnych dávok, majú podobu daňových zápočtov, alebo pevnej zľavy na dani, či zvláštnej odpočítateľnej položky, príp. „family tax credits“.

V každom prípade, krajiny pracujú s daňovými nástrojmi, na podporu predovšetkým tých rodín s deťmi, ktorých rodičia majú príjem zo zamestnania.

Vytvorenie skutočnej rodinnej politiky znamená nie len prijatie zákona o rodine, ako o sociálnej skupine definovanej prítomnosťou dieťaťa, ale predovšetkým transformáciu systému na ochranu práv rodiny a jej jednotlivých členov. Z tohto hľadiska je zákon o pestúnskej starostlivosti akýmsi náznakom, kam, ktorý problém skutočne patrí.

Zásadný rozdiel je totiž v zabezpečení ochrany práv alebo minimálnych štandardov.

VI.3.Sociálna záchranná sieť

Sociálna záchranná sieť má garantovať základné minimálne štandardy. Jej súčasťou je sociálna pomoc, ktorá však v sebe zahŕňa niekoľko nekompatibilných nástrojov z hľadiska princípov sociálnej ochrany a sociálnej solidarity.

Na jednej strane ochranu práv a zabezpečenie rovnosti príležitostí a na druhej strane vytvorenie systému minimálnych štandardov na prechodné obdobie vymanenia sa zo situácie odkázanosti (nástroje na reguláciu sociálnej exklúzie).

Rozlíšenie týchto dvoch zásadne rozdielnych situácií je podstatné, pretože rieši rozdielne vzťah súkromného a verejného práva.

Ochrana práv znamená zabezpečenie oprávnení, garancia minimálnych štandardov je vytvorenie systému zaopatrení.

Rozdielna je následne úloha štátu a odpoveď na otázku:

kedy štát musí, kedy môže a kedy nesmie zasahovať do života občanov?

Respektíve, ktorí sociálni aktéri (štát, samospráva, súkromný sektor, tretí sektor) sú najvhodnejšími vykonávateľmi oprávnení a zaopatrení?

Tretí sektor a sociálna záchranná sieť

Neštátne subjekty na rozdiel od štátnych inštitúcií môžu veľmi pružne reagovať na potreby občanov. Pre tú istú skupinu občanov v sociálnej núdzi môžu poskytovať služby rôzneho druhu podľa ich individuálnych potrieb, účinne a efektívne kombinovať terénne služby s ambulantnými a pobytovými. Pri štátom poskytovaných službách existujúce rozdelenie kompetencií pri výkone sociálnej pomoci medzi kraj, okres, obec a VÚC takúto pružnosť pri uspokojovaní služieb neumožňuje. To je veľká komparatívna výhoda neštátnych subjektov, keď sa uvažuje o ďalšom rozvoji služieb.

Neštátne subjekty nie sú limitované nedostatkom investícií a pracovných miest, ako je tomu u štátnych inštitúcií, ktoré sú napojené len na štátny rozpočet. Tým, že sú neštátne subjekty financované z viacerých zdrojov (minimálne investičné náklady), môžu byť pre štát oporou pri rozvíjaní služieb. Predpokladom je, aby štát garantoval úhradu nákladov za služby, ktoré boli poskytnuté občanovi, ktorý spĺňa podmienky sociálnej núdze podľa zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci. Viac zdrojové financovanie neštátnych subjektov je ďalšou komparatívnou výhodou neštátnych subjektov v porovnaní so štátnymi zariadeniami.

Niektoré druhy služieb sú v niektorých regiónoch (napr. opatrovateľská služba) už zabezpečované v takom rozsahu neštátnymi subjektami, že by štát mohol prestať tieto služby vykonávať a v plnom rozsahu by si ich mohol objednať u neštátnych subjektov. Iné druhy služieb (napr. resocializačné strediská, ale vo veľkej miere aj útulky) sú vykonávané len neštátnymi subjektami. V tomto prípade by štát mal stimulovať neštátne subjekty k dotvoreniu optimálnej siete týchto služieb na Slovensku.

Nové služby krízovej intervencie (krízové strediská, resocializačné zariadenia, útulky, domovy pre osamelých rodičov, rehabilitačné strediská) nie sú v jednotlivých krajoch vybudované dostatočne. Preto v súčasnosti nemožno aplikovať zásadu, že krajské úrady budú hradiť náklady len za obyvateľov

svojho kraja. Z pozície MPSVR SR vo vzťahu ku krajom treba urobiť usmernenie, aby počas prechodného obdobia 2-3 rokov uhrádzali náklady za poskytnuté služby bez ohľadu na trvalý pobyt občana v sociálnej núdzi. Súčasne je potrebné, aby kraje prijali a splnili úlohu dobudovať počas tohoto obdobia potrebnú sieť zariadení krízovej intervencie bez ohľadu na to, kto bude ich zriaďovateľom (neštátne subjekty, obce)

Zákon o sociálnej pomoci nevytvára dostatočné podmienky pre rozvoj služieb rodine, ktorá potrebuje sociálnu pomoc. Nedostatočne zohľadňuje moderné trendy rodinných foriem služieb krízovej intervencie (resocializačné strediská, útulky, detské domovy). Neštátne subjekty, ktoré pôsobia v tejto oblasti, považujú za nevyhnutnú novelizáciu zákona.

Zákon nevytvára dostatočné možnosti ani pre agentúrnu podobu poskytovania služieb (rovnakého alebo rôznych druhov). Problémy spôsobuje jednoznačné vymedzenie nástrojov sociálnej pomoci a kritérií pre ich financovanie v tých prípadoch, kde je sociálna práca súčasťou komplexného riešenia problémov občana (teda aj vzdelávania, zamestnávania a pod.) jednou a tou istou organizáciou.

Zákon núti podnikateľov, ktorí poskytujú aj sociálne služby (ADOS, taxi služby) kamuflovať svoju neziskovosť tým, že sa registrujú ako fyzické osoby. Pritom je pre občanov výhodné, ak tieto subjekty popri svojich komerčných aktivitách poskytujú aj sociálne služby (napr. prepravnú službu ťažko zdravotne postihnutým). Bolo by preto vhodné odstrániť zo zákona ustanovenie, že príspevok na úhradu nákladov môže dostať len subjekt nezaložený za účelom dosahovania zisku. Zdá sa, že z viacerých dôvodov z hľadiska zefektívnenia poskytovania sociálnych služieb ľuďom v núdzi je novela zákona o sociálnej pomoci potrebná.

Slovenský neziskový sektor v súlade so svojou pretrvávajúcou orientáciou na kultúru a voľnočasové aktivity nezískava najviac príjmov od súkromných darcov (23%) alebo od vlád (22%), ale z poplatkov za služby (55% z príjmov). Na Slovensku existujú v podstate tri modely neziskového financovania:

- Oblasti dominantne financované z poplatkov. Príjem z poplatkov je dominantným zdrojom príjmov v šiestich oblastiach neziskových aktivít. Týka sa to profesijných združení a odborov (90%), hospodárskeho rozvoja, bývania a ochrany životného prostredia (cca 75%). Vyše polovice príjmov tvoria poplatky pre kultúru a rekreáciu, medzinárodné aktivity a sociálne služby.
- Oblasti dominantne financované z dobročinnosti. Súkromné dary sa stávajú hlavným zdrojom príjmov len v jednej oblasti neziskových aktivít, a to pre filantropiu samotnú (teda pre nadácie).
- Oblasti dominantne financované z verejného sektora. Hlavnú rolu vo financovaní hrá verejný sektor v troch oblastiach neziskového sektora (vzdelávanie, zdravotníctvo, obhajoba verejných záujmov). Vo vzdelávaní tvorí podpora verejného sektora takmer tri štvrtiny (73%) príjmov súkromných neziskových škôl. V zdravotnej starostlivosti tvoria zdroje z verejného sektora zhruba polovicu, zvyšok tvoria príspevky a poplatky. Celkove však zdravotníctvo nie je významnou oblasťou neziskových aktivít. V zásade je Slovenský červený kríž, čiastočne podporovaný štátom, jedinou významnou neziskovou organizáciou so zdravotnou starostlivosťou. Štátna podpora je najväčším zdrojom príjmov pre mnohé občianske združenia, organizácie poskytujúce právnu pomoc a politické organizácie. Dosahuje 40% z ich príjmov. Čiastočne to zahŕňa podporu pre menšinové skupiny, akými sú maďarské a rómske občianske a kultúrne združenia, mládežnícke a študentské zväzy a ženské organizácie.

Faktom zostáva, že kým v ostatných krajinách tvoria 40% príjmov neziskového sektora platby vlád, v SR je tento podiel 22%. Hlavné rozdiely sú predovšetkým v oblasti poskytovania verejnoprospešných a sociálnych služieb neziskovým sektorom a ich financovaní z verejných zdrojov.

Sociálna pomoc v súčasnej podobe neumožňuje predchádzanie a riešenie situácie sociálnej a hmotnej núdze. Oblasť sociálnej prevencie a sociálnoprávnej ochrany je meritórne súčasťou rodinnej politiky a mal by je riešiť samostatný zákon v súčasnom systéme štátnej sociálnej podpory.

Starostlivosť o zdravotne postihnutých v dôsledku chápania ako stavu hmotnej a sociálnej núdze opäť neumožňujú využitie nástrojov inklúzie do sociálneho života. Spätosť tejto problematiky predovšetkým s poisťnými systémami evokuje potrebu samostatného zákona.

V sociálnej pomoci, v zákone, by sa mala riešiť skutočne len situácia hmotnej a sociálnej núdze, s dôrazom na využívanie sociálnych služieb.

Rozčlenenie neúmerného zákona o sociálnej pomoci má vážne dôsledky z hľadiska rozlíšenia hlavných nástrojov sociálnej ochrany, ako aj zmeny vzťahu medzi klientom a poskytovateľom, s dôrazom na možnosť voľby poskytovateľa a orientáciou finančných tokov nie na inštitúcie, ale na klienta. Otvára to zároveň priestor na transformáciu služieb z polohy zaopatrení, do polohy oprávnení, čím sa otvára priestor na aktivizáciu klienta na jednej strane, a poskytovateľa na strane druhej.

Dôsledkom je zmena priorít sociálnej ochrany, kedy sa investície do verejnej infraštruktúry (rôznych sociálnych aktérov) vnímajú ako faktor, podporujúci tak dlhodobý hospodársky rozvoj, ako aj zlepšujúci životné podmienky ľudí.

Sociálnoprávna ochrana prešla dynamickým vývojom (v roku 1953 bol samostatný zákon o sociálnoprávnej ochrane zrušený, v 1963 bola zahrnutá do zákona o rodine, v 1998 do zákona o sociálnej pomoci).

Sociálna prevencia a sociálnoprávna ochrana sú nelogicky začlenené do garancií sociálnej núdze- ako súčasť sociálnej záchranej siete. Ich náplňou má byť plnohodnotné zaradenie sa do sociálneho života, vytvorenie nie minimálnych, ale rovnocenných životných a rodinných podmienok, umožňujúcich naplnenie práv dieťaťa a rodiny.

Dôsledok tejto nelogičnosti sa premieta do prelínania jednotlivých nástrojov, ich vymedzovania v rôznych zákonoch, následnej neprehľadnosti vo výkonoch.

Čistým riešením je osamostatnenie zákona o sociálnej prevencii a sociálnoprávnej ochrane, v rámci rodinného práva – občianskeho zákonníka a zákona o rodine (štátnej sociálnej podpory) pri zabezpečení selekcie sociálneho aktéra – klient si má mať právo vybrať poskytovateľa ochrany.

Zákon o sociálnej pomoci by mal skutočne garantovať len stav hmotnej a sociálnej núdze v zmysle minimálnych štandardov (sociálnych služieb, peňažných a vecných dávok).

„Hlavný problém, ktorý nám už deformuje sociálnu ochranu je vysoká nezamestnanosť a podiel dlhodobo nezamestnaných. Ekonomické aj sociálne dôvody vedú k tendencii znižovať „poistné“ dávky a následné dávky sociálnej pomoci. Posledná úprava sociálnych dávok znamená, že sa narúša ich nadväznosť na základný konštitutívny princíp odvádzania dávok od súm životného minima. Spôsobilosť dávky uspokojovať základné životné potreby je minimalizovaná. ... V tejto situácii sociálna politika vyčerpala svoje možnosti, žiadne naštelovanie parametrov systému už nepomôže problém riešiť. Jeho riešenie je v zásade mimo sociálnu politiku – v hospodárskej politike a jej schopnosti oživiť ekonomiku a generovať pracovné príležitosti“. (Lubelcová G., posudok k práci).

Nevyhnutnosťou je uplatňovanie schém, ktoré umožňujú združené financovanie z verejných aj súkromných zdrojov (čo pri súčasnej legislatívnej podobe zákona o sociálnej pomoci nie je možné).

Takéto chápanie re-definuje podstatu aktívnej politiky trhu práce: ***hospodárska politika sa začína chápať ako jeden z nástrojov tvorby pracovných miest.*** V Poľsku napr. je firmám, ktoré reinvestujú svoj zisk odpustená polovica daňového zaťaženia. V dôsledku tohto opatrenia výrazne vzrástli investície. Analogicky bolo podporené (rôznymi úľavami a stimulmi) malé a stredné podnikanie. Špecifický prístup vyvinulo Taliansko. Tu sa vyvíja program „Podnikanie mladých“. Mladí majú k dispozícii poradenské služby a môžu tiež absolvovať systematickú prípravu na nové uplatnenie. Nezamestnaní majú k dispozícii program „Čestná pôžička“ a kombinuje nenávratné a návratné pôžičky s ponukou predbežnej prípravy záujemcov o toto riešenie situácie.

Základnou orientáciou je podpora tzv. kvartéru, lokálnych riešení a spolupráce verejného, súkromného a občianskeho sektora, t.j. podpora sektoru tých služieb, ktoré sú orientované na kultiváciu a uplatnenie ľudského potenciálu. Sú to vzdelávacie, sociálne a zdravotné služby, turistika, telovýchova a šport, rekreácia, bývanie a starostlivosť o deti a zdravotne postihnutých. ***Verejné služby sú stále viac vnímané ako oblasť, ktorá má veľký absorpčný potenciál práce.*** Hovorí sa o „*medzitru práce*“, v ktorom sa môžu lepšie uplatniť aj nezamestnaní, ktorí by sa na „normálnom“ trhu práce neuplatnili. (V Írsku sa veľmi úspešne rozvíja program nazvaný „Zamestnanie v obci“, Je založený na ponuke čiastočného pracovného úväzku v osobných sociálnych službách, v zlepšovaní životného prostredia a miestnej infraštruktúry dlhodobo nezamestnaným. Účastníkom je vyplácaná mzda, ktorá sa rovná, alebo je vyššia ako príspevok v nezamestnanosti. Holandsko je v tvorbe „medzitru“ najďalej, podľa expertov je to príčina ich úspešnosti v regulácii nezamestnanosti.

Princípy „medzitru“ sú: (Potůček, M. 1999)

- organizačne je to kombinácia platenej práce s inými sociálne potrebnými aktivitami (ďalšie vzdelávanie, výchova detí, umelecká či kultúrna činnosť, politické aktivity, dobrovoľné činnosti alebo samostatne zárobková činnosť)

- z hľadiska príjmu je to kombinácia mzdy a dávok sociálneho zabezpečenia alebo daňových úľav či príjmu z vlastnej zárobkovej činnosti alebo majetku
- z hľadiska sociálnej politiky je to uznanie nároku na použitie tohto inštitucionálneho premostenia za podmienok, ktoré sú špecifikované v podnikovej zmluve alebo v zákone, a sú teda vynutiteľné
- z fiskálneho hľadiska ide o financovanie zamestnania alebo inej užitočnej činnosti z prostriedkov, ktoré by inak boli použité na podporu v nezamestnanosti.

Úvahou EÚ je podpora takých pracovných miest, ktoré sú potrebné v mieste bydliska, v kontexte sociálnych a kultúrnych potrieb obyvateľov alebo ochrany životného prostredia, pre ktoré však neexistuje efektívny dopyt, preto že potenciálni „spotrebitelia“ týchto služieb nie sú dostatočne solventní. Tieto činnosti je možné rozdeliť do 4 skupín.

- služby každodennej prevádzky: osobné sociálne služby (vrátane starostlivosti o staršie osoby), starostlivosť o deti, nové informačné technológie, poradenské služby
- služby zlepšujúce kvalitu života: bývanie, osobná bezpečnosť, miestna doprava, zlepšovanie verejných priestranstiev obcí, miestne obchody,
- kultúra a voľný čas: turistika, audiovizuálne zariadenia, starostlivosť o kultúrne pamiatky, miestna kultúra, šport
- ochrana životného prostredia: likvidácia odpadkov, vodovody a kanalizácie, starostlivosť o chránené oblasti, regulácia a kontrola znečisťovania životného prostredia.

Projekty v týchto oblastiach sú financované z verejných a súkromných zdrojov. Úspešnosť projektov je založená na spolupráci medzi verejným, súkromným a občianskym sektorom.

Oblúk sa uzatvára. Priority sociálnej ochrany v zmysle motivácie a aktivizácie občana, zvýšenia miery zamestnanosti a zníženia miery nezamestnanosti tkvie v zmene prístupu k rodinnej politike a v transformácii sociálnej záchranej siete. *Oblasť verejných a sociálnych služieb je potom chápaná ako dôležitý nástroj politiky zamestnanosti a vytvárania priestoru pre rovnosť príležitostí, a nie ako riešenie stavu hmotnej a sociálnej núdze.*

VII. Tabuľkový prehľad sociálnej ochrany v SR

VII.1. Slovenská verzia

VII.2. Anglická verzia

LITERATÚRA

1. Analýza súčasného stavu nezamestnanosti a možnosti jej riešenia. Bratislava, MPSVR SR, máj 2000.
2. Greenberg, M. E. – Heintz, S. B.: Removing Barriers: Strategies for Helping the Long-term Unemployed. The report of an expert task group for Central and Eastern Europe. New York, Institute for East-West Studies 1994.
3. Dlouhý J. Ing.: Vzájemné vazby systému daní a dávok v České republice, SOCIOKLUB, Praha 1997
4. Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia, Rada Európy, Štrasburg, apríl 1964
5. Fultz E. – Ruck M.: Dôchodková reforma v SVE: Aktuálne informácie o reštrukturalizácii národných dôchodkových systémov vo vybraných krajinách
6. Hrabíčková M. – Skokňová Z.: Prevencia nezamestnanosti starších ľudí v produktívnom veku, DFID, Bratislava 2002
7. Informácia o zmenách a doplnkoch vyplývajúcich z ostatnej novely zákona o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov (zákon 195/1998 Z. z.), MPSVR SR, november 2002

8. Jordan B. – Agulnik P. – Burbridge D. – Duffin S.: Stumbling towards basic income (The prospects for tax-benefit integration, CITIZEN'S INCOME STUDY CENTRE, London 2000)
9. Karatnycky, A. – Motyl, A. – Piano, A.: Nations in Transit 1999 – 2000: Civil Society, Democracy and Markets in East Central Europe and Newly Independent States. Washington D. C., Freedom House 2001.
10. Keller J.: Vzestup a pád středních vrstev, Sociologické nakladatelství, Praha 2000
11. Kerbs V. a kol.: Sociální politika, ASPI, Praha 2002
12. Kubátová K.: Veřejné finance – učebnice, Eurolex Bohemia, Praha 2000
13. Liberál – časopis pre slobodnú spoločnosť, 4/ 2002
14. Mareš P.: Nezaměstnanost jako sociální problém, Sociologické nakladatelství, Praha 2002
15. Mareš P. – Bánovcová L.: Spokojenost s prací – stav vnitřních dimenzí 1967 - 2002, In: Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity, Sociální studia 8, Brno 2002, s. 39 - 51
16. Matlák, J. – Macková, Z. – Hrvolová, M.: Právo sociálneho zabezpečenia v Slovenskej republike. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK 2001.
17. Metodické usmernenie k zmenám v zákone č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku k zmenám v zákone č. 281/2002 Z. z. o prídavku na dieťa a o príspevku k prídavku na dieťa, MPSVR SR, november 2002
18. MISSCEEC II – Status of the Social Security systems of Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia and Slovenia on January 2002, EC – EISS – ADECRI, Leuven, April 2002
19. Mozaika rodiny, BICFS, Bratislava 2001
20. Národná správa o ľudskom rozvoji. Slovenská republika 2000 (National Report on Human Development: Slovak Republic 2000). Bratislava, UN Development Program and Center for Economic Development 2000.

21. Národný program rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života – vyhodnotenie opatrení za rok 2001 a prehľad plnenia opatrení za rok 2002 a následne, MPSVR SR, Bratislava september 2002
22. Národný akčný plán zamestnanosti na roky 2002 a 2003, MPSVR SR, Bratislava apríl 2002
23. Návrh: Koncepcia politiky zamestnanosti do roku 2002 (1. pracovná verzia). Bratislava, MPSVR SR, jún 1999.
24. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov. Bratislava, MPSVR SR, júl 2000.
25. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 313/2001 Z. z. o verejnej službe v znení neskorších predpisov, Vláda SR, Bratislava október 2002
26. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 120/1993 Z. z. o platových pomeroch niektorých ústavných činiteľov Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, Vláda SR, Bratislava október 2002
27. Návrh: Metodického pokynu Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR pre krajské úrady o okresné úrady k postupu prechodu pôsobností na úseku sociálnej pomoci na obce a na somosprávne kraje v roku 2003 podľa zákona č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky, MPSVR SR, Bratislava, Bratislava november 2002
28. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 387/1996 Z. z. o zamestnanosti v znení neskorších predpisov, Vláda SR, Bratislava október 2002
29. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2002 Z. z. o náhradnom výživnom a Fonde náhradného výživného a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 94/ 1963 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov, Vláda SR, Bratislava október 2002

30. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa č. 413/2002 Z. z. o sociálnom poistení a o zmene zákona č. 306/2002 Z. z. o zvýšení dôchodkov v roku 2002, o úprave dôchodkov priznaných v roku 2003 a o zmene a doplnení niektorých zákonov v oblasti sociálneho zabezpečenia, Vláda SR, Bratislava október 2002
31. Návrh na zrušenie úlohy č. 6 z Plánu práce vlády SR na rok 2002 na november 2002 Národná stratégia prevencie a eliminácie násilia páchaného na ženách a v rodinách, MPSVR SR, Bratislava november 2002
32. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov a zákon č. 125/1998 Z. z. o životnom minime a o ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok v znení zákona č. 439/2000 Z. z., Vláda SR, Bratislava október 2002
33. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku, Vláda SR, Bratislava október 2002
34. Návrh: Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 281/2002 Z. z. o prídavku na dieťa a o príspevku k prídavku na dieťa, Vláda SR, Bratislava október 2002
35. Nižňanský V.: Koncepcia decentralizácie verejnej správy a príprava nadväzujúcich zákonov, Konferencia „Ako ďalej v reforme verejnej správy“, Bratislava, september 2001
36. Nižňanský V. – Pilát J. – Luščoň T. – Galanda M.: Samospráva vyššieho územného celku, NOP – OSF, Bratislava 2002
37. Orenstain M.A.: How Politics and Institutions Affect Pension Reform in Three Postcommunist Countries, World Bank, March 2000
38. Peková J.: Veřejné finance, ASPI, Praha 2002
39. Potůček M.: Křižovatky české sociální politiky, Sociologické nakladatelství, Praha 1999
40. Potůček M. a kol.: Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku, Centrum pro sociální a ekonomické strategie Univerzita Karlova, Praha 2002

41. Príjmy, výdavky a spotreba domácností SR 2001, Štatistický úrad SR, apríl 2002
42. Radičová, I. – Woleková, H. – Nemeč, J.: Zdravie, práca, dôchodok. Bratislava, CONSENSUS II. 1999.
43. Radičová, I. a kol.: Sociálna politika v SR. Bratislava, S.P.A.C.E. 1998.
44. Radičová I.: Hic Sunt Romales, Nadácia S.P.A.C.E., Bratislava 2001
45. Sirovátka T.: Marginalizace na pracovním trhu (Příčiny diskvalifikace a selhávání pracovní síly, Masarykova univerzita v Brně, Brno 1997
46. Sirovátka T.: Politika pracovního trhu, Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, Brno 1995
47. Sirovátka T.(ed.): Česká sociální politika na prahu 21. století – efektivnost, selhávání, legitimita, Masarykova univerzita, Brno 2000
48. Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce – správa Svetovej banky č. 22 351-SK, SFPA, Bratislava 2001
49. Sociálna politika v Slovenskej republike za rok 2001, MPSVR SR, Bratislava 2002
50. Social Europe – The outlook on Supplementary Pensions in the Context of Demographic, Economic and Social Change, European Commission, Luxemburg 1996
51. Správa o sociálnej situácii v roku 1999 a vývoj za desať rokov. Bratislava, MPSVR SR 2000.
52. Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR v roku 2001. Bratislava, MPSVR SR 2002.
53. Stanek V. a kol.: Sociálna politika, SPRINT vfa, Bratislava 1999
54. Stanek V. a kol.: Sociálna politika, SPRINT vfa, Bratislava 2002
55. Sud'a P.: Analýza verejných výdavkov a daňového a príspevkového zaťaženia na Slovensku so stanovením dňa daňovej slobody, ZDPS, Bratislava jún 2001

56. Systém sociálnej ochrany v číslach a grafoch (finančné toky), Výskumný ústav práce, sociálnych a rodiny, Bratislava 2001
57. Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2001, Štatistický úrad SR, Bratislava 2001
58. Tang, H. (ed.): Winners and Losers of EU Integration: Policy Issues for Central and Eastern Europe. Washington D.C., The World Bank 2000.
59. Tomeš I. a kol.: Sociální práva, Portál, Praha 2002
60. Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, Štatistický úrad SR, Bratislava 2002
61. Vízia vývoja Slovenskej republiky do roku 2000, IVO, Bratislava, september 2002
62. Visions of the Future of Social Justice. Geneva, International Labor Office 1994.
63. Vybrané ukazovatele zo sociálneho zabezpečenia v Slovenskej republike, Štatistický úrad SR, Bratislava 2001
64. Vybrané ukazovatele o zdravotných poisťovniach, Sociálnej poisťovni a Národnom úrade práce za 4. štvrt'rok 2001, Štatistický úrad SR, Bratislava 2002
65. Walker, A.: Combating Age Barriers in Employment. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities 1997.
66. Zajac, R. – Pažitný P.: Zdravotníctvo. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. (ed.): Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2001.
67. Zákon o sociálnom poistení z 29. mája 2002, NRSR
68. Zákon z 15. novembra 2002, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov a zákon č. 125/1998 Z. z. o životnom minime a o ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok v znení zákona č. 439/2000 Z. z., NR SR

69. Zákon z 15. novembra 2002, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku, NR SR
70. Zákon z 15. novembra 2002, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 313/2001 Z. z. o verejnej službe v znení neskorších predpisov, NR SR
71. Zákon z 15. novembra 2002, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 413/ 2002 Z. z. o sociálnom poistení a o zmene zákona č. 306/2002 Z. z. o zvýšení dôchodkov v roku 2002, o úprave dôchodkov priznaných v roku 2003 a o zmene a doplnení niektorých zákonov v oblasti sociálneho zabezpečenia, NR SR
72. Zamestnanosť v SR, krajoch a okresoch 2001, Štatistický úrad SR, Bratislava 2002
73. www.build.gov.sk
74. www.emlpoyment.gov.sk
75. www.government.gov.sk
76. www.rokovania.sk

S.O.S.
Sociálna Ochrana na Slovensku

Doc. PhDr. Iveta Radičová, PhD.

Vydala – Nadácia S.P.A.C.E. (Centrum pre analýzu sociálnej politiky)

Bratislava 2003

Obálka: Eva Radičová

Grafická úprava: Dana Zalupská

Vytlačila: LUKA

Vydanie prvé.

ISBN: 80 – 88991 – 17 – X

EAN: 9788088991175